— *Каго любіш?*
— *Люблю Беларусь!*



ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

27 ВЕРАСНЯ 1996 г. № 39 (3863) Кошт 2 500 руб.

"ГАРКАТОЙ АДДАЕ АСАЛОДА..."

ТЮГаўскае саракагоддзе вымагала хітрасці: я прадбачліва ўладкавалася... пад тэлекамерай, за якой стаяў сам Валерый Булдык — аператар абазнаны, адметны і нават вытанчаны. Хітрасць жа была якраз у тым, што пяшчотныя дотыкі ягонай камеры да маёй патыліцы нічога адметнага й вытанчанага прапусціць проста не дазволілі б. І — не дазволілі...

Увогуле віншаванні тэатраў з чым бы там ні было падобныя адно на адно — ці то пратаколам, ці то забавязанасцю. ТЮГаўскае вылучала атмасфера, у якой нічога не раздражняла, не напружвала, не абавязвала. Ні трансляваны маналог... ТЮГаўскае сцэны, які разам з гледачамі ўважліва выслухваў клоун, ні прадстаўленне акцёраў трупы — разам з тымі адданымі сцэне службоўцамі, якія да сёння саромеюцца на яе, сцэну, ступаць (святое стаўленне, напраўду тэатральныя дачыненні!). Адзін за адным, адна за адною чырванелі перад публікай Тамара Аляксеева, Юззфа Конаш, Кацярына Малюціна, Даніла Цыпкін... Вершы й досціпы сыпаліся з вуснаў вядучых. Аўтарства ўгадвалася адразу — Артур Вольскі, паэт, драматург, загадчык літаратурнае часткі схаваўся ў ложы, каб цалкам насалодзіцца рэакцыяй публікі. Ад імя Прэзідэнта тэатр вітаў Алег Слука. Ад імя Міхаіла Чыгіра зачытвалі тэлеграму. Міністр культуры Аляксандр Сасноўскі перадаў тэатру заказ на спектакль "Шчаслівыя жабракі", — як паводле міністра, дык з назовам сімвалічным. Аляксей Дудараў распавёў, як атрымаў першую вытворчую траўму — артыстам ТЮГа і як незабыўна іграў з Людмілай Цімафеевай у спектаклі "Эдзіт Піяф"... Безумоўна, "для жанчын тэатра" на сцэне складалі кветкі, безумоўна, прыехаў Мікалай Пінігін — віншаваць і Іван Пінігін — здымаць віншаванні. Безумоўна, Зоя Белахвосцік, Віктар Манаеў ды Аляксандр Гарцуеў, акцёры, якія працавалі з рэжысёрам Андрэем Андросікам, не далі

(Працяг на стар. 3)







КОЛА ДЗЁН

Перадышка, зацішша перад новымі "баямі" — менавіта гэтак можна ахарактарызаваць палітычную сітуацыю, што склалася сёння на Беларусі. Парламент заняўся заканатворчасцю, прэзідэнт — вырашае "надзённыя" праблемы. Пасля прапановы парламента пра "нулявы варыянт" тэма рэферэндуму нібыта адышла на другі план. Хоць кропкі над "і" пакуль не пастаўлены. Такое ўражанне, што прэзідэнцкая каманда адышла ў "акопы", дзе рыхтуе новыя "ініцыятывы". Каманда, безумоўна, разумее, што прэзідэнту сёння нельга спыняцца на паўдарозе да рэферэндуму і нельга згаджацца на адмену яго. Бо гэта будзе ні больш ні менш — капітуляцыяй, паражэннем. Пытанне для прэзідэнта зараз стаіць толькі так: альбо сёння, альбо ніколі — калі А. Лукашэнка не здолее ўмацаваць сваю ўладу ў гэтую восень, то больш шанцаў зрабіць гэта ў яго можа не быць... А таму, хоць на вуліцы заўважна пахаладнела і пачаліся дажджы, "гарачая восень" на Беларусі яшчэ далёка не скончылася...

СКАНДАЛ ТЫДНЯ

Як памятаеце, прэзідэнт паабяцаў, што на правядзенне рэферэндуму не патраціць ніводнага "зайчыка" з дзяржбюджэту, што пройдзе ён выключна за добраахвотныя ахвяраванні працоўных калектываў, якія падтрымліваюць палітыку прэзідэнта. Было аб'яўлена, што дзеля гэтага Нацбанк адкрыў спецыяльны рахунак. У аўторак, на чарговым пасяджэнні парламента, старшыня Цэнтрвыбаркама В. Ганчар выступіў з сенсацыйнай заявай: ніякага спецрахунка "пад рэферэндум" няма, "ахвяраваныя" грошы паступаюць на рахунак, адкрыты яшчэ на пачатку года, і ідуць у бюджэтны "агульны кацёл"... Спробы абвергнуць гэтую інфармацыю — своеасаблівую "бомбу" пад прэзідэнцкі рэферэндум — былі настолькі няпэўныя і няўцямныя, што сумненняў наконт "крыніц" фінансавання рэферэндуму не засталося ні ў кога.

"ШЧЫРАСЦЬ" ТЫДНЯ

Заходнія і незалежныя сродкі масавай інфармацыі гэтае здарэнне назвалі скандалам. Але, прыгадаўшы вядомае выслоўе Кузьмы Пруткова, мы вырашылі "зірнуць у корань": прычынай скандалу стала чарговая нястрымная і непрадказальная "шчырасць" прэзідэнта Беларусі. Выступаючы на форуме моладзі, А. Лукашэнка абвінаваціў паслоў васьмі вядучых краін Захаду ў арганізацыі змовы супраць усенароднаабранага. Пры гэтым ён прывёў такія звесткі, якія не мог ведаць ні адзін грамадзянін Беларусі. Акрамя... Ніякіх "акрамя", бо той, хто мог іх даведацца "пэўным шляхам", павінен быў тым болей маўчаць... За два гады прэзідэнцтва А. Лукашэнка так і не навучыўся трымаць язык за зубамі, так і не стаў "дыпламатам". І гэткае "хранічнае нетрыманне" ўжо не раз падводзіла яго, кідала цень на ўсю нашую дзяржаву і пагаршала стасункі Беларусі з цывілізаваным светам.

ПАДАРУНАК ТЫДНЯ

Затое Масква на гэтым тыдні А. Лукашэнкам была задаволена. Прэзідэнт Беларусі падарыў ёй — тралейбус. Так, так — тралейбус падарыў А. Р. Лукашэнка, а не народ Беларусі — Расіі альбо жыхары Мінска — Маскве. Адкуль у "нішчага" прэзідэнта "нішчай" краіны такія грошы? Каб купіць тралейбус на сваю зарплату, прэзідэнту трэба капіць грошы ці не 12 гадоў, якія ён збіраецца кіраваць Беларуссю. Можа, узяў крэдыт?..

РЭКАМЕНДАЦЫЯ ТЫДНЯ

Канстытуцыйны суд разгледзеў на сваім пасяджэнні "прэзідэнцкі" і "парламенцкі" праекты Канстытуцыі краіны і прыняў рашэнне прапанаваць распрацоўшчыкам і аднаго і другога варыянта зняць пытанні аб іх абмеркаванні на плануемым рэферэндуме. Як бачым, пошукі кампрамісу між галінамі ўлады працягваюцца. Але, каб дасягнуць яго, трэба, як мінімум, жаданне абодвух бакоў.

ПРЫСУД ТЫДНЯ

Рашэнне Першамайскага суда г. Мінска на мінулым тыдні паказала, што рэшткі прававой дзяржавы на Беларусі ўсё ж захоўваюцца: за невыкананне пастаноў парламента аб прамой трансляцыі сесіі падчас абмеркавання пытання аб рэферэндуме і за незабеспячэнне штотыднёвага выхаду "Парламенцкага дзённіка" старшыня Белтэлерадыёкампаніі Р. Кісель аштрафаваны на 3 мільёны рублёў. Паколькі наш прэзідэнт не дыктатар і не можа прымусіць Р. Кісяля паказваць пасяджэнні сесіі, дык, можа, здолее гэта зрабіць суд? Хай і не з першага разу.

ДАКЛАДНАСЦЬ ТЫДНЯ

"Заработная плата расце..." — паведамілі сваім чытачам на мінулым тыдні прэзідэнцкія газеты. І назвалі лічбы з дакладнасцю да "зайчыка": калі ў ліпені сярэдні заробак склаў 1329853 рублі, то ў жніўні ён "вырас" ажно да 1332656 рублёў, г. зн. на цэлых 2793 "зайчыкі"... Зайздросная дакладнасць: рост эканамічнага (сацыяльнага) дабрабыту насельніцтва "наліцо". Не будзем падрабязна каменціраваць гэтыя лічбы, пачакаем заўтра, каб даведацца, што цэны на прадукты і курс долара за гэты час былі стабільнымі...

ФАКЦІК ТЫДНЯ

Расійскае тэлебачанне паведаміла, што чатыры лётчыкі супрацьпаветранай абароны краіны аб'явілі галадоўку ў сувязі з тым, што ў іх вайсковай часці на Камчатцы з траўня не выплачваюць заробак. Гэтая інфармацыя выдатна падсвяціла заяву прэзідэнта Беларусі аб намеры Расіі з наступнага года фінансаваць войскі ПВА нашай краіны, паколькі паветраная прастора (як, дарэчы, і мяжа) у нас адна...

ПАГРОЗА ТЫДНЯ

Жахлівая вестка прыйшла з Чарнобыля: на чацвёртым энергаблоку, у "саркафагу", пачалася ланцуговая ядзерная рэакцыя... Пра гэта на прэс-канферэнцыі паведаміў міністр па надзвычайных становішчах Украіны Ю. Кастэнка. На шчасце, на гэты раз перасцярога аказалася заўчаснай: радыяцыйны фон і сапраўды ў Чарнобылі падняўся з-за частковага падтаплення рэактара, аднак да трагедыі справа не дайшла. Але сучасныя сродкі масавай інфармацыі таму і падхапілі гэтае паведамленне, што рэальная пагроза выбуху на чацвёртым рэактары існуе, чаго не адмаўляюць спецыялісты. 100 тон ядзернага паліва, што "захоўваюцца" ў саркафагу, — гэтая найстрашнейшая сапраўдная атамная бомба не толькі пад Беларусь і Украіну, але і пад усю Еўропу, — могуць выбухнуць у любы момант.

З нагоды

КАЛІ НЕ ХОПІЦЬ МУЖНАСЦІ...

Калі рэспублікі Балтыі абвясцілі Незалежнасць, Масква адказала на гэта эканамічнай блакадай. Тым самым прызнаўшы незалежнасць "дэ факта", бо ніводная краіна не стане свядома ствараць штучныя праблемы для той ці іншай сваёй правінцыі. Такое робяць толькі з ворагамі альбо канкурэнтамі (што па сутнасці адно і тое ж). Тады беларускія сродкі масавай інфармацыі — я маю на ўвазе афіцыёз — ці не кожны дзень з радасцю паведамлялі чытачам, слухачам, гледачам, як цяжка даводзіцца *"лабусам"*, якія *захацелі* Незалежнасці і Незалежнасць атрымалі: камунальная гаспадарка ў заняпадзе — няма гарачай вады ў кватэрах ды й самі кватэры неацепленыя; стаіць на прыколе гарадскі транспарт — рэзка скарацілася колькасць маршрутаў, бо не хапае бензіну і электрычнасці. Пры гэтым падкрэслівалася, што нам — лепшым сябрам Масквы — такое не пагражае, у нашых кватэрах заўжды будзе цёпла, бензіну і электрычнасці будзем мець столькі, колькі захочам.

Аднак, хоць апошнія гады нашага жыцця прайшлі пад знакам "інтэграцыі" і "аднаўлення парушаных сувязяў" (цяпер мы маем з Расіяй "супольніцтва", адзіную эканамічную, мытную прастору), жывём мы менавіта так, як Балтыя ў год абвяшчэння незалежнасці. Да таго ж, чым глыбей "інтэграцыя", тым больш грамадзян Беларусі адчуваюць яе непасрэдна на сваёй скуры — у халодных кватэрах, дзе з кранаў льецца толькі халодная вада, у перапоўненых аўтобусах і тралейбусах (бо з-за адсутнасці паліва і электрычнасці скарачаюцца маршруты і колькасць машын на маршрутах), у вымушаным адпачынку з прычыны адсутнасці працы і гэтак далей. *А Балтыя сваё адпакутавала*, перацярпела і сёння мае падставы глядзець на Беларусь, як Еўропа на Афрыку.

Праўда, гэты выраз не зусім дакладны. Шэраг афрыканскіх краін могуць даць Беларусі фору ў галіне эканамічнага развіцця і ў сферы сацыяльнага будаўніцтва.

Толькі дылетант у палітыцы мог спадзявацца, што Расія дзеля братніх пачуццяў возьме на ўтрыманне дзесяцімільённую краіну. Замест таго, каб лятаць у Маскву на паклон з чарговай просьбай аб скасаванні чарговага доўгу (памятаеце, колькі шуму было пра "нулявы варыянт", а зараз зноў Масква гаворыць ужо пра новую запазычанасць), нашым кіраўнікам варта было б павучыцца ў Балтыі. Тры малыя краіны амаль без сыравінных рэсурсаў упэўнена ладзяць рынкавую эканоміку і маюць інвестыцыі, шукаюць сваю нішу ў сусветнай эканоміцы. Ёсць і ў іх праблемы, але гэта праблемы развіцця, а не заняпаду — як у нас.

Калі ж нарэшце мы будзем жыць як людзі? Не раней, чым усвядомім сябе людзьмі. Сёння мы параўноўваем сваю краіну з Таджыкістанам, дзе ўжо колькі год ідзе грамадзянская вайна; з Казахстанам, адкуль многія грамадзяне хацелі б з'ехаць ды не маюць на гэта грошай, з іншымі краінамі на тэрыторыі былога СССР, дзе яшчэ горш, чым у нас — і радуемся. А чаму б не параўноўваць сябе з Бельгіяй, Швейцарыяй, альбо хоць бы з Чэхіяй ці Венгрыяй? Тут можна прыгадаць, што Венгрыя прайшла ў свай сацыяльным развіцці праз 1956 год, а Чэхія і Славакія — праз 1968. Хацелася б, каб Беларусь гэта абмінула. Але калі рэферэндум адбудзецца па прэзідэнцкім сцэнарыі, калі ў парламента не хопіць мужнасці адстаяць нават не нацыянальныя, дык хоць бы свае інтарэсы, да холаду і нястачы можа дадацца і нешта горшае...

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Імпрэзы

ПЕРШЫ, ЖАНОЧЫ

Пры слове "кангрэс" мы ўяўляем шматлюдную залу, трыбуну з мікрафонам, бурныя воплескі... Аказваецца, кангрэс можа быць і зусім інакшым, у чым пераканаў Першы міжнародны жаночы кангрэс "Абарона правоў жанчыны ў посттаталітарным грамадстве": яго ўдзельніцы без праблем змесціліся ў канферэнцзале Дома літаратара. Прайшоў ён пад знакам Беларусь — Украіна, хаця планаваўся ўдзел жанчын і з *іншых краін — Польшчы, Балтыі*, Расіі. Тыя абмежаваліся абяцаннем прыехаць у наступны раз і тэлеграмамі. Прывітальныя тэлеграмы прыслалі К. Прунскене, А. Смулэк, жанчыны-сенатаркі Польшчы. Прысутнічалі прадстаўніцы жаночых арганізацый Беларусі, а таксама Міністэрства сацыяльнай абароны, Канстытуцыйнага суда, НДІ сацыялогіі, прадстаўніцтва ААН па правах чалавека, Фонду Сораса, грамадскай арганізацыі "Інтэлект Беларусі" і іншыя.

У праграме кангрэса — выступленні, дыскусія, святочная літургія ў Пятра-Паўлаўскім саборы, культурная праграма ў кінатэатры "Змена", урачыстае закрыццё з уручэннем медалёў святой Ефрасінні і святочным канцэртам.

Тры задачы, якія стаяць перад жанчынамі ў нашых умовах, вельмі дакладна выказала Тамара Мельнік, кіраўніца ўкраінскай жаночай "Грамады": 1) самаарганізацыя; 2) узаемадзеянне з дзяржавай; 3) удзел у *органах дзяржаўнага кіравання.*

Адзін з нямногіх мужчын, гасцей кангрэса, сп. Кучынскі згадваў пра даўнейшую норму жаночай прысутнасці ў былым Вярхоўным Савеце: 35%. І хоць гэтае прадстаўніцтва было фармальным, але ніхто не будзе аспрэчваць, што 2—3 жанчыны ў ВС — нонсенс для любой развітой дзяржавы. Было адзначана, што жанчыны не ведаюць сваіх правоў, што ўладныя структуры для іх па сутнасці непранікальныя. Вылучаны болевыя кропкі грамадска-палітычнага становішча, закранута ахова здароўя (што актуальна ў дзесятую гадавіну Чарнобыля). Закраналіся пытанні развіцця сусветнага жаночага руху, нестабільнасці сучаснай сям'і і многія іншыя. На далікатны папрок у неактыўнасці адна з удзельніц адказала так: "Наша неактыўнасць абумоўлена нашым сацыяльным статусам: *не кожная* жанчына паміж выхаванне дзіцяці на грамадскую ці палітычную дзейнасць".

Тон задавалі дзве паэткі — Валянціна Коўтун, старшыня Усебеларускага жаночага фонду Ефрасінні Полацкай (яна ж ініцыятар і арганізатар Першага жаночага кангрэса) і Ліна Кастэнка, чый грамадзянскі тэмперамент уражваў усіх, хто яе слухаў. Што б ні гучала — эмацыянальныя рэплікі ці сухія сацыялагічныя выкладкі, — за ўсім праступала шмат трывогі, клопату, болю за сённяшні дзень, за будучыню дзяцей, за Беларусь.

Па выніках конкурсу "Жанчыны года" былі ўручаны медалі святой Ефрасінні Полацкай. Іх атрымалі пад дружныя воплескі залы Валянціна Палевікова, старшыня жаночай партыі "Надзея"; Тамара Бірыч, акадэмік, галоўны афтальмолаг Беларусі; Стэфанія Станюта, народная артыстка Беларусі; Валянціна Гаявая, кіраўніца ансамбля "Харошкі; Ядвіга Грыгаровіч, прафесар, рэктар Беларускага універсітэта культуры; Ліна Кастэнка, украінская паэтка, лаўрэатка многіх айчынных і міжнародных прэмій; Вольга Даргель, міністр сацыяльнай абароны РБ. Ганаровымі граматамі фонду ўзнагароджаны старшыня Беларускага Хельсінкскага камітэта Таццяна Процька і настаўніца беларускай мовы і літаратуры Марыя Верціхоўская з Віцебшчыны.

На пытанне, ці задаволена яна вынікамі кангрэса, В. Коўтун адказала:

— Адказ адназначны — так! Папершае, адбылася зацікаўленая, бескампрамісная, канструктыўная гаворка пра сацыяльна-эканамічнае становішча і палітычную арыентацыю жанчын — найперш Беларусі і Украіны. Мы зніталаваны повязямі не толькі агульнага гістарычнага лёсу, але і наступствамі чарнобыльскай трагедыі, і гэта востра адчувалася. Падругое, дасягнута ўзаемаразуменне, намечаны планы далейшага супрацоўніцтва. Пакуль што "не выпісаны лекі" ад жаночай інфантыльнасці і іншых жыццёвых і грамадскіх хвароб, але наш Першы жаночы міжнародны "кансіліум" выпрацаваў найперш правільны дыягназ нямоглагасці сучаснага жаночага руху. Па-трэцяе, прыйшло разуменне, што формы жаночых арганізацый патрабуюць кардынальных змен і абнаўлення.

Што ж да цяжкасцей, то ў рабоце кангрэса люстрана адбіліся агульнае размежаванне і раскол у грамадстве. І апошняе: на маю думку, адбыўся не столькі кангрэс, колькі форум — форум лідэраў жаночых арганізацый двох дзяржаў. Уручэнне медалёў святой Ефрасінні Полацкай у Доме літаратара прайшло на такой велічнай, годнай грамадзянскай ноце, што гэта доўга будзе асвятляць мой жыццёвы шлях.

Было б перабольшаннем сцвярджаць, што жаночы рух у Беларусі набірае сілу, тым не менш яго парасткі з'явіліся на свет, яны здаровыя і крэпенькія. Як казаў памянёны У. Кучынскі, "Калі ты слухаеш жанчыну, і яна гаворыць разумна, то да яе ўзнікае нейкае асаблівае пачуццё". Дзякуй і за гэта.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Угледзьцеся ў гэты здымак БЕЛТА. На ім — прэзідэнт Беларусі ўручае каштоўны падарунак аднаму з прысяжных конкурсу на тлумачальныя тэксты да паслярэферэндумнага сцяга і герба рэспублікі старшаму выкладчыку БДУ Валерыю Касмылёву. На жаль, нікому, акрамя высокага журы, пакуль не ўдалося пазнаёміцца з самімі тэкстамі-пераможцамі (а ў іх лік патрапіла чвэрць ад пададзеных на конкурс) і ацаніць іх літаратурныя і мастацкія вартасці. Але нічога: у хуткім часе выйдуць яны асобнай кнігай, а потым увойдуць ва ўсе падручнікі і хрэстаматыі школьнікаў Беларусі: па літаратуры, гісторыі, геаграфіі і біялогіі...



"ГАРКАТОЙ АДДАЕ АСАЛОДА..."



(Працяг. Пачатак на стар. 1)

забыцца на тое, што ён, цяперашні мастацкі кіраўнік ТЮГа — іхняе, купалаўскае гадоўлі. Маскоўскі рэжысёр Алена Даўгіна, вядомая сваімі ўдзеламі ў беларускіх дзіцячых фестывалях, прадстаўляла дзіцячы тэатр, якому ўжо семдзесят пяць гадоў, і шчыра зычыла дажыць да такіх самых гадоў беларускаму ТЮГу. Вядомы мультыплікатар Алег Белавусаў (цяпер прадстаўнік Беларускай асацыяцыі кінавідэапрадзюсераў і дыстрыб'ютараў) абвясціў, што тюгаўка Вера Кавалерава, акрамя ўсіх відавочных вяршыняў, скарыла адну няўгледную, зрабіўшыся... "лепшым зайцам Савецкага Саюза". А ўвогуле былы тюгавец Белавусаў прыйшоў... кідаць кветкі да ног улюбёных артыстаў. Акцёр і прадстаўнік Беларускай акадэміі мастацтваў Уладзімір Мішанчук чытаў вершы з эпіграфам — Янкі Купалы. Уладзімір Ліпскі, акрамя сцвярджэння, што "тэатр уяўляецца яму сямейным дзіцячым тэатрам", падарыў спадзяванне: як толькі ў рэспубліцы зацвердзяць ордэн "Сябра дзяцей", Дзіцячы фонд будзе хадайнічаць, каб ордэн N 1 быў дадзены ТЮГу. А потым Галіна Кухальская, Ларыса Горцава і Наталля Якаўлева (з падтрымкай трупы) спявалі песню з радкамі пра тое, што "гаркатой аддае асалода..." Напэўна, нават тая асалода, што ўзнікае ад вялікай радасці прызнання. Каб напрыканцы вуснамі Андрэя Андросіка падзякаваць Богу, што на нашай зямлі, як і на ўсім свеце, ёсць дзеці, і што для дзяцей існуюць тэатры, і што бацькі ім купляюць туды кветкі....

Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота М. МІНКОВІЧА і М. ПЯТРОВА, БЕЛТА



Віншуем!

ХАЙ НАТХНЯЕ, ДАЕ ЗДАРОЎЕ І МОЦ

З 60-годдзем Старшыню Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шарэцкага, ураджэнца Навагрудчыны, сардэчна павіншавала Згуртаванне навагрудцаў свету. У тэлеграме, падпісанай старшынёй рады Яўгенам Лецкам і сакратаром Разаліяй Аляксандровіч, гаворыцца:

"Шаноўны Сямён Георгіевіч!

Мы, сыны і дочкі зямлі Навагрудскай, ад шчырага сэрца віншуем Вас са слаўным юбілеем, які Вы адзначаеце на высокай дзяржаўнай пасадзе, у нялёгкі, нават драматычны для дзяржавы час, калі здрада нацыянальным інтарэсам, хлусня і крудельства, спекуляцыя на векавой забітасці, адсутнасці свядомасці і гістарычных ведаў у значнай часткі народа, парушэнне Канстытуцыі і дэмакратычных нормаў грамадскага суіснавання ўзводзяцца ў ранг афіцыйнай палітыкі. Вы зрабілі ўсё магчымае, каб працаваць з вышэйшай выканаўчай уладай у згодзе, дасягнуць узаемапаразумення, але, як выяўляецца, пераканаліся, што гэта немагчыма, таксама, як выключана лагоднае суіснаванне светлай стваральнай сілы, якую ўвасабляе сабою Бог, з цёмнай сілай. Вы змушаны былі зрабіць выбар — мабыць, нялёгкі, пакутлівы, але, спадзяёмся, у дзейнасці Вашай, як Старшыні Вярхоўнага Савета — вызначальны. Мы захоплены Вашай мужнасцю, палітычнай, скіраванай у будучыню, мудрасцю, і ганарымся Вашай нязломнасцю і прынцыповасцю.

Прыміце, дарагі Сямён Георгіевіч, ад нас, сяброў Згуртавання навагрудцаў свету, сціплы падарунак — выпушчаны да юбілею Першасталіцы, нашага слаўнага горада Навагрудка, гадзіннік з выявай Арханёла Міхаіла. Хай ён ахоўвае Вас у гэтым, поўным супярэчнасцяў і непрадказальнасцяў жыцця, натхняе на добрыя справы, дае здароўе і моц у вызначальны для Бацькаўшчыны час.

Жыве Беларусь!"

Лімаўцы ад душы далучаюцца да гэтых цёплых, шчырых віншаванняў і добрых зычэнняў шаноўнаму юбіляру.

НА РАДЗІМЕ "ВЕЧНАГА ВАНДРОЎНІКА"

У сераду, 25 верасня, скончыўся мастацкі пленэр імя Язэпа Драздовіча. Згодна з традыцыяй, заключная кропка падобных мастацкіх акцый — вернісаж. Так было і гэтым разам. У мястэчку Гарадзец у памяшканні мясцовага музея рамёстваў і народнага побыту адкрылася выстава жывапісу і графікі, створаных удзельнікамі пленэру на зямлі Язэпа Драздовіча. Дарэчы, Гарадзецкі музей афіцыйна лічыцца аддзелам культурна-асветніцкага цэнтра імя Я. Драздовіча, што ў Германавічах.

Але распачалася ўрачыстая імпрэза не ў Гарадзецкім музеі, а непадалёк ад Гарадца, побач з творам, якому зала непатрэбна. Гэта вялікі камень-валун ля шасейнай дарогі. На ім скульптар Алесь Шатэрнік выбіў выяву Пагоні (у якасці ўзору ўзяты вядомы твор Драздовіча) і адпаведны тэкст у памяць вялікага мастака. Каля гэтага каменя і сабралася грамада мясцовых людзей, мастакоў-удзельнікаў пленэра, гасцей з Мінска — літаратараў, навукоўцаў, журналістаў. Над грамадою лунаў бел-чырвона-белы сцяг і адмысловы "сцяг Драздовіча" — сімвал пленэра: дзве паласы — сіняе неба, белая зямля, паміж небам і зямлёю — гара, увенчаная залатым замкам, на небе — месяц і знічкі.

Добра сказаў Уладзімір Арлоў: "Калі едзеш праз нашы занядбаныя паселішчы і мястэчкі, пачынаеш міжволі думаць, што культурнае жыццё канчаецца за межамі мінскага праспекта Скарыны. Але, на шчасце, гэта не так. Ёсць культурныя асяродкі. І адзін з іх ствараецца на нашых вачах".

Інфармацыя для роздуму...

Так ужо заведзена, што вялікія мастацкія імпрэзы прадугледжваюць сустрэчы творцаў са сваімі гледачамі. Планаваліся такія сустрэчы і на пленэры Драздовіча. Прынамсі, са школьнікамі. Але, як высветлілася, ёсць сакрэтны ўказ улад пра тое, каб не дапускаць сустрэч моладзі (найперш школьнікаў) і вайскоўцаў (найперш суворайцаў) з мастакамі і пісьменнікамі, увогуле з людзьмі творчых прафесій. Мясцовая "вертыкаль" парупілася, каб указ выконваўся...

Выстава твораў пленэра будзе вандраваць па Беларусі, як калісь вандраваў па краіне дзядзька Язэп. Яе пабачаць у вялікіх гарадах і мястэчках. А сам пленэр варта было б зрабіць традыцыйным. Збіраць мастакоў на радзіме Драздовіча калі не штогод, дык хоць раз у два гады.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

ПАДВЕДЗЕНЫ ВЫНІКІ

У мінулым нумары мы паведамлялі, што ў Мінску праходзіў Міжнародны форум "Улада і свабода слова". Заключны дзень яго работы са сталіцы перамясціўся ў Пухавіцкі раён. У аўторак, 17 верасня, удзельнікі і шматлікія госці, сярод якіх былі і журналісты, наведалі Музей матэрыяльнай культуры "Дудуткі", што знаходзіцца непадалёку ад вёскі Дудзічы.

Дудзічы — старажытнае паселішча, якое згадваецца яшчэ ў знакамітым "Слове пра паход Ігаравы". Бліжэй да нашага часу з гэтай мясцінай звязаны імёны такіх вядомых на Беларусі родаў, як Прозары, Заранкі-Гарбоўскія, Ельскія. У 1769 годзе віцебскі ваявода Ю. Прозар, калі парадніўся з родам Заранкаў-Гарбоўскіх, пабудаваў тут палац, які аддаў у пасаг дачцэ Розе, калі яна выйшла замуж за Станіслава Ельскага. Той жа праз пэўны час перадаў яго ў спадчыну свайму сыну Каралю, дзякуючы якому Дудзічы і ператварыліся ў своеасаблівую "сядзібу муз". Справа ў тым, што сын Караля Міхал стаў кампазітарам і скрыпачом-віртуозам, яго добра ведалі ў канцэртных залах не толькі Беларусі, а і Польшчы, Германіі. А брат Міхала Ельскага Аляксандр увайшоў у гісторыю як гісторык, пісьменнік, краязнаўца, сябра і біёграф В. Дуніна-Марцінкевіча.

Дзякуючы фірме "Поліфакт", а найперш пісьменніку Я. Будзінасу, які ўзначальвае яе, апошнім часам робіцца шмат дзеля зберажэння памяці аб Ельскіх: упарадкоўваецца парк, зноў струменіць крынічка, гаючую ваду з якой каштавалі знакамітыя браты і іх родзічы. А яшчэ комплекс "Дудуткі" — аднойчы вятрак, ганчарная і дрэваапрацоўчая майстэрні, пякарня, што паўтарае тую, якой карысталіся нашы продкі... Усё гэта і было паказана ўдзельнікам і гасцям Форуму.

Змаглі яны пазнаёміцца і з трыма выстаўкамі. Дзве з іх працавалі і раней. Першая "Матэрыяльны свет Каці Бяссмертных" — майстэрства аплікацыі. Другая — "Незалежная прэса: свабода і адказнасць". Адкрыццё ж трэцяй адбылося менавіта ў гэты дзень. Назва яе "Алесь Адамовіч" сама гаворыць за сябе. У экспазіцыі, арганізаванай Беларускім Пэн-цэнтрам і Саюзам беларускіх пісьменнікаў, — шматлікія здымкі, што дазваляюць прасачыць яркі і шматгранны шлях, пройдзены выдатным пісьменнікам, грамадзянінам, барацьбітом за правы чалавека і дэмакратам.

Выступаючы на адкрыцці выстаўкі, прэзідэнт Беларускага Пэн-цэнтра Васіль Быкаў адзначыў, што не першы год мы ўдзяляем гадзіны памяці Алеся Адамовіча. Канечне, было куды б лепш, калі б гэтак шырока яго ўшаноўвалі пры жыцці, тым больш, што падобнага стаўлення Алесь Міхайлавіч да сябе заслужыў. Ды нічога не зробіш: такой была савецкая традыцыя, паводле якой па-сапраўднаму чалавека можна ацаніць толькі пасля смерці. Але тое, што прызнаецца пасля смерці, ісцiннае, — працягваў В. Быкаў, яму наканавана вечнасць і яно не падлягае пераацэнцы. Асабліва гэта правільна ў дачыненні да А. Адамовіча. А ён і дарагі нам тым, што быў антыкамуністам, дэмакратам, гуманістам. І невыпадкова сёння яго аўтарытэт аспрэчваюць беларусы, рускія, многія славянскія і ўвогуле еўрапейскія нацыі, бо гэта вышэйшы кшталт пісьменніка, філосафа, грамадзяніна. Канечне, найперш Алесь Адамовіч наш, беларускі, але мы будзем рады, калі гэтак скажуць пра яго рускія, гэтак скажуць украінцы, гэтак скажуць прыбалты і народы ўсёй Еўропы...

Па традыцыі былі названы новыя лаўрэаты прэміі Беларускага ПЭН-цэнтра, прэміі, якія носяць імя А. Адамовіча. Прэміі, дыпломы і медалі з выявай Алеся Міхайлавіча атрымалі: па намінацыі радыёпубліцыстыка — карэспандэнт беларускай службы "Радыё Свабода" Віталь Тарас (за глыбокую аналітычнасць у асвятленні палітычнага працэсу на Беларусі); газетная публіцыстыка — галоўны рэдактар газеты "Свабода" Ігар Гермянчук (за высокі прафесіяналізм у барацьбе супраць аўтарытарнага рэжыму); за тэлевізійную публіцыстыку — карэспандэнт тэлекампаніі НТВ Аляксандр Ступнікаў і аўтар праграмы "Беларускі Дом" на нацыянальным тэлебачанні Людміла Хейдарава (першы — за грамадзянскую мужнасць і прафесіяналізм, а Л. Хейдарава за шэраг перадач); па намінацыі кінапубліцыстыка — аўтар сцэнарыя Рыгор Барадулін і рэжысёр Сяргей Пятроўскі (за стварэнне фільма "Забораўна", прысвечанага трагізму другой сусветнай вайны).

"Гэтыя людзі ў пэўным сэнсе героі нашай сённяшняй дэмакратыі", — сказаў В. Быкаў, прадстаўляючы новых лаўрэатаў.

На канцэрце ў гонар удзельнікаў і гасцей Форуму прагучалі творы С. Манюшкі, М. Кл. Агінскага, Ф. Шапэна, Ельскіх, а тым самым на якую гадзіну вярнулася тая атмасфера, што і панавала некалі ў Дудзічах.

У рэзалюцыі Форуму выказана занепакоенасць уціскам свабоды слова на Беларусі, прыводзяцца асноўныя прыклады гэтага і, у прыватнасці, гаворыцца: "Без свабоды слова ніякі рэферэндум, ніякае палітычнае рашэнне не можа лічыцца законным".

У другой рэзалюцыі патрабуецца вызваленне сямі грамадзян Украіны, якія прымалі ўдзел у маніфестацыі "Чарнобыльскі шлях".

Н. К.

Варункі

ДЗВЕ ДУШЫ

Вельмі часта душы нашых папярэднікаў-адраджэнцаў раздвойваліся паміж палітыкай і культурай. Сяўцоў было мала, а працы — як заўсёды. Прыгожа некалі выказаўся пра іх адзін літаратар: у адной руцэ яны трымалі меч, а ў другой — пяро. Пацвярджэннем гэтага правіла з'яўляецца і жыццё Вацлава Ластоўскага — адной з самых цікавых і шматбаковых асоб нашага Адраджэння.

Перабіраючы неяк паперы з музея імя Івана Луцкевіча ў Віленскай акадэмічнай бібліятэцы, я натрапіў на некалькі ягоных недрукаваных вершаў, напісаных у 20-х гадах, адзін з якіх па сваім настроі нагадаў мне нечым лёс самога Вацлава Юстынавіча. Седзячы на эміграцыі ў Коўне, сваю тугу і журбу па Беларусі ён выказваў апасродкаваным чынам, праз паэзію. Лепшыя сыны Беларусі былі расцярушаныя па свеце, а на Радзіме панавала-ятрылася бальшавіцкае сабачае вяселле. Гэта ўжо было. Дык вось ён, верш:

КНЯЗЬ РОСЦІСЛАЎ

**Князь Росціслаў
ў зямлі чужой
Ляжыць на дне рачном,
Ляжыць ў кальчузе баявой
З паломленым шчытом.**

**Дняпра падводныя красы
Гуляці любіць з ім —
І чэшуць воя валасы
Грабенцам залатым.**

**Яго дарэмна дзень і ноч
Княгіня дома жджэ:
Павезла ладзья яго проч,
Назад не прывязе.**

**Ў гушчы лясной,
ў зямлі чужой
Ў рацэ яго прыпын.
Яму папы за упакой
Не справілі памін.**

**Ды з ім падводныя красы,
З ім дзеў вясёлых сты
І чэша воя валасы
Іх грэбень залаты.**

**А як на бераг посвіст іх
Сівыя хвалі мчыць,
Кружыцца
ў лесе жоўты лісць,
Яры Пярун грыміць.**

**Тады са сну
на дне рачном
Рантоўна прабудзясь,
Вачамі мерклымі кругом
Паводзіць бледны князь.**

**Жану-малодку ён заве
Дармо. Яго жана,
Праждаўшы марна
цэлы год,
З другім ужо яна.**

**Заве к сабе і брата ён,
Яго абняць бы рад,
Ды почтам грыдняў акружон
Балюе дома брат.**

**Заве ён полацкіх папоў
Вяліць сябе адпець,
Ды да айчызны слабы зоў
Не можа даляцець;**

**І ён панік на ржавы шчыт
Ізноў давечным сном,
Паміж русалак цяжка спіць
Адзін на дне рачном...**

Алесь БЯЛЯЦКІ

ВЫСТАВА АБРАЗОЎ

"Новае жыццё помнікаўстаражытнага мастацтва" такую назву мае выстава, якая адчынена ў выставачнай зале Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка. На ёй прадстаўлена больш за трыццаць раней не вядомых гледачам абразоў беларускай школы іканапісу XVII-XIX ст. са збору калекцыі жывапісу Музея старажытнабеларускай культуры.

Гэта выстава мае сваю асаблівасць: наведвальнікі знаёмяцца на ёй не толькі з цікавым беларускім мастацтвам, але і могуць ацаніць выдатную працу мастакоў-рэстаўратараў.

Выстава адбылася дзякуючы намаганням калектыву супрацоўнікаў і мастакоў-рэстаўратараў Музея старажытнабеларускай культуры, якія ў 1996 г. ажыццявілі праект пад назвай "Рэстаўрацыя, вывучэнне і прапаганда помнікаў старажытнабеларускага мастацтва".

На выставе прадстаўлены як асобныя унікальныя абразы — узоры рэгіянальных мастацкіх школ, так і цэлыя комплексы, напрыклад, амаль цалкам захаваны іканастас XVIII ст. з Драгічынскага раёна. Спецыяльна для полацкай экспазіцыі былі адабраны і выстаўлены 3 жывапісныя палотны з Полаччыны.

На ўрачыстым адкрыцці выставы прысутнічалі захавальнік фондаў Музея старажытнабеларускай культуры А. Ярашэвіч і мастак-рэстаўратар С. Чысцік, якія правялі невялікую экскурсію і адказалі на шматлікія пытанні наведвальнікаў.

Н. КАРЖЫЦКАЯ,
загадчык аддзела выяўленчага мастацтва Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка

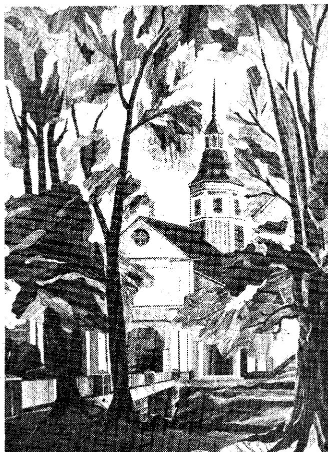
"БЕЛАРУСКАЕ ДРЭВА" —

так называецца выстава работ народных майстроў, што адкрылася ў выставачнай зале Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Работы выставы наглядна дэманструюць захаванне традыцый майстроў і іх развіццё на Беларусі.



Наведвальнікі выставы могуць не толькі палюбавацца выстаўленымі работамі, а і набыць ці заказаць іх.



Арганізавалі выставу — Беларускі Дом народных традыцый і Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛТА

На здымках: знаёмства з выставкай; сваю інкруставаную карціну "Нясвіж" Уладзімір Цяслюк стварыў з розных парод драўніны.

Рэзананс

ЯКОЕ СЁННЯ НА ДВАРЭ ТЫСЯЧАГОДДЗЕ?

НЕКАТОРЫЯ РАЗВАГІ З ПРЫЧЫНЫ АДНОЙ ПУБЛІКАЦЫІ

Рэпрэсіі... Слова, якое ў дачыненні да сталінскага рэжыму мо ўпершыню ў нас прагучала з вуснаў Мікіты Сяргеевіча Хрушчова на XX з'ездзе КПСС у сакавіку 1956 г. Раней у падручніках гісторыі генацыд супраць свайго народа называўся барацьбой супраць "ворагаў народа".

Ярлык "вораг народа" навешваўся сотням тысяч людзей — ад маршала і прафесара да радавога калгасніка. Што да сем'яў "ворагаў", дык і для іх была прыдумана абрэвіятура "СВН" — сям'я ворага народа, якая аб'яўлялася па-за грамадствам.

Пра масавыя рэпрэсіі 30-х гадоў напісаны тамы кніг — ад успамінаў былых вязняў да высокамастацкіх твораў. Асаблівая цікавасць да гэтых трагічных старонак савецкай гісторыі тлумачыцца перш за ўсё імкненнем выкрыць злачынны характар таталітарнага камуністычнага рэжыму.

Прыадчыніліся архівы, і з шматлікіх дакументаў падрабязна можна даведацца аб тым, як рыхтаваліся справы ў засценках НКУС, як "рэпецiравалі" палітычныя працэсы 30-х гадоў. І здавалася б, можна з поўнай падставай заявіць: "Усё ясна!", "Усё вядома!".

А між тым, гісторыя сталінізму, і перш за ўсё яго найбольш змрочныя старонкі, застаюцца прадметам вострых спрэчак. Перыядычна актывізуюцца апалагеты сталінізму, якія заклікаюць грамадства павярнуць назад, ва ўлонне "гераічных часоў", выкладзеных у "Кратком курсе истории ВКП(б)". Іх лозунг можна было б сфармуляваць так: "Назад да сталінізму з чалавечым тварам!" Як быццам ён можа мець чалавечы твар.

Наглядным пацвярджэннем таму служыць публікацыя доктара гістарычных навук, прафесара А. Залескага "Как хочу, так и ворочу (Антиисторические импровизации историка Игоря Кузнецова)" ("Народная газета" 24 мая 1996 года).

Дазволю сабе ўзнавіць адзін фрагмент з яе:

"В своих предыдущих статьях Игорь Кузнецов рассказывает читателям о несчастной доле ссыльных на изолированном острове, о плавающих по реке трупах. Но ведь ни плач детей, ни трупы, ни кости и черепа (которые теперь изображают в периодической печати и даже на обложках книг) — никакие подобные "эмоциональные ужасы" ни на йоту не приближают нас к решению вопроса об обоснованности репрессий. Не сенсации, а состав преступления (в соответствии с советским уголовным законодательством того времени) обязан показывать каждый исследователь, берущийся за освещение данной проблемы. В опубликованной работе надо доказать: совершило ли рассматриваемое лицо (или группа лиц) преступление или нет", І далей: "...Среди деформаций социализма наиболее острые споры вызывают политические репрессии, хотя далеко не все они были необоснованными".

Атрымліваецца нібыта ўсё гранічна проста. Зыходзячы з такога прынцыпу, можна апраўдаць злачынствы і фашысцкага рэжыму, які кіраваўся нацысцкімі законамі.

Я думаю, А. Залескі цудоўна ведае, што больш за 2/3 асуджаных за "контррэвалюцыйныя злачынствы" ў 30—50-я гады ва ўстаноўленым законам парадку прызнаны рэпрэсіраванымі **беззаконна**.

Што ж робяць сёння прыхільнікі мінулага таталітарызму? З аднаго боку, яны стараюцца не надта канкрэтызаваць рысы таго мінулага, да звароту якога заклікаюць. З другога — у меру сваіх сіл і здольнасцей пнуцца давесці, што не так, маўляў, кепска ўсё было, былі толькі некаторыя дэфармацыі", перашкаджалі толькі асобныя недахопы, памылкі. Перш за ўсё, такім чынам яны спрабуюць "облагородить" масавыя рэпрэсіі і тэрор.

Адны, прызнаючы пад націскам фактаў наяўнасць сталінскіх злачынстваў, спрабуюць апраўдаць іх варожым акружэннем, дрэнным уплывам на правадыра паплечнікаў, залішнім стараннем органаў НКУС, якія крыху "перастараліся"...

Але з'яўляюцца і такія, каму непатрэбны ўжо нават гэтыя "фігавыя лісткі". Прама аб'яўляючы або намякаючы на тое, што рэабілітацыя ахвяр сталінізму фальсіфікаваная, яны заклікаюць адрадзіць і ўзяць на ўзбраенне сталінскую тэорыю і практыку "абвастрэння класавай барацьбы", жалезнай рукой расправіцца з новым пакаленнем "ворагаў народа".

Вядома, такім людзям, як А. Залескі, наўрад ці можна што-небудзь даказаць пры дапамозе, кажучы яго словамі, "эмацыянальных карцінак", якімі для яго з'яўляюцца трупы мільёнаў ні ў чым не вінаватых нашых суграмадзян. Паспрабую зрабіць гэта пры дапамозе статыстыкі.

Праўда, шматлікія аўтары па-рознаму ацэньваюць колькасць рэпрэсіраваных за гады савецкай улады. Таму назаву толькі адну лічбу, якую паведаміў старшыня Камісіі па справах ваеннапалонных, інтэрніраваных і прапаўшых без вестак пры прэзідэнце РФ: у перыяд з 1929 па 1953 гады ў выніку сталінскіх рэпрэсій у СССР загінулі 21, 5 мільёна чалавек ("Известия", 8 жніўня 1995 года).

Адпаведна з паведамленнем афіцыйных органаў РБ, ахвярамі палітычных рэпрэсій на тэрыторыі Беларусі стала больш за 600 тысяч чалавек. Не лішне было б таварышу Залескаму азнаёміцца з артыкулам намесніка старшыні Камітэта па архівах і справаводстве РБ, кандыдата гістарычных навук В. Адамушкі "Бясстрасная мова лічбаў" ("Звязда", 17 мая 1996 года), дзе аўтар прыводзіць статыстычныя дадзеныя, атрыманыя на падставе апрацоўкі 40.300 картак персанальнага ўліку на жыхароў Мінска, Мінскай і Віцебскай абласцей, якія былі рэпрэсіраваны судовымі і пазасудовымі органамі ў 20—50-я гады і рэабілітаваны ў 1955—1994 г.г. Сярод 40. 300 грамадзян Беларусі, якія сталі ахвярамі палітычных рэпрэсій, па сацыяльным паходжанні было: а) з рабочых — 3180 (7,89 працэнта); б) з сялян — 31738 (78,75 працэнта); в) са служачых — 1551 (3,85 працэнта); г) з дваран — 810 (2 працэнты); д) з памешчыкаў — 79 (0,2 працэнта); е) з купцоў — 253 (0,63 працэнта); ж) з духавенства — 319 (0,79 працэнта).

В. Адамушка прыводзіць лічбы аб мерах пакарання, якімі былі падвергнуты нашы суграмадзяне: 116 (2,94 працэнта) з іх былі сасланы, 4460 (11,07 працэнта) высланы, а астатнім па прысудзе суда або рашэнні пазасудовых органаў былі вызначаны розныя тэрміны пазбаўлення волі ад 1 да 25 гадоў. 12,864 чалавекі (31,92 працэнта) былі расстраляны.

Якім жа трэба валодаць цынізмам, каб усе гэтыя жудасныя факты лічыць простымі выдаткамі ў барацьбе за пабудову "светлай будучыні"?! Ці мо апраўдаем усё славутым сталінскім-людаедскім: "Лес сякуць — трэскі ляцяць"? Але ж хочацца спытаць у таварыша Залескага словамі Пастэрнака: "Какое нынче на дворе тысячелетье?" Забыліся?

Ігар КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных навук

Пошта

ПАКАЯННЕ НЕМЦАЎ. А НАШЫХ?

"Берлінскі акорд" — так называўся артыкул У. Мехава, змешчаны ў "ЛіМе" 21 чэрвеня г.г. Штуршком для яго напісання з'явілася паездка аўтара ў Нямеччыну на "Дні Беларусі", арганізаваныя шэрагам мясцовых дэмакратычных арганізацый з нагоды 50-х угодкаў з дня нападу гітлераўскай Германіі на Савецкі Саюз.

Артыкул-эсэ У. Мехава з яго вірам згадак, асацыяцый і пытанняў выклікаў цікавасць лімаўскіх чытачоў.

Адзін з водгукаў на згаданую публікацыю, хоць і адрасаваны непасрэдна У. Мехаву, мы, са згоды аўтара ліста, вырашылі надрукаваць.

Паважаны Уладзімір Львовіч!

Вельмі спадабаўся апублікаваны ў "ЛіМе" ваш артыкул "Берлінскі акорд". Мяне ў ім найбольш уразіла адно — адчуванне віны немцаў перад народамі Савецкага Саюза, у тым ліку і перад беларусамі. Не пакідае адчуванне віны не толькі ўдзельнікаў вайны, але і "без віны вінаватых", немцаў пасляваенных пакаленняў. Яны бяруць на сябе віну сваіх блізкіх і нават сваіх продкаў. Цяжка жыць з гэтай віной двум пакаленням народа. Але яны нясуць на сабе гэты крыж. І робяць усё магчымае, каб хоць крыху загладзіць гэтую віну. Адны арганізоўваюць дабрачынныя фонды, другія пішуць кнігі аб злачынствах гітлераўцаў. І ў сябе немцы зрабілі шмат, каб такое злачынства больш не паўтарылася ні ў іх, ні за межамі іх краіны.

А ў мяне ў сувязі з прачытаным узніклі вось якія думкі: а ці менш злачынстваў зрабіла наша родная савецкая ўлада і камуністычная партыя супраць свайго народа і супраць народаў чужых? А ці пакаяліся яны перад сваімі ахвярамі? Не, не пакаяліся ні перад мёртвымі, ні перад жывымі! Бо цяпер ахвяры сталінскіх рэпрэсій пастаўлены нават у горшыя ўмовы, чым ахвяры фашыстаў. А іх жа каталі сваі! Каты ж, часам, ходзяць у заслужаных людзях.

З якім скрыпам прызнаў Гарбачоў (праз паўстагоддзя!) віну Расіі перад палякамі за Катынь.

А колькі злачынстваў нарабілі савецкія войскі ў Афганістане! Загінула там нашых дзяцей 15 тысяч, паранена з паўсотні тысяч. Афганскага ж мірнага насельніцтва знішчана каля мільёна. А пакалечана, значыць, яшчэ больш. І за што?

Штосьці не чуваць, каб кіраўніцтва Расіі (ці іншай рэспублікі, у тым ліку і нашай) выступіла хоць з адным словам пакаяння перад народам Афганістана. Штосьці не чуваць, каб рускія, ці беларусы, якіх там пабывала тысяч са сто, выступілі ў прэсе з пакаяннем і пачалі арганізоўваць фонды дапамогі пакалечаным афганскім дзецям ці пісалі б кніжкі аб гэтых злачынствах. Праўда, пісалі Прахханаў, Чаргінец і іншыя кнігі пра афганскую вайну. Але ці аб тым, аб чым трэба? А калі С. Алексіевіч паспрабавала напісаць праўду аб афганскай вайне, дык вунь як накінуліся на яе і ветэраны і "афганцы", і журналісты... Па судах зацягалі, у прэсе мажучь дзёгцем.

Ні адзін "афганец" не прынёс свае ўзнагароды, каб кінуць іх перад рускім "Белым домам", як гэта зрабілі калісьці амерыканцы пасля В'етнама (а мы захапляліся такім іх учынкам!). Наадварот, арганізоўваюцца яны ў розныя саюзы "воінаў-афганцаў" і з гонарам дэманструюць свае медалі, нават і перад школьнікамі. І мала гэтага, яшчэ і патрабуюць ставіць ім помнікі на плошчах ды прыраўнуць іх да ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны.

Вы можаце сказаць, што салдаты не вінаваты. Іх — паслалі. Але ж і немецкія салдаты не ўсе добраахвотна ішлі ў Расію. А ці шмат помнікаў эсэсаўцам вы бачылі ў Германіі? Я аб іх у газетах не чытаў. І ці шмат гуляе былых эсэсаўцаў па вуліцах з "жалезнымі крыжамі" на грудзях?

А ў нас маўчаць і людзі, і пісьменнікі, і журналісты. Наадварот, некаторыя журналісты рэкламуюць "подзвігі" расійскіх салдат па адрыванні вушэй у чачэнцаў. І аб гэтым маўчыць і грамадскасць, і пісьменнікі.

Я ні ў чым не папракаю Вас асабіста. Я, як звычайны чытач з глыбінкі, магу выказаць гэты папрок пісьменнікам наогул, Саюзу пісьменнікаў. Але ж ці дойдзе ён да іх сэрцаў?

З павагай
І. ФУРСЕВІЧ

г. Докшыцы

ДА ТАІНСТВА ВЕРАВАННЯ НЕ ДАЛУЧАНЫ...

Уладзімір МЕХАЎ

1.

Досыць доўга быўшы штатным работнікам літаратурна-драматычнай рэдакцыі Беларускага радыё — рэдактарам, каментатарам, — я правёў у эфіры на зыходзе сямідзесятых — пачатку васьмідзесятых гадоў цыкл дыялогаў з віднымі дзеячамі нашай культуры. Паколькі пры гэтых гутарках перад мікрафонам нязмушана раскрываліся слухачам людзі неардынарныя, яркія, папулярныя — былі ў іх ліку Адамовіч, Азгур, Брыль, Быкаў, Караткевіч, Семяняка, Станюта, Шамякін, Цітовіч, яшчэ нямала асоб у вышэйшай ступені цікавых радыёаўдыторыі, перадачы тыя мелі дастаткова шырокі рэзананс. Я па сёння захоўваю прыемныя, дарагія мне пісьмы, што папрыходзілі на адрас радыё водгукамі на расказанае слыннымі пісьменнікамі, мастакамі, артыстамі, музыкантамі ў часе іхніх студыйных размоў са мною.

Захоўваю атрыманую тады ж ананімку — пра тое, які брыдкі голасам і ўвогуле пачварны вядучы ў гэтых размовах. Нашрайбавана была эпістала бездакорнай беларускай мовай, з усімі патрэбнымі коскамі, так што, здагадацца было няцяжка, накіраваў яе мне зычлівец з калегаў. І ў сувязі з тэмай, на якую намерыўся паразважаць, згадваю ўшчуванне, праглынутае неяк пасля таго, як прагучаў чарговы, не памятаю ўжо з кім, дыялог цыкла. З вышыні сваёй тадышняй ідэйнасці, на правах даўняга са мной знаёмства і, паводле слоў яе, гэтак жа даўняй да мае персоны сімпатыі, жанчына, поруч з якою працаваў калісь у Доме друку, выказала мне, сустрэўшы, не тое што дакор, але, безумоўна, з адценнем дакору здзіўленне:

— Валодзечка, вы ж такі разумны, асвечаны! Як жа дазваляеце сабе, нераўнуючы цёмная бабка каля царквы, ужываць у гаворцы папоўшчыну — "крый божа", "напраміл бог", "бог яму суддзя"? Вас жа слухаюць мільёны! З вас жа і вашых суразмоўцаў прыклад бяруць! А карыстаецеся лексікай, нібы падтрымліваеце рэлігійныя забабоны. Дзіўлюся, як вашае кіраўніцтва таго не заўважае!

— Значыць, не настолькі я разумны! — буркнуў, помніцца, у адказ. — І начальства, значыць, маю адпаведнае...

Запознена каюся, наконт начальства я зграшыў. У пытанні, што занепакоіла нечаканую фіксатарку маіх перадмікрафонных праколаў, трымалася яно, як гаворыцца, на належнай вышыні. Набегаўся, помню, з кабінета ў кабінет, адстойваючы ў рэпартажы з вечара Івана Мележа ў тэатры імя Купалы фразу "Дай вам бог здароўя!", — маркотна, як бы ў прадчуванні блізкага адыходу з жыцця, з удзячнасцю сказаную выдатным сынам беларускай зямлі людзям, што сабраліся яго вітаць. Крычаўдаводзіў: фраза гэтая — прачулае выяўленне сардэчнай узрушанасці, а не шматок амбоннай казані. Гучыць яна ў рэпартажы ўсё-такі з вуснаў Мележа, а не вясковага бацюшкі. Пабегаў дарэмна — не выкрычаў адмены перасцярожлівага загаду перадэфірнай кантрольнай інстанцыі, выразана было ідэалагічна небяспечнае з рэпартажнага рулона плёнкі. А экспансіўны Юра Ермалюк, шматгадовы пастанны вядучы радыёчасопіса "Для веруючых і няверуючых", часта заскокваў у пакой, дзе сядзеў і я, мала не ў роспачы. Напрыклад, з такім:

— Выкінулі ў мяне з выпуску пісьмо вернікаў, што ў парафіі святаром п'янюга. Зрабіў бы ты, сказалі, паслугу епархіі: п'янюгу памянялі б на непітушчага, райкому цяжэй стала б весці атэістычную прапаганду. Ашалець!..

Не давала кіраўніцтва радыёвяшчання падстаў на папрок у недастатковым заслоне хітрыкам рэлігійнікаў. Страх, што ў выпадку недагляду грымне грозная рэакцыя ўсемагутнага органа, які стаяў вышэй, змушаў глядзець ва ўсе вочы, слухаць ва ўсе вушы.

Іншая рэч, што шчыраванне было марным. Плёну, цяпер ясна, давала не больш, чым у яшчэ адным кірунку партыйна-дзяржаўнай заклапочанасці пазнейшая кампанія барацьбы з алкаголізмам. Ну, разам з тым, што пасеклі вінаграднікі, забаранілі выконваць у канцэртах "Застольную" Бетховена (падумаць, да чаго распуснік заклікае — "Бетси, нам грогу стакан!..."). Ну, непасрэдна на нашым радыё загадалі музычнай рэдакцыі выправіць радок у сімпатычнай песні Зарыцкага на словы Някляева, — Яраслаў Еўдакімаў заспяваў не "Лёс, як в і н о на палыне", а "Лёс, як н а п о й на палыне". Што ў выніку — зялёны змей звянуў у немачы?.. Тое ж у татальным змаганні з рэлігіяй. Змагаліся, змагаліся — што маем?

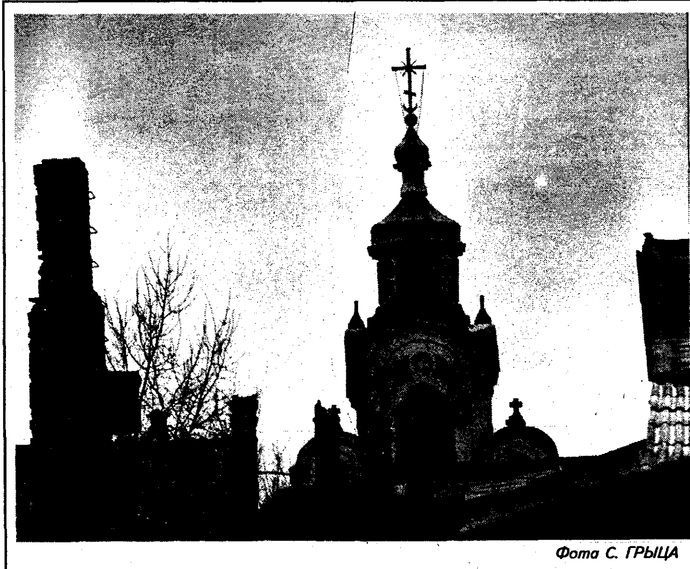
Ды на мяне смешна было тое падумаць, што ці не падумала сустрэтая знаёмая. Недапушчальна-шкоднае слоўнае смецце ў перадмікрафонную маю лексіку не падкідвалася прыхаваным пачуццейкам — стоенай верай у існаванне Вышэйшай сілы. Я ўсяго толькі гаварыў па-чалавечы. Як нармальна гаворыць і веруючы, і няверуючы.

2.

Гадоў блізка трыццаць назад я напісаў для нашага тэатра юнага гледача п'есу "Палёт" — драматычную навелу пра дзяўчыну-лётчыцу, што загінула ў Айчынную вайну, пра тое, як беражэцца сябрамі памяць аб ёй. Тэатральная драматургія жанр, хутка зразумеў, не мой, але што было, то было. Больш таго, калі пачаліся рэпетыцыі, напісаў тэксты песень для спектакля. Кепска, але тых тэкстаў не захаваў і не помню, хоць Сяргей Картэс даў ім тады прыемныя, запамінальныя мелодыі і акцёрамі ў касцюмах персанажаў п'есы песні хораша спяваліся. З адной цяпер магу прывесці толькі пачатак:

Прыходзіць трывога
У светлы мой дзень.
Адна ў нас дарога
З табой, Авадзень!..

Авадзень, рамантычны герой знакамітага рамана Этэль Войніч, аднаго з самых чытэльных моладдзю ў маю юначую пару, па п'есе з'яўляўся цэнтральнай дзейнай асобе ў сне. Зразумела, таму што нараджалася ў сэрцы дзяўчыны каханне, а пакаханы быў артыстам, які прыехаў у яе жаночую авіяцыйную часць з франтавым тэатрам і пры знаёмстве расказаў, што да вайны выходзіў у гэтай ролі на сцэну. Аднак яшчэ і таму, што постаць Авадня ў той час увасабляла для пакалення, да якога належала прыдуманая мною чацвёрка сяброў, самае высокае, — прынамсі, для многіх з пакалення. Ягоны максімалізм вабіў, ставіўся і браўся за ўзор для пераймання. Ва ўсіх выявах, і ў непрыманні рэлігіі таксама.



Фота С. ГРЫЦА

Аснова фабулы ў рамане — трагедыя адносін паміж непрымірымым да рэлігіі (юнаком у ёй балюча зняверыўся) рэвалюцыянерам Артурам Рыварэсам, што стаў таямнічым, няўлоўным, легендарным барацьбітом за вызваленне Італіі ад чужаземнага прыгнёту Аваднём, і ягоным бацькам, найглыбокім вернікам, адданым слугой царквы, у кульмінацыі падзей славутым кардыналам Мантанелі (ах, які складаны і ўражлівы вобраз яго стварылі ў савецкіх экранных версіях рамана Мікалай Сіманаў і Сяргей Бандарчук!). Дык маё "адна ў нас дарога з табой, Авадзень!" было — разумею гэта, зноў жа, цяпер — акцэнтаваннем вышыні "Авадлёвых" якасцей для персанажаў п'есы, для яе гледачоў, паўтараю, для пакалення, для мяне, урэшце, самога. Сярод усіх і той якасці, што спрычыніла драматычны духоўны разрыў сына з бацькам.

Адпаведна выхаваны (як і мільёны равеснікаў!) домам, школай, дзяржавай, я ставіўся да рэлігіі, як да зла, цемрашальства, і толькі. Падлеткам, помню, наіўна хацеў разгарнуць ва ўзнёслае апавяданне сюжэт карціны Рэпіна "Адмаўленне ад споведзі перад смяротнай карай". Калі блізка тады, як пісаў "Палёт", вышукваў матэрыял для дакументальнай рэчы пра Івана Пуліхава, у перадсмяротным яго пісьме (сацыяліст-рэвалюцыянер Пуліхаў быў павешаны ў Мінску за замах у студзені 1906 года на губернатара Курлова) успрыняў як сведчанне прынцыповасці, паслядоўнасці, цвёрдасці духу такое ў прачытаным: "Бацька прасіў прыняць папа... Я наадрэз адмовіўся супярэчыць сваім перакананням..."

Я не мог, зразумела, не бачыць, што ў грамадстве, найперш у асяроддзі інтэлігенцыі, адбываюцца ў гэтай сферы духоўнага жыцця відочныя змены. На месца абыякавасці, нават пагарды да рэлігійнасці прыходзяць цікавасць і павага. То ж былі шасцідзесятыя гады з ломкай шмат чаго ва ўстаялым, у поглядах, адчуваннях. У розгаласе стала шырыцца яшчэ нядаўна няўяўнае: бездакорна афіцыёзная публіцыстка пачала выпускаць нелегальны рэлігійны часопіс; сын папулярнага гумарыста і досыць частай на экранах актрысы кінуў універсітэт, падаўся ў святары; шматлаўрэатны канструктар, паміраючы, папрасіў запрасіць спавядальніка; складальнік багаборніцкіх камсамольскіх песень ахрысціўся.

Ды спачатку я ўсё гэта за сур'ёзнае не ўспрымаў. Лічыў піжонствам, дэманстрацыяй, какецтвам, модай. Меркаваў, гэта рэагаванне схільных да франдзёрства людзей на шматгадовы маральны, і не толькі маральны, пераслед дзяржавай вернікаў. А фронда то не маё, не ў натуры.

Але тое, што трапляла ў абсяг творчых інтарэсаў, тое, з чым проста сутыкаўся ў жыцці, прымушала задумвацца. Піжонства піжонствам, яго, бясспрэчна, ставала і стае ў з'яве, пра якую разважаю. Аршынныя крыжы на валасатых голых грудзях малайцоў з аглушальных вакальна-інструментальных ансамбляў і на далёка не манаскіх туалетах эстрадных ільвіц шчырасць іхняй набожнасці зусім не засведчваюць. Аднак спажывай для роздуму станавілася і іншае.

Нейкі час я быў вельмі зацікавіўся нарадавольцамі. Сёе-тое пра іх напісаў. І ў складаных, у бальшыні пакутных лёсах гэтых высакародных памкненнямі фанатыкаў, апантаных і згуртаваных ідэяй, вядома ж, глыбока памылковай, загадкай мне па сёння лёс Льва Ціхамірава. Няўрымслівы прыхільнік выбранай партыяй тактыкі тэрору, член яе кіруючага ядра, ён пасля грымотных крывавых акцый "Народнай волі", пасля яе разгрому і гібелі таварышаў на шыбеніцах і ў засценках, сам шчасліва пазбегнуўшы арышту, эміграваўшы, праз гады вярнуўся на радзіму пакаянным і трапятліва рэлігійным. Што яго перавярнула? Чаму пераварот адбыўся такога, не якога іншага кшталту?

Альбо яшчэ адзін лёс — паэта і філосафа Мікалая Мінскага. Памянёную карціну "Адмаўленне ад споведзі перад смяротнай карай" Рэпін стварыў пад уражаннем ад паэмы, напісанай ім, — друкавалася ў падпольнай газеце нарадавольцаў і называлася "Апошняя споведзь". А пражыўшы ў хістаннях між ідэалізмам і матэрыялізмам некароткі век, аўтар пратэстна-атэістычнай паэмы на схіле жыцця прыняў каталіцтва і пастрыгся ў Іспаніі ў манахі.

Ды што даўняе — "выбухала" і зусім блізка! Помню сенсацыйнае ў апараце рэспубліканскага тэлебачання. Выявілася, што адзін са старэйшых рэдактараў, у рэдакцыі — трэба ж! — навукова-асветных праграм, ветэран Айчыннай вайны, член партыі, да ўсяго яўрэй, больш за дзесяць гадоў як прыняты ў лона праваслаўнай царквы, акуратна пільнуецца яе канонаў. З партыі, зразумела, адразу выключылі (гэта цяпер у камуністаў-зюганаўцаў у Расіі дружба з папамі-антыдэмакратамі), з работы ўсё-такі не звольнілі. Час ужо стаяў перадгарбачоўскі, грамадская атмасфера ў краіне зыбалася, скандал з шырокім водгуллем палічылі непажаданым.

Крок ягоны, таго рэдактара, ужо ж ніяк не выглядаў какецтвам, данінай модзе. Гадавалася ў чалавека трое школьнікаў, было яму не да піжонства.

І мяняў я сваё меркаванне. Пераконваўся: прыход у рэлігійнасць — ён які ў каго. Камусьці сапраўды патрэбен адно для больш эфектнай самападачы, крыж у яго — элементам біжутэрыі. У кагосьці ж гэта знойдзенае выйсце з душэўнага крызісу, здабытае супакаенне і прасвятленне.

Так было, так застаецца.

3.

Апошнія гады я дзе-нідзе пабываў, як цяпер гаворыцца, у далёкім замежжы. Даводзілася там і выступаць. Перад рознымі аўдыторыямі. Здаралася, у прыхрамавых суполках. Натуральна, у такіх выпадках неаднойчы чуў пытанне пра адносіны мае і сям'і з рэлігіяй. Веруем, ці не. Калі веруем, то да якога належым веравызнання, ці часта ў сваім храме — царкве, касцёле, сінагозе — бываем. Калі не, то як да рэлігійнасці стаўлюся.

Адказваў, як ёсць. Што я і жонка цалкам уяўляем з сябе прадукт савецкага бязбожнага выхавання. Адносін З (прыназоўнікі вылучаю) рэлігіяй не маем, гаварыць штосьці можна толькі пра адносіны ДА рэлігійнасці. Расказваў пра эвалюцыю гэтых адносін. Ад задзірыста безапеляцыйнай у маладосці ўпэўненасці, што рэлігія ёсць опіум для народа, — да самаўколаў свядомасці ў хмарныя хвіліны на цяперашняй дарозе ўжо з кірмашу, што, можа, мы і абкрадзены ўнутрана нямала ў чым гэтым сваім, гаворачы сённяшнім жаргонам, *непрабойным* бязвер'ем.

Добра ведаю, што рэлігіі, дакладней, царкве — незалежна ад яе разнавіднасці — у дакор можна паставіць уга як многа. Скажам, бязбожным марксізмам праліта ў свеце мора крыві за параўнальна нядоўгі перыяд, што прайшоў пасля з'яўлення яго ў гісторыі чалавецтва (усяго ж паўтара стагоддзя!) і за яшчэ карацейшы тэрмін уладарання гэтай ідэалогіі ў розных краінах. Але рэлігіяй, царквой за тысячагоддзі веры людства ў пасмяротныя вечнасць у раі ці курчанне ў пекле праліта яе невымерна, канечне ж, больш. Рэлігія — гэта крыжовыя войны хрысціян і войны мусульман супраць няверных. Гэта кастры інквізіцыі і смяротныя прысуды па шарыяту. Гэта ў наш час бомбы ў Брытаніі, дзе ў Ольстэры каторае стагоддзе не мірацца пратэстанты з католікамі, і міжканфесійныя канфлікты ў Індыі, кожны з сотнямі, а то тысячамі ахвяр...

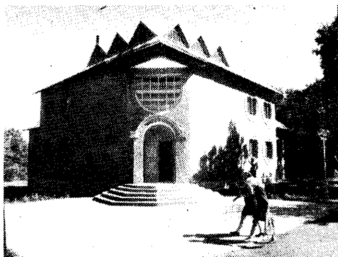
Аднак жа добра ведаю, і як многа за рэлігіяй такога, што заслугоўвае пашаны і ўдзячнасці. Што рэлігійным пачуццём натхняліся на сваё вяршыннае Бах і Мікельанджэла. Што не пераацаніць ролю царквы ў вяках у асветніцтве — ад стварэння балгарскімі манахамі братамі Кірылам і Мяфодзіем азбукі, якая ў аснове ўсходнеславянскага, у тым ліку цяперашняга беларускага, пісьма, да высакароднай, нярэдка самаахвярнай, па нашы дні, бывае, небяспечнай рупнасці місіянераў у набліжэнні да здабыткаў цывілізацыі аддаленай ад іх часціны чалавецтва.

Сярод запомненага з бачанага за мяжой — уражанні ад шырокай і разнастайнай па формах дабрачыннай дзейнасці царквы. Зноў-такі рознай канфесійнай прыналежнасці. Касцёлы Польшчы апякоўваюць уцекачоў з ахопленай братазабойчым вар'яцтвам, расшматанай на дзяржаўкі-ўдзелы колішняй Югаславіі. У лютэранскіх кірхах Германіі збіраюцца ахвяраванні і ладзяцца транспарты з гуманітарнай дапамогай нашым чарнобыльцам. Тамсама ў Германіі, у Гановеры паказалі нам дыхтоўную шматпавярховую камяніцу — прытулак для інвалідаў і адзінокіх старых, як яўрэяў, так і неяўрэяў, што быў пабудаваны і ўтрымліваецца тамтэйшым яўрэйскім рэлігійным паяднаннем.

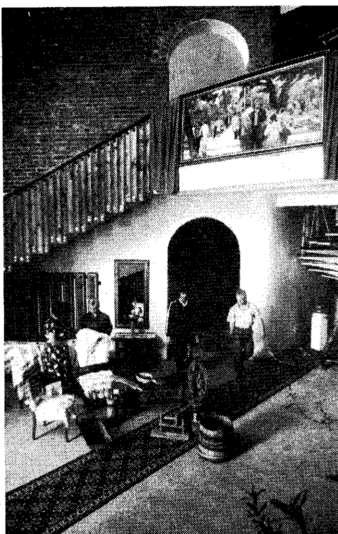
У слоўніку замежных слоў, выдадзеным у Маскве ў 1949 годзе, слова "філантропія" тлумачыцца, як "одно из средств буржуазии обманывать трудящихся и маскировать свой паразитизм и свое эксплуататорское лицо посредством лицемерной, унизительной "помощи бедным" в целях отвлечения от классовой борьбы". Такое вось убівалася ў галовы наконт дабрачыннасці ("філантропія" па-грэцку дабрачыннасць), наконт выяўлення спагады тым, каму кепска, хто ў бядзе, слабасці, хворасці, нястачы, самай справядлівай і гуманнай, як дэкларавалася, ідэалогіяй. Рэлігія, бачым, сее ў душах іншае.

(Праця́г на стар. 15)

НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА



Цэнтр гісторыі і культуры створаны нядаўна ў Акцябрскім Гомельскай вобласці. Па словах яго дырэктара Святланы Кавалёвай, адзін з раздзелаў цэнтра будзе прысвечаны развіццю рамёстваў у раёне.



На здымках: будынак Цэнтра гісторыі і культуры ў Акцябрскім; агляд экспанатаў, прывезеных з чарговай экспедыцыі па раёне.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

"РОДНАЕ СЛОВА" АРГАНІЗОЎВАЕ...

Бюро прапаганды ("Роднае слова") Саюза беларускіх пісьменнікаў арганізоўвае па ўсіх рэгіёнах Беларусі выступленні:

1. Літаратурныя сустрэчы.

2. Літаратурна-музычныя кампазіцыі, канцэрты.

3. Забаўляльна-абрадавыя выступленні.

4. Сустрэчы з прадстаўнікамі рэдакцый часопісаў, газет, выдавецтваў.

5. Тэматычныя выступленні (гісторыкі, мовазнаўцы, літаратуразнаўцы, крытыкі, мастакі, этнографы, фалькларысты).

6. Сустрэчы з супрацоўнікамі Дома радыё.

Звяртацца па тэл. 36-50-69

ЗАПРАШАЕ ДОМ ЛІТАРАТАРА

Адкрываецца чарговы сезон у Доме літаратара 1 кастрычніка ў 18 гадз. 30 мін. творчай вечарынай Г. Бураўкіна. Кастрычнік багаты і на іншыя мерапрыемствы.

5 кастрычніка ў 17 гадз. пачнецца сустрэча з пісьменнікамі і грамадскімі дзеячамі беларускага замежжа.

У 18 гадз. 30 мін. 17 кастрычніка можна папрысутнічаць на прэм'еры мастацкага фільма "Птушкі без гнёздаў" (кінастудыя "Беларусьфільм").

А наступныя мерапрыемствы пачынаюцца ў 15 гадз.:

9 кастрычніка — пасяджэнне ваенна-шэфскай камісіі;

16 кастрычніка — секцыя паэзіі;

22 кастрычніка — секцыі літаратуры для дзяцей і юнацтва;

30 кастрычніка — пасяджэнне секцыі прозы;

31 кастрычніка — секцыі перакладу.

ПАРТРЭТ НА ФОНЕ КНІЖНЫХ ПАЛІЦАЎ

Што значыць — слава? Колькасць цэшак?
Эфір? Экраны? Тыражы?
Якая слава можа ўцешыць,
Калі ты сэрцам — на крыжы?

Ніл ГІЛЕВІЧ.
"Родныя дзеці".

ПРАЛОГ

Пакажы мне сваю бібліятэку, і я скажу, хто ты.

Ці не праўда?

Ва ўсялякім выпадку, калі асабіста я прыходжу ў госці, у незнаёмую мне кватэру, мімаволі шукаю вачыма кніжныя паліцы. Яны могуць расказаць вельмі многа пра гаспадара. Асабліва калі бібліятэка збіралася гадамі, калі на закуп рэдкіх і проста цікавых кніжак не шкадаваліся ні бедны студэнцкай стыпендыі, ні выкладчыцкай зарплаты, і калі сёння гэтая бібліятэка налічвае не менш 15000 кніжак — прынамсі, так гаворыць гаспадар... Ну а калі той гаспадар — народны паэт Беларусі, мусіць быць у яго кнігазборы і зусім асаблівая частка — кнігі з аўтографамі. Як у кожнага самавітага літаратара. Такія кнігі не купляюць. Яны прыходзяць самі. Сведчаннем сяброўства, павагі, удзячнасці, часам — выпадковай, але запамінальнай сустрэчы. Аўтограф, як даравальны надпіс, можна вылучыць у асобны літаратурны жанр, які адрозніваецца разнастайнасцю формаў: тут і стандартнае прысвячэнне-пажаданне ў некалькіх радках, і верш, і афарызм, і нават разгорнутая рэцэнзія... Але яднае іх адно: у кожным даравальным надпісе абавязкова ёсць партрэт таго, каму ён адрасаваны, ці асобная рыска да гэтага партрэта... І таму давайце паспрабуем правесці своеасаблівы эксперымент: скласці партрэт з гэтых асобных рысак, аднавіць той вобраз, які паўстае з даравальных надпісаў, з тых успамінаў, што хаваюцца за кожным канкрэтным аўтографам. Думаецца, гэта будзе больш цікава за звычайную юбілейную гутарку ці "творчы партрэт", хаця б і прымеркаваны да 65-годдзя паэта.

Спроба мая па магчымасці сістэматызаваць багацюшчы "матэрыял для роздуму" скончылася вось чым: паколькі кожны надпіс мае два паказальнікі: час і месца напісання, іх можна і падзяліць на дзве групы. Адна будзе характарызаваць вобраз па восі, так бы мовіць, дыяхраніі, і размяркуюцца па ёй па храналагічным прынцыпе аўтографы айчынных літаратараў; другая — па восі сінхраніі, дзе будуць "падаваць голас" аўтографы літаратараў з усяго белага свету; а паколькі нічога лепшага, чым вызначэнні "гісторыя" ды "геаграфія", у галаву не прыйшло, няхай так і будзе:

1. ЭКСКУРС У ГІСТОРЫЮ

Аўтографы — надпісы вашы, сябры,
Чытаю на кніжках падораных —
З выказам даверу, павагі, любві,
З зычэннямі самымі добрымі.

Як многа іх, цёплых і ласкавых слоў,
Ад шчырага сэрца напісаных!
І колькі за імі пражытых гадоў
Жывымі ўзыходзяць абрысамі!

Ніл Гілевіч. "Аўтографы сяброў".

Пачнём з аднаго з самых ранніх аўтографаў і самых, напэўна, дарагіх: "Нілу Гілевічу ад сэрца. Іван Мележ. 17.3.57".

Кніжка з гэтым надпісам была падорана маладому аспіранту, філолагу і пачынаючаму паэту, які ў тым жа 1957 годзе выдаў свой першы паэтычны зборнік "Песня ў дарогу". Згаданы аспірант выступіў з дакладам на сустрэчы з І.Мележам у БДУ. Пісьменніку даклад спадабаўся, і калі ён мусіў ехаць на сустрэчу з чытачамі ў Барысаў, прыхапіў здольнага дакладчыка з сабою: "Я сам пра свае кнігі не ўмею гаварыць, ты мне дапаможаш..." У памяць пра тую паездку і з'явіўся аўтограф.

А вось даравальны надпіс Івана Мележа, зроблены праз дванаццаць гадоў: "Дарагому Нілу — у пакоі, з якім у мяне поўна ўспамінаў пра перажытае. З пашанай і любоўю — Іван Мележ.5.XII.69". Напісана гэта тады, калі знаёмства з колішнім аспірантам перарасло ў трывалае сяброўства, сам аспірант стаўся выкладчыкам кафедры беларускай літаратуры, сцвердзіў сябе як паэт, перакладчык і навуковец і воляю лёсу пасяліўся ў былой кватэры І.Мележа, якраз у тым пакоі, дзе былі напісаны "Людзі на балоце".

А гэта надпісы, якімі таксама можна ганарыцца, — аўтографы менавіта таго сябра камісіі па рабоце з маладымі пісьменнікамі, які ў сакавіку 1954 года аб'явіў, што двума рукамі галасуе за прыняцце ў Саюз пісьменнікаў маладога паэта Ніла Гілевіча: "Таленавітаму, шчыраму чалавеку — дарагому Нілу Гілевічу. Янка Брыль. 25.09.59"; "Нілу Гілевічу — з даўняй і шчырай сімпатыяй. Будзем верыць і добра пісаць! Янка Брыль. 29.1.68".

Ёсць і аўтографы іншага кшталту: не на тамах збораў твораў, не на "выбраных", а на таненькіх першых кніжках: "Спавівальнай бабцы маёй — дарагому і любаму Нілу, паважанаму Нілу Сямёнавічу, патрыярху ўсеяўніверсітэцкае і ўсеямаладой беларускай паэзіі ад отрака Рыгора. 10.X.59 г." Як ужо, мабыць, здагадаўся праніклівы чытач, аўтар надпіса — сённяшні народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін, чый шлях у літаратуры пачынаўся менавіта з гэтай тоненькай кніжачкі — "Маладзік над стэпам", і, як вынікае з надпісу, не без падтрымкі адрасата.

Янка Сіпакоў, паэтычны зборнік "Сонечны дождж": "Цудоўнаму чалавеку і паэту, дарагому Нілу Сямёнавічу Гілевічу з падзякай за тое, што ён дапамог пракапаць гэтаму дажджу. Шчыра-шчыра — Іван Сіпакоў. 4 лютага 1961". Праз наступны — "Адзін з самых ранніх Ганна..."



З Васілём Быкавым, 1983 г.

Ёсць і шчырыя радкі, што дзеці:

Яшчэ адна першая кніжка — Барыс Сачанка. "Дарога ішла праз лес", 1960 год: "Нілу Гілевічу — бацьку ўсіх універсітэцкіх хлопцаў, хто заўсёды натхняў і клікаў сваім шчырым словам пісаць. З павагай і падзякай. 2.III.60".

Пасля гэтай даты (бо менавіта з 1960 года чалавек, па чыёй бібліятэцы мы падарожнічаем, стаў выкладчыкам БДУ) з'яўляюцца аўтографы яго студэнтаў, вучняў і ў прамым сэнсе, і ў плане творчай падтрымкі. Зноў — першая кніжка, яна мае назву "Снежныя грамніцы":

"Колькі буду ў вечнасці вучыцца,
У азёр яе і буйных траў —
Знаю, буду вечнай вучаніцай
У вытокаў Вашых слоў і спраў.

Дарагому Нілу Сямёнавічу Гілевічу шчыра Ваша Ж.Янішчыц.
Мінск. 12.ХІ.1970".

На наступнай сваёй кніжцы, "Дзень вечаровы", паэтэса Яўгенія Янішчыц робіць надпіс, які сведчыць, што яна не адмовілася ад пачуццяў, выказаных у папярэднім: "Дарагі Ніл Сямёнавіч! Сардэчна дзякуй Вам за крылы, без якіх немагчымы ўзлёт. Хай вечна бруіцца тая светлая крынічанька, адкуль выцякае Ваша цудоўная паэзія. Заўсёды Ваша вучаніца Жэня Янішчыц. Мінск, 8.Х.1974".

А так падпісаў свайму былому выкладчыку кніжку пісьменнік, які на той час зрабіўся згаданаму выкладчыку калегам па кафедры: "Паважаны Ніл Сымонавіч! У меру сваіх здольнасцей я стараўся выкарыстаць тут тое, што было мне Вамі прывіта як студэнту і дадзена як выкладчыку — любоў да фальклору і ўдзел у фальклорных экспедыцыях, за што і заўсёды ўдзячны Вам — Рыгор Семашкевіч. 19.Х1.76".

Яшчэ адзін надпіс на кніжцы, падоранай былым студэнтам: "Нілу Гілевічу з удзячнасцю за моцную руку і слова. 11 лістапада 74. Алесь Разанаў".

Вось гэты... о, як акрыліў ён душу,
Прыйшоўшы ад майстра ад слыннага —
Якраз, калі мне аж калола ўвушшу
Ад крыку дурнога аслінага!..

Ніл Гілевіч. "Аўтографы сяброў"

Не ведаю, пра каго канкрэтна згадана ў вышэйпрыведзеных радках, бо аднесены яны могуць быць да многіх. Бо засведчылі аўтографы і прызнанне майстэрства адрасата, пару яго творчага сталення. Напрыклад, надпіс-рэцэнзія, які заняў цэлую старонку шмуцтытула ў падараванай кнізе. Вось вытрымкі: "Мой добры суседзе, дарагі Ніл Сямёнавіч! Кагадзе што ў "Маладосці" прачытаў Вашы лірычныя мініяцюры, да таго шчырыя, з такім даверам да субяседніка, што яшчэ доўга буду ўзрушаны шчаслівым уражаннем, быццам бы мы з Вамі з вока на вока пагаварылі пра самае запаветнае і чыстае. У вашай лірыцы высвечвае чалавек, які ён ёсць у сваёй душэўнай праўдзе. Ведаю і люблю Вас як паэта самых розных багатых жанравых магчымасцей, але бадай што ўпершыню адчуў сілу Вашага глыбокага лірызму... Разам з глыбокай удзячнасцю за асалоду, якую прынеслі мне Вашы вершы, прыміце мой сяброўскі падарунак. Васіль Вітка. 3 кастрычніка 1973".

Або такія шчырыя радкі: "Нілу Гілевічу — непараўнанаму майстру беларускай паэзіі, які моцна звязаны з роднай зямлёй — ад шчырага сэрца Пімен Панчанка. 24.III.73".

Гэты ж паэт засведчыць праз шмат гадоў, што той, каму ён дарыў кніжку, не саступае з грамадзянскай пазіцыі, застаецца ў першых шэрагах барацьбы за роднае слова. Аўтограф на зборніку "І вера, і вернасць, і вечнасць": "Дарагому Нілу Сямёнавічу Гілевічу, сабрату па праўдзе і калючых словах, з любоўю — Пімен Панчанка. 29.1.87".

Даражыць гаспадар і словамі, напісанымі былым суседам па доме, хто меў звычку падпісваць яму кнігі лаканічна — "Майму другу, Нілу Гілевічу..." А вось апошні яго аўтограф: "Дарагому сябру Ніл свет Сымонавічу Гілевічу на добры ўспамін і з пажаданнямі добрага. Уладзімір Караткевіч. 8 лютага 84 г."

А гэта — аўтографы чалавека, пра якога гаспадар бібліятэкі пісаў натхнёна і з сапраўднай павагай:

...Не здрадзіў ты
святому абавязку:
Наш лёс круты
не выдаеш за казку...

Ніл Гілевіч. "Святочнае пасланне Васілю Быкаву"

І вось ён, знакаміты "Знак бяды" з наступным надпісам: "Дарагому Нілу, першаму чытачу і першаму крытыку гэтай шматпакутнае кніжкі, з даўняе дружбай і еднасцю. Васіль Быкаў, 11 чэрв. 84".

Дзесяць гадоў таму надпіс гэтага пісьменніка быў больш лаканічны, але не менш важкі: "Нілу Гілевічу, якога не любіць немагчыма. Васіль Быкаў. 30.Х.74".

Першы том свайго чатырохтомніка Васіль Быкаў падпісаў так: "Дарагі Ніл! З пачуццём даўняй дружбы і шматгадовай павагі, а таксама ідэйнай еднасці ў наш драпежны, здрадніцкі, раз'яднаны варожасцю і раз'ятраны страсцямі век. Няхай табе цяжка жывецца! Васіль Быкаў. P.S. Хаця ціха-спакойна ты жыць не будзеш і, можа, то — добра! В. 12 сак. 1981 г."

Сапраўды, аўтографы малююць партрэт чалавека, які не можа жыць ціха, які заўсёды ў цэнтры літаратурнага і грамадскага жыцця, які першы чуе спеў жаўраначкі — вястункі вясны і Адраджэння. Немагчыма прывесці тут



З Янкам Брылём, 1975 г.

усе выказванні — хто толькі ні пакінуў іх у гэтай бібліятэцы! Сцяпан Гаўрусёў, Аляксей Пысін, Кандрат Крапіва, Генрых Далідовіч, Уладзімір Калеснік, Віктар Касько, Алесь Адамовіч... Але час пераходзіць да іншай восі, да іншай групы аўтографаў, якія вымалёўваюць асобу адрасата з адлегласці, як прадстаўніка, а часам — увасабленне іншага народа, іншай культуры. Карацей, нас чакае

2. ЭКСКУРС У ГЕАГРАФІЮ

...Вось гэтыя — з братняга краю прывёз
Як словы прызнання ў прыязнасці.
Мне светла ад іх, як ад белых бяроз
На ўзлеску асеннім пры яснасці".

Ніл Гілевіч. "Аўтографы сяброў".

Першае, што заўважаецца ў гэтай групе аўтографаў — што да адрасата гарнуліся прадстаўнікі народаў, што мелі аднолькавыя праблемы з беларускім, якім таксама даводзілася змагацца за захаванне сваёй нацыянальнай культуры, мовы, якія таксама марылі пра незалежнасць. Як жа ім было не гарнуцца да чалавека, які з усіх адказных трыбунаў адкрыта гаварыў пра гэтыя праблемы, і ў дачыненні сваёй культуры, і іншых... Бо толькі той, хто да канца разумее сваю культуру, боль сваёй гісторыі, зразумее боль іншых. Не дзіўна, што столькі армянскіх сяброў з'явілася ў паэта, калі яны прачыталі яго вершы, прысвечаныя Арменіі, і адчулі роднасную душу:

— З чаго вашы хаты, масты, гарады?
— З камення, мой браце, з камення.
— А скуль гэты смак вашай цуда-вады?
— З камення, мой браце, з камення.
— Адкуль у вас сокі бярэ вінаград?
— З камення, мой браце, з камення.
— А скуль гэта вера, што я табе брат?
— Са спадчыны: з мук і цярпення.

Ніл Гілевіч, "Дыялогі па дарозе на Севан"

Вялікая армянская паэтка Сільва Капуцікян дорыць свае кніжкі беларускаму паэту з такімі аўтографамі: "Вельмі блізкім мне людзям Нілу і Ніне Гілевічам, якім да канца зразумелы боль і радасць гэтай кнігі. Сільва Капуцікян. 24.Ѵ.84", "Дарагім Нілу і Ніне, сябрам не па прынцыпе "дружбы народов", а па клічу душы і духу. Сільва Капуцікян, 22.III.89".

Малдаўская паэтэса Леаніда Лары, жанчына, якая стаяла на чале малдаўскага народнага фронту і зведала ўсю боль і горыч жыцця нацыянальна свядомага чалавека ў таталітарным уніфікаваным грамадстве, падарыла сваю кнігу з такім надпісам: "Паэту Нілу Гілевічу, духоўнаму бацьку беларускага народа, мае пажаданні натхнення і здароўя. Леаніда Лары. 21.YII.87".

Украінская паэтка Ліна Кастэнка ставіць аўтограф лаканічны, але шматзначны: "Годнаму сыну Беларусі Нілу Гілевічу з глыбокаю павагаю. Ліна Кастэнка. 25.YII.87".

Нездарма называюць адрасата сябрам і братам узбек Мірзо Турсунзадэ і украінец Дзмітро Паўлычка, карэл Янка Ругоеў і якут Сямён Данілаў... І за кожным аўтографам — падзеі, успаміны... Вось, напрыклад, звязаныя са знакамітай кнігай Эдуардаса Межэлайціса "Чалавек", ілюстраванай Красаўскасам. У 1962 годзе ў Літве выкрылі групу былых паліцаяў, якія падчас Айчыннай вайны палілі беларускія вёскі. У кастрычніку быў прызначаны паказальны суд. Паколькі злачынцы лютавалі на тэрыторыі суседняй рэспублікі, адтуль былі запрошаныя прадстаўнікі, а сам суд прымеркаваны да Дзён беларускай культуры ў Літве. Тады і адбылося знаёмства з літоўскімі пісьменнікамі, і ў віленскім рэстаране "Нэрынга" нараджаецца надпіс: "Дарагому сябру Нілу Гілевічу на добрую памяць. У гэтай кнізе частка і маёй маладосці. Жадаю вам вялікага палёту ў Космас. Эдуардас Межэлайціс. 11.X.1962 г."

Там жа атрымана ў падарунак кніжка "Чортаў мост" Л.Балтаніса з наступным аўтографам-прапановаю: "Ваша аблічча вельмі сімпатычнае... Калі ў вас будзе жаданне, пасябруем".

Ёсць аўтографы, якія выклікаюць успаміны горкія. Зборнік малдаўскага паэта Паўла Боцу "Гадзіннік" падпісаны досыць звычайна: "Няхай, дарагі Ніл, адлічвае табе час шмат-шмат гадзінаў высокага творчага натхнення! Твой Павел. 14.10.83". А ў кнігу ўкладзены асобны ліст, дзе малдаўскі паэт пытаецца ў беларускага сябра, як прайшоў працэс акліматызацыі на пасадзе сакратара Саюза пісьменнікаў, "бо цяжка прыдумаць працу больш клопатную і няўдзячную". Гэтыя словы невыпадковыя. Павел Боцу быў старшынёй Саюза малдаўскіх пісьменнікаў і не вытрываў пастаянных нападаў чыноўніцтва і сваіх жа калег — застрэліўся...

Расул Гамзатаў, Мустай Карым, Геворг Эмін... Сустрэчы, сустрэчы... Завязваюцца сяброўствы, творчае супрацоўніцтва... З'яўляюцца сябры, з якімі будуць абменьвацца літаральна кожнай кнігай... І вось у бібліятэцы — больш за дзесяць кніг Пятра Паўлычкі, Івана Драча, Таццяны Каламіец, каля дзесяці таленавітага рускага празаіка Анатоля Собалева... Сказвалася агульнасць творчых інтарэсаў — найлепшы ў Расіі знаўца жыцця і творчасці Сяргея Ясеніна Юрый Прокушаў прачытаў артыкул асабіста незнаёмага аўтара пра Ясеніна, адчуў, як ён любіць і разумее вялікага рускага паэта, і ад гэтага часу дасылае беларускаму літаратару ўсе свае артыкулы і кніжкі і сустракае, як брата: "Дарагому Нілу Гілевічу — аднадумна! Дзякуй за дзёрзкае, праўдзівае брацкае слова пра Ясеніна! Ваш Прокушаў. сакавік 86 год."

А вось — сведчанне пра завочнае знаёмства. Вядомы знаўца рускага эпасу Васіль Старасцін, прачытаўшы кнігу "Беларускія песні", дасылае аўтару-беларусу сваю кнігу "Былінныя сказанні", на трох старонках якой — на ўнутранай абачыне вокладкі і з абодвух бакоў шмуцтытула — піша натхнёны аўтограф-рэцэнзію, урывак з якой прывяду: "...І вось перада мной Ваш зборнік "Песні". Я даследаваў яго новаадкрытымі прыёмамі (па пульсе і крывяным ціску) і прыводжу для прыкладу некаторыя вынікі. "Веснавыя песні — у іх 18 вышэйшых духоўна-адраджэнчых пачаткаў — дасягнутая мяжа: больш 18 іх не бывае... // Вашы "Веснавыя песні" дадалі яшчэ адно: урачыстасць. Скажу аб адным. У Рублёва ў іконе "Спас" я адкрыў асаблівы душэўны стан, не знаходзілася для яго імя, і я назваў яго Рублёўскай непасрэднасцю, пасля яна адшукалася ў Вашых песнях. А зараз знайшлося і ў Вашых "вяснянках" — слаўлю іх! 1—2 XI-85".

А вось аўтограф Сяргея Залыгіна, звязаны з зусім канкрэтным успамінам — шапкай, дакладней, двума шапкамі, някепскімі, андатравымі, якія спадар Залыгін пераблытаў, развітваючыся з гасцінным беларускім сябрам — адзеў ягоную. Так і данасілі: расійскі пісьменнік — шапку беларускага паэта, беларускі паэт, адпаведна, шапку расійскага пісьменніка...

Шматграннасць таленту гаспадара бібліятэкі сказваецца і ў разнастайнасці падораных кніжак. Літоўская навукоўка Вікторыя Даўётытэ прэзентавала сваю манаграфію "Літоўская філасофская лірыка": "Шаноўны Ніл Сямёнавіч! Уважліва сачу за вашымі выступленнямі і творчасцю, захапляюся Вашай мужнасцю! Вікторыя Даўётытэ. 1988.03.25".

Левон Мірыджанян, армянскі літаратуразнаўца, дорыць свае "Вытокі армянскай паэзіі" з надпісам: "Слаўнаму паэту і філолагу, годнаму сыну вялікага гераічнага беларускага народа Нілу Сямёнавічу Гілевічу на добрую памяць. Аўтар. 31 студзеня 1989 г.".

Тут якраз-такі ацэнка не проста пісьменніка, не проста навукоўца, а прадстаўніка свайго народа. А расійскі пісьменнік Васіль Раслякоў падмячае яшчэ адну іпастась адрасата: "Нілу Гілевічу, сябру, мудраму сатырыку Белай Русі — з раптоўнай сімпатыяй. 1975 г."

Ёсць у бібліятэцы вялікая група дараваных кніжак, подпісы на якіх ілюструюць, за што гаспадар бібліятэкі ўзнагароджаны ў Балгарыі ордэнам Кірылы і Мяфодзія 1-й ступені, а ў Югаславіі — ордэнам Югаслаўскай зоркі са стужкай. Аўтографы балгарскіх пісьменнікаў... Многае мноства іх у бібліятэцы. Але не любіць гаспадар перачытваць іх — цяжка: многіх лепшых сяброў няма ўжо на свеце...

...А гэта — апошні... Гляджу на радкі,
Што помню на памяць да каліўца, —
І зноў адчуваю той поціск рукі,
І сэрца ад болю сціскаецца...

Ніл Гілевіч, "Аўтографы сяброў"

Андрэй Германаў, таленавіты паэт... Памёр у 49-гадовым узросце... Гэта вестка пра яго раптоўную смерць прымусіла беларускага сябра ўпершыню ў жыцці разрыдацца, літаральна зваліла з ног... Аўтограф на кніжцы "Узрыўная зона", напісанай пасля інсульту: "Дарагі Ніл! Жыццё — гэта ўзрыўная зона. Я выпадкова наступіў на выбух. Спадзяюся, што сустрэну цябе здаровы і пасяваем, як калісьці"...

Кніга чатырохрадкоўяў па ўзору ўсходніх рубаі: "Дарагі Ніл! Не ведаю, ці гэтыя паэтычныя вяршыні заменяць табе вяршыні Рылы (самы высокі горны хрыбет у Балгарыі. — **Рэд.**). Але інačай не выпадае — спадзяюся. Па брацку — Андрэй". І прыпіска: "Гэта — першы экземпляр!"

Вядома, як цяжка расстацца пісьменніку з першым экземплярам сваёй кніжкі, і калі яго



З Барысам Алейнікам, Канец 1970-х.

дораць — гэта сапраўды ад сэрца...

Наступная кніжка ўжо не Германава — а пра Германава, успаміны сяброў. Трэці па ліку аўтар яе — Ніл Гілевіч. Падпісана яна ўдавой Андрэя Германава.

...Любы брат мой балгарскі Андрэй!



З Яўгеніяй Янішчыц на свяце паэзіі. 1987г.

Віцязь-рыцар славянскага брацтва!
Знаю: будзе бясконца цяжэй
Мне цяпер за Дунай выбірацца.

Ніл Гілевіч, "Памяці Андрэя Германава"

Яшчэ адзін сябра, якога больш няма — Любамір Леўчаў. Менавіта ён 36 гадоў таму быў першым "лаццароне" гаспадара бібліятэкі па Балгарыі. 5 лістапада 1965 года ён падпісвае беларускаму сябру кнігу "Зоры мае": "Зоры мае — а мае сэрца — тваё. Любамір Леўчаў".

Вельмі, вельмі шмат гэтых надпісаў — ад тых, каго перакладаў, з кім сябраваў... Хрыста Радзеўскі, Георгі Джагараў, Іван Давыдкаў, Павел Мацеў...

А вось і славенскія аўтографы: "Дарагому Нілу Гілевічу, паэту і сябру, з удзячнасцю за ўсе дагэтуль зробленыя пераклады славенскай паэзіі, у тым ліку і маёй. З сяброўствам — Цырыл Злобец. 15.10.86"; "Шаноўнаму Нілу Гілевічу, брату па крыві, паэзіі і любові да свайго народа. Веко Гаўферд. 16.10.86".

Сербскі літаратар падпісвае сваю кнігу так: "Дарагому Нілу Гілевічу, паэту, сябру і "брату па бяссонні". Шчыра — Момчыл Жэркавіч. 27.1Y.1985".

Славацкі пісьменнік Янэс Менэрт, сербалужыцкі Слаўко Міхаліч, французскі Пер Сегерс, румынскі Віктар Тулбура, амерыканскі Джэймс Рэйган, чэшскі Іван Скала... Сустрэчы, сустрэчы, сустрэчы. Творчы чалавек такога маштабу не адзінокі ў свеце — ён сапраўды належыць да брацтва такіх жа творчых людзей, безадносна да іх нацыянальнай прыналежнасці. Менавіта праз такіх людзей і распаўсюджваецца імідж іх краіны, даведваецца свет пра яе праблемы... Нездарма Васіль Бялоў, расійскі пісьменнік-патрыёт, пакідае на падоранай кніжцы такі аўтограф: "Нілу Гілевічу з верай у будучае адраджэнне Беларусі, 26.Y.90."

Значыць, былі размовы і было разуменне. Напэўна, найвялікшае гора нашага грамадства — што яно хоча адвесці нацыянальнай творчай эліце месца за агульным сталом з "дзяржаўнай пайкай", на правах унутранай ідэалагічнай абслугі, каб "смяццё з хаты не выносілі" ды "правы не качалі"... Усё роўна гэта не ўдасца. "Прыкормяцца" самыя практычныя, але заўсёды застануцца постаці, незалежныя па самой сваёй прыродзе, бачныя здалёк, уключаныя назаўсёды ў сусветнае кола пабрацімаў па духу...

Такая вось "геаграфія"...

ЭПІЛОГ

Жывіце ж да поўнага веку, сябры,
Не трацячы моцы і шчырасці!
І знайце: ніштo нам віхуры-вятры,
Пакуль нашы шэрагі ў шчыльнасці!..

Я дзякуй кажу вам ад сэрца ўсяго.
Мне вашы дарункі-аўтографы —
Як вехі жыццёвага шляху майго.
А ён жа не будзе паўтораны...

Ніл Гілевіч, "Аўтографы сяброў"

Не ведаю, ці склаўся ўжо ў чытача цэласны партрэт адрасата гэтых працытаваных аўтографаў. Напэўна, склаўся... Хоць часам цяжка адразу ахапіць уяўленнем усе разнастайныя фарбы таго партрэта. Настаўнік, паэт, перакладчык, фальклярыст, філолаг, сатырык, грамадскі дзеяч... Проста — сябар, шчыры, разумны чалавек... І маю ўпэўненасць, што партрэт той будзе яшчэ доўга дапаўняцца новымі і новымі рыскамі, новымі і новымі аўтографамі... Абы, зразумела, выходзілі кніжкі...

Бо гэткія кніжкі купляць не трэба.
Яны прыходзяць самі.

Падарожнічала па кніжных паліцах з чытачамі
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ
Фота Ул. КРУКА і А. КАЛЯДЫ.

СВЯТА ПАЭЗІІ Ў МАЛОЙ ЛЮЦІНЦЫ

Імя заснавальніка новай беларускай літаратуры, яе першага класіка Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча шанавалася і шануецца не толькі жыхарамі Малой Люцінкі, дзе доўгі час жыў і працаваў пісьменнік, але і высокімі кіраўнікамі Валожыншчыны. Пацвярджэннем гэтаму стала свята паэзіі, якое прайшло 22 верасня на месцы, дзе стаяла хата В. Дуніна-Марцінкевіча. Нягледзячы на тое, што трэба выбіраць бульбу і рыхтавацца да зімы, пакланіцца свайму земляку сышлося і з'ехалася шмат жыхароў з навакольных вёсак і нават з самога Валожына. Рэй вялі самадзейныя мясцовыя артысты, у выкананні якіх былі паказаны ўрыўкі з "Пінскай шляхты". Цудоўна глядзеліся на сцэне кіраўнікі мясцовага сельсавета, якія так выконвалі свае ролі ў "Ідыліі", што госці, якія прыехалі з Мінска, шкадавалі, што няма тэлебачання. А з Мінска прыехалі адзін са старэйшых беларускіх паэтаў Паўлюк Пранузa, доктар мастацтвазнаўства, прафесар, пісьменнік Анатоль Сабалеўскі, а таксама валожынцы паэты Віктар Шніп і Валянцін Русакевіч, літаратуразнавец Язэп Янушкевіч.

Свята паэзіі ў Малой Люцінцы будзе традыцыйным і ў наступным годзе адбудзецца ў маі.

Н. К.

А РОДАМ З МІКАЛАЕЎШЧЫНЫ

Жнівеньскай кніжкай у "Бібліятэцы часопіса "Маладосць" стаў зборнік вершаў Ніяны Загарэўскай "Хваля". Нарадзілася паэтэса ў вёсцы Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага раёна, скончыла Брэсцкі дзяржаўны педагагічны інстытут. Працуе выкладчыкам роднай мовы, літаратуры і гісторыі Беларусі ў нацыянальна-мастацкай гімназіі Брэста. З творамі Н. Загарэўская выступала ў абласных і рэспубліканскіх газетах, на старонках часопісаў "Першацвет", "Маладосць", была яна прадстаўлена і ў калектыўных зборніках "Дзень паэзіі" і "Берасцейскія карані".

"БЕЛАРУСКІ ГІСТАРЫЧНЫ ЧАСОПІС", N 3

Намеснік міністра адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь Г. Дылян выступае з артыкулам "Праблемы гістарычнай адукацыі ў агульнаадукацыйных школах Рэспублікі Беларусь". Змешчаны таксама артыкулы М. Мацюшэўскай "Праблема навуковага гістарычнага разумення", В. Панюціча "Рэформы дзяржаўных сялян Беларусі (канец 50-х — 70-х гг. XIX ст.)", У. Тамсінава "Ваенныя паселішчы на тэрыторыі Беларусі ў першай чвэрці XIX ст.", заканчэнне артыкулаў А. Хацкевіча "Аб раззбраенні груповак Арміі Краёвай у Нарачанскай і Налібокскай пушчах (1943—1944)", Э. Іофе "Яўрэі на Беларусі".

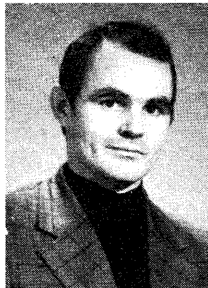
С. Барыс прапануе "Слова пра айца Льва Гарошку". Тут жа публікуецца артыкул Л. Гарошкі "Уводзіны ў беларускую міфалогію". Сярод іншых матэрыялаў — "Новая знаходка на Беларусі (грашова-рэчавы скарб XV ст.)" М. Камароўскага, "Музей гісторыі медыцыны Беларусі" Т. Святловіч, "Дзве дарогі ў Германію" І. Сачанкі, "Іосіф Каэтанавіч Лагіновіч: нарыс жыцця і палітычнай дзейнасці" У. Ладысева, "Зноў пра герб "места Слуцкага" А. Цітова...

"МАСТАЦТВА", N 3

У нумары змешчаны артыкулы М. Крукоўскага "Цела культуры духоўнай" (будова ўнутранай прасторы матэрыяльнай культуры), У. Мальцава "Юбілей неіснуючага тэатра", Т. Пыско "Позірк у гісторыю", Т. Мушынскай "Прыз "Бенуа дэ ля данс" — балету "Страсці", Т. Ільюшынай "Татальная фатаграфія" Яўгена Паўлава", Я. Шунейкі "Мастацтва супраць дубінак", М. Яніцкай "Зваць да свята", П. Васілеўскага "Ці толькі мінуўшчына?", Д. Падбярэзскага "Быў. Існуе. Будзе?", У. Мархеля і В. Скорабагатава "...Можам памножыць агульнае дабро", гутарка Т. Мушынскай з мастацкім кіраўніком і галоўным балетмайстрам ансамбля "Харошкі" В. Гаявой "Мая галоўная мэта — захаваць калектыў і ягоны унікальны рэпертуар...", справаздача Н. Бунцэвіч з "круглага стала", прысвечанага вынікам III Міжнароднага фестывалю авангарднай музыкі ("Накірунак — у сусветную прастору"), дыялог кінакрытыка Е. Бондаравай і кінарэжысёра В. Турава ("Трывогі і надзеі")... Ал. Марціновіч ("Гэты сур'ёзны "наіў") рэцэнзуе кнігу Р. Шауры "Самадзейнае выяўленчае мастацтва Беларусі. Жывапіс, графіка, скульптура", Г. Багданава ("Ад "дробнай" да "беларускай бальнай"...") — "Беларускія народныя лялькі" Л. Алексютовіч.

Паэзія

Васіль ЖУКОВІЧ



●

Я — беспрацоўны. Сумна так,
калі ў падземным пераходзе
мяне калека ці жабрак
пагаслым позіркам праводзіць;

і не лягчэй, як прабягу
ля барда, тоячы ўзрушэнне, —
даць міласціны не магу:
скразняк гуляе па кішэнях.

Паэт я, маю божы дар —
дасведчаныя кажуць людзі,
друкуюся за ганарар,
ды з ганарару сыт не будзеш.

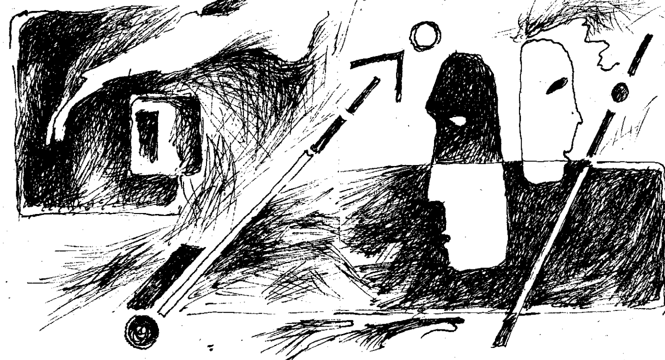
Душой багаты, а — жабрак,
даўно ў нас парадоксы ў норме...
Я — беспрацоўны;
лёгка так
на мне дзяржава эканоміць!

У адпачынку плоць, адно
душою не адпачываю:
штодня людское бачу дно,
глыбока людзям спачуваю.

Людзей спагаду адчуваю.
1996

ХВІЛІНА МАКСІМА ТАНКА

У перапоўненай залі,
дзе шмат пустога сказалі,
стомлены дрэмле паэт.
Дзень быў ягоны тлумны,
век быў ягоны хмурны,
быў неспакойны свет.



Ведайце, чалавекі:
змружыў паэт павекі,
бачыць каб сонца ўзыход,
каб нарачанскія хвалі
думкі яго пагайдалі,

каб нарачанскія хвоі
мроям далі узлёт.
1974—1989

●

Светлай памяці Юрыя АВЯР'ЯНАВА

Пякучая такая рана:
забіты Юра Авяр'янаў!

Чаму, завошта ён забіты?
Быў смелы і таленавіты...

Быў беларускі, быў свядомы...
Быў не заслужаны — вядомы.

Быў — і няма! Скразная рана.
Зло аніяк не пакарана.

Сляды злачынства ўсе расталі,
раней чым цела пахавалі.

Забіта плоць, і кроў забіта,
каб голас, вобраз стаў забыты?

А голас быў з душой суладны
і смерці ён непадуладны!

А вобраз быў высакародны,
ён нашай Будучыні — родны.
Студзень 1996

МАТУЛІ

Тваю магілу то сняжок атуліць,
то дождж амые чыстаю слязой.
Я зрэдку гавару з табой, матуля,
у цішыні амаль што незямной;

гавораць думкі тут аб набалелым
без скрухі — з непраходзячай тугой.
Адно ці так жыву на свеце белым,
адвык пытаць, даўно асірацелы,
перад зямлі грудочкам ацалелым,
перад уявай вобраза твайго.
1996

●

Светлай памяці Уладзіміра КАЛЕСНІКА

Зося Міхайлаўна —
ваша паплечніца —
хутка сівець пачала.
Што, каб яшчэ ды не клопаты вечныя?
Самаахвярна шчыруе, сардэчная,
працалюбівая, быццам пчала.

Ўсё на высокай любові трымаецца;
вернасць — адданай любові сястра,
з вамі ўсё ваша любімая раіцца;
век ёй тужыць, стаўшы белаю чаіцай,
покуль не прыйдзе СУСТРЭЧЫ пара.
Снежань 1995

●

Кахання прагну, Валадар.
Ды на Зямлі яго не просяць, —
яно, бясспрэчна, неба дар,
і на яго святы алтар
сябе ахвярныя прыносяць.

Калі яго ў цябе прашу,
я да ахвярнасці гатовы.
Перш чым забраць маю душу,
узбагаці яе...
Грашу,
калі мой грэх — малітвы словы.
1996

●

"Жаданы, любы, дарагі!.." —
слоў крышталёвых я не чую;
адзін і днюю і начую
у доме даўняе тугі.

За што, не ўцямлю аніяк,
навошта плата мне такая —
яна мне самая цяжкая!
Дзе ты, каханая мая?!

Ва ўсім ты: ў песнях салаўя,
у водары, у красках мая...
У снах цябе я абнімаю,
цябе ўсё прадчуваю я.

Стань чарай шчасця — не тугі.
О, развініся мне бутонам!
Жыву я слоў крыштальным звонам:
"Жаданы, любы, дарагі!.."
1996

У ЗІМОВЫМ ЛЕСЕ

Снягі, срабрыстыя снягі...
Паслаў іх люты і развесіў.
Нібыта сонныя стагі,
яліны пышныя
у лесе.

Зачаравала бор зіма —
завеямі заваражыла.
І нават цішыня сама
дыханне ў лесе затаіла.
1996

Проза

ЦІХЕНЬКА ціўкнула кураня — апошняе з усяго вывадку, што ацалела-ўратавалася ад розных дробных хатніх драпежнікаў і перадужала голад — і Мітук, торгнуўшыся, нібы цягнік перад рухам, усім сваім закляклым целам, прачнуўся.

— Ё-маё, дык ужо ж!.. — Ён працёр непаслухмяным кулаком вочы, зірнуў на мурзатыя ходзікі, па якіх ходзяць-топчуцца мухі і не выціраюць ногі. — Ё-маё! Кыш, кыш з дарогі, сцерва! Растапчу-у.

Куранятка пырхнула пад трохногі зэдлік, на якім стаяў літровы слоік з вадой, гаспадар прагрукаў побач кірзавымі ботамі і, перш чым піхнуць дзверы, затрымаў, як бы вінаваты і поўны спачування, позірк на куранятку:

— Накармлю сёння да адвалу. Круп куплю. Проса. Чуеш? Пацярпі. Багата цярпела — менш засталося. Вырасцеш — яйкамі аддасі. Ясна, шмакадзяўка? А цяпер сядзі тут і не вытыркайся, а то якая падла сажрэ. Чакай. Сёння мне пенсію прывязуць на пошту. Багата грошай будзе. Я сёння свята ім устрою. Яны запомняць Мітука. Здохну, а слава доўга цягнуцца будзе: во нам Мітук свята даў! І аблізнуцца. А то як што, языкамі мянцяць: "Алкаш!" Я сам знаю, не трэба напамінаць. Сядзі мне тут і не ціўкай. Пабег я. За грашыма.

Мітук жыў на Крывой Бярозе, самай аддаленай вуліцы, да пошты было крыху мо за кіламетр, і ён шугануў напрасткі — цераз калгаснае жыта, якое сцябала па халявах ботаў, заміналa, але ж нельга спазніцца: начэпіць Люба замок на дзверы пошты, тады хоць кусай яго.

Вось так Мітук некалі бегаў у школу — што расло на гэтай дзялянцы калгаснага поля, па тым і тарыў сцежку. Так-сяк адмучыў ён сямігодку, а тады ляжаў на бугарках за школай з хлопцамі ад няма чаго рабіць і прыхінуў твар сухой і жорсткай, як фольга, газецінай, — каб не так моцна пякло. Марылі хлопцы, рашалі, у які белы свет падацца. А на той газеціне акурат была абвестка, што ў Горлаўку патрабуюцца дужыя хлопцы для работы ў шахце. Зацікавіла. Прачытаў яшчэ раз, перадаў газету сябрукам. Усхапіліся з зямлі, сабраліся похапкам, не зважаючы на пярэчанні бацькоў, як толькі і бачылі іх — паехалі! Здабывалі вугалёк. Потым неяк непрыкметна Мітук застаўся ў Горлаўцы адзін — паспыталі таго хлеба хлопцы-землякі, ды і далі цягу: грошы грашыма, іх усе не заграбеш, але навісла небяспека — спіцца можна, як двойчы два. Кожны дзень, пасля пад'ёму на паверхню, завядзёнка была "паласкаць" горла ад пылу віном і гарэлкай. Яны паехалі, а Мітук паласкаў горла яшчэ гадоў пятнаццаць, здаровы быў — надоўга, як бачна, хапіла, толькі рукі пачалі выдаваць — трымцелі, не слухаліся. Значных змен якіх-небудзь за той час у асабістым жыцці не адбылося. Сям'ёй не абзавёўся, набыў тое-сёе з апранашкі, далі, праўда, асобную кватэрку-аднапакаёўку. Парадзела і ў роце зубоў — каб рамантаваць іх, трэба не піць, а калі ж для іх, зубоў, тут выкраіш час? Не выпадала. Ён і вярнуўся ў Іскань без зубоў, але ў добрым настроі — усмешка, як усё роўна намаляваная, заўсёды вісела на ягоным маршчыністым, з праваленымі ўсярэдзіне шчакамі, твары. Прынялі землякі так, як і прымаюць павяртанцаў: вілы ў рукі — і на гной. У каляіну калгасную ступіў ён без разгону, цвёрда. Характар у Мітука добры, кожнага прывеціць, кожнаму паспачувае, за чарку дык і ў блін расплешчацца, а зробіць, што папросяць вяскоўцы. Безадказны Мітук. І ў выпіўцы таксама. Піў, як і рабіў, да пераможнага канца, таму брыгадзір Шалабод і вастрыў нярэдка на яго зуб. Як жа — прагульшчык. Паляпаўшы ў шыбу, Шалабод звычайна прыстаўляў да пераносіцы картузікам руку, угледаўся, ці не відаць дзе Мітука, а Мітук лёгкі на пад'ём, усім сваім задрыпаным тварам тырчыць перад акном, трэ вочы:

— Чаго?

Шалабод заводзіўся маланкава, сыпаў соль на рану — у Мітука ж з учарашняга галава, як цэбар:

— Спіш? Дрыхнеш, абібок? Так? Значыць, запомні...

— Грамчэй гавары ці заходзь у хату, але ў мяне выпіць няма, — казаў Мітук, дыхаў на шыбу, на якой заставаліся кроплі, і брыгадзір ківаў на іх — маўляў, са шкла можна сашкрэбсці і апахмяліцца.

— Слухай тут. Значыць, так. Каня больш не атрымаеш...

— А на храна ён мне! Хопіць, што адбойны малаток пацягаў!

— На гарбу дровы насіць будзеш! На гарбу!

— Ды на зіму я прыб'юся да якой Мар'і!

— Як ты калгасу, так і ён табе! Соткі абрэжам да самых вокнаў!

— Не маеш права! Ты ў шахце быў?.. Цябе, цяцеру такую, там бы задушылі!..

— Ён яшчэ і агрызаецца! — ніякавеў брыгадзір, вадзіў круглай, як гарбуз, галавой па баках, стараючыся ўбачыць каго з людзей, каб і тыя маглі паслухаць, якая ў яго адбываецца трудная размова з аболтусам і чаго гэта каштуе ягонаму здароўю. — Шкада, шкада — нікога няма паблізу. Хай бы паслухалі, як і куды ты выканаўчую ўладу пасылаеш.

— Усё ў цябе? — талопіў вочы Мітук,

Васіль ТКАЧОЎ

ДЗЕНЬ ШАХЦЁРА

АПАВЯДАННЕ

нахабна глядзеў прама ў твар Шалабоду.

— Ідзі на работу-у! Кідай усё — і давай!.. З віламі сёння! Шуруй! Прыедуць забіраць лячыцца ад п'янкі — я на цябе першага нацкую. А як ты думаў! Хаханькі табе!

— Ды пайшоў ты!.. — і Мітук насоўваў на акно фіранку, чорную, як камбінезон у трактарыста, плюхаўся на ложак і заплюскваў вочы: спаць, спаць, спаць!

А брыгадзір, заносячы тлустае цела на калёсы, бурчэў:

— Гэта ж трэба!.. Здаровы, як бык, а мінімуму гадавога і блізка не вырабляе, гад. І сораму ж няма ў чалавека. Прапіў ўвесь сорам. Вернецца з водпуску ўчастковы, ён яго зафугуе ў ЛТП. Майму цярпенню прыйшоў канец. Хопіць. Баста. Такія людзі слоў не разумеюць. А калі яшчэ наконт Веры пацвердзіцца, то галаву адсяку!..

Звычайна Мітук, калі брыгадзір палохаў яго затачэннем у ЛТП на прымусовае лячэнне, падціскаў хвост, прыкладаў руку да сэрца, начапляў на твар кіслую ўсмешку і кляўся заўтра ж, з першымі пеўнямі, быць там, куды загадае. ЛТП ён баяўся. Калі ж зачынены там больш месяца сядзіш, як у турме, а пад прымусам якое ж лячэнне? Пшык. Адно — хочацца помсціць таму, хто запёр туды. Больш таго, кругом, лічы, адны наркаманы, і каб не страціць сваю кліентуру, падазроныя асобы носяць ім прама на "лячэнне" розныя каноплі і макі — ухітраюцца перадаць. Да гэтага прывыклі, пра гэта ўсе ведаюць, але ніхто нічога не робіць, усе закрываюць вочы. Спрабавалі пачаставаць і Мітука. І як адкруціўся — не зразумее сёння і сам. Але ганарыцца, ставіць сабе ў заслугу, што не спакусіўся.

Сваё вяртанне адтуль Мітук адзначыў тады даволі шырока — набраўся ў мясцовай краме і доўга шастаў па вуліцы, чапляўся да людзей, бо хацелася яму пахваліцца, як дужа добра яго вылечылі брыгадзір і ўчастковы ад гарэлкі!

Яшчэ калі ён жыў у Горлаўцы, да Мітука прыехаў малодшы брат Колька — вырваўся з вёскі без дакументаў, тады пашпарт атрымаць мог толькі вундэркінд якога-небудзь начальніка. Вельмі хацелася і яму, Кольку, паспытаць шахцёрскага хлеба: хваліўся ж Мітук, што дужа смачны. Дапамог Кольку старэйшы брат уладкавацца на шахту, усімі праўдамі і няпраўдамі ўпёр яго туды, хоць і павалтузіўся, канешне ж, багата, пакуль дамогся: загад — не браць. Сам Хрушчоў падпісаў. Але Мітук да таго часу прывык глыбока браць — і ніякая парода, нават самая цвёрдая, не магла перад ім утрываць: Колька пачаў здабываць вугалёк у адной брыгадзе з ім, а паколькі Мітук штодня добра закладваў за каўнер, то ён збіраў торбачку для дваіх, сам яе і нёс. Мітук толькі пры сустрэчы ківаў:

— Брат. Колька. Мяньшой. Не п'е — можна не прадлагаць.

Калі мужчыны і траха старэйшыя за Кольку хлопцы выпівалі, ён, на здзіўленне тых, толькі грыз што-небудзь з закусі і слухаў, аб чым яны гамоняць. Іншы раз хто-небудзь з выпівох кідаў Кольку: "Не пераводзь закуску". Але так, жартам.

Неўзабаве Колька адбіўся ад Мітука — стаў на ногі, агледзеўся па баках і зразумеў, што, калі не знікне з поля зроку Мітука, той калі-небудзь усё ж дакане яго сваім: "Цяпні!" Колька ўсякі раз аднекваўся, Мітук, махнуўшы рукой і крэкнуўшы, цягнуў адзін, набіраўся як сабака блох і проста з-за стала чыкільгаў, змятаючы ўсё, што сустракалася на шляху, на ложак, хроп. Спаў заўсёды ў тым, у чым і хадзіў.

Колька ж выбіўся ў начальнікі — закончыў вячэрні інстытут, памаленьку-патрохі папоўз угару, і неўзабаве сядзеў у асобным кабінеце. А калі праганялі з шахты Мітука, развёў рукамі:

— Прабач, братан. Нічым дапамагчы не магу. Толькі магу сказаць, што табе трэба палячыцца ад п'янкі. Гэта твой апошні шанц. Думай.

— Ды пайшоў ты!.. — сцяўшыся, моцна сказаў Мітук, згроб свае транты і ўзяў білет да Быхава.

Але каб не Колька, і сёння б яго даймаў брыгадзір Шалабод: "Давай мінімум, гультай!" Прыехаў той неяк у адпачынак, сустрэў Мітука на возе з віламі, дома за вячэрай, бы між іншым, пацікавіўся: "Дык табе што, пенсіі не хапае, што ў калгас на працу ходзіш?" "Якой... такой... пенсіі?!" — "Дык ты ж на шахце амаль дваццаць гадоў адпахаў... пад зямлёй... у забоі... А трэба — пятнаццаць!" "Ё-маё! Ё-м... маё! Ну, пачакай, Шалабод! Мінімум яму, ваўкалаку, давай, калі я даўно, аказваецца, на пенсіі! Спасіба, брат, што сказаў, а то я б да шасцідзесяці і петаўся... Спасіба... Што, кажаш, я ўжо пяць гадоў як законны пенсіянер?" — "Акурат так". — "Ё-маё!.."

І вось Мітук шыбуе на пошту атрымліваць пенсію — за апошнія, кажуць, шэсць месяцаў можна. То і добра, хоць так. Тыя грошы ўжо за чатыры гады з хвосцікам хай будуць дзяржаве. І ёй трэба. Мітуку хопіць. Мітук і так шчаслівы — на сёмым небе. Гэта ж столькі грошай! Калі яшчэ раней ён трымаў у руках пук паперак, без якіх ты... ну хто ты? Мусіць, тэлеграфны слуп, якому нічога не трэба. А яму, Мітуку, ой як трэба! Хто ведае, як баліць раніцай макацёр пасля гарэлкі, — той зразумее. А пазычыць, каб палячыцца, — дулю хто пазычыць яму. Галаву адвернуць, скрывяцца: "Няма." Рэпутацыя такая. Эх вы, людзі! А цяпер што скажаце, калі перад вамі не абы-які пенсіянер там, а шахцёрскі? Што, цікава, Мітуку скажаце?

Здалёк яшчэ Мітук запрыкмеціў каля пошты крыты грузавік, і сэрца ёкнула: а што калі не прывезлі грошы? Калі не хапіла для яго? Усё можа быць — цяпер час такі ненадзейны. Ён жа тады, Мітук, памрэ — наважыўся сёння даць свята для землякоў, якія чарку паважаюць, навастрыўся і сам добранька горла прамачыць, павяртаць назад, адкладваць хоць на адзін дзень такое мерапрыемства — смерці варта.

Фу-у ты, вось і пошта. Каля ганка было адзінока, паштарская машына ад'ехала і Мітук, папляваўшы ўбок, пацягнуў на сябе дзверы так, нібы яны былі на той свет. Але калі пераступіў парог, павесялеў.

— Прывет-салют, Любаша! — павітаўся, шырока ўсміхнуўся бяззубым ротам, але загадчыца аддзялення ніяк не адрэагавала — разбірала сабе скрынкі і розныя скруткі. — Прывет, кажу!

— Прывет, — нехаця адказала Люба.

— Ну... і як там? Кхе-эк-хе.

— Прывязлі. Поўны мех грошай табе. Прывязлі.

Каб хто бачыў, як ад радасці падскочыў гэты высокі, прыгорблены, худы, ссохлы, як леташняя трэска, чалавек, — дзіву даўся б: ці ж можна так радавацца старому мужчыне, не дзіця ж? А ён, бачце, крычыць, падскокваючы:

— Ура-а-а! Ура-а-а! Спасіба, шахта! Спасіба-а-а-а! Ты не дала мне памерці-і-і-і!

— Сціхні! — гыркнула Люба.

— Дай і цябе пацалую, золатка! Дай! Замест шахты! — Мітук прадзёрся скрозь гару скрынак і скруткаў, ашчаперыў загадчыцу і ўжо наважыўся чмокнуць тую ў рабую шчаку, калі дзверы адчыніліся і ў пакой ступіў муж Любы — Пецька, вясковы электрык.

Пецька глянуў на Мітука бычыным вокам:

— Адставіць!

— Ах, не атрымалася, — адразу ж здаўся Мітук. — Хацеў, чэсна скажу табе, Пятро, радасць сваю на тваёй жонцы выліць...

— Вылівай сваю радасць на якой другой бабе, — строга сказаў Пецька і замахнуўся на Мітука, але жонка цыкнула на таго, і кулак павіс, дзе і вісеў — каля кішэні.

Пецька, відаць, і сам успомніў, што Мітук сёння павінен атрымаць мех грошай, таму сказаў, стараючыся ўсміхнуцца:

— Ды я так... Што ж я, па-сапраўднаму? Не хапала дзяцініцца. Ці нам мала, так, Міця?

— Ага. І я ж кажу: радасць. Давай, давай, Любаша, варушыся. Газеты твае пачакаюць. Я ж вось пяць гадоў чакаў... ці сколькі. Мне ў першую чаргу. Яе я даўно заняў. Пагодзь, Пеця, нікуды не ідзі. Зараз мы зварганім.

— Я яму пап'ю! Я яму!.. Пакажу як піць!.. — завялася Люба. — Пасінееў, як падасінавік. І цябе, Мітук, папярэджваю: пачастуеш — атрымаеш у мяне пенсію!..

— Ды не буду, не буду, — не на жарт спалохаўся Мітук. — Што я... не разумею? Гэта ж навошта мне браць грэх? Х-ха-ха-а! Сказала: не паі — не буду. Пераб'ецца. Пятро, ты не крыўдуй, — Мітук павярнуўся да яго, падміргнуў — каб дарэмна не хваляваўся. — Такое, брат, дзела. Не маю права. Твая жонка для мяне вялікі начальнік, не дасць грошы, што тады? Не, не. Пяць гадочкаў... ці колькі там... чакаў... І вось!..

Наступіла ўрачыстая хвіліна. Люба вываліла на стол з меха, нібы бульбу — падняўшы той за два рагі — процьму грошай.

— І гэта ўсе... мае? — аслупянеў, папярхнуўся Мітук, гледзячы на столік, дзе ляжала горка перацііснутых шпагатам і пазначаных пячаткамі пачкаў. — Гэта ўсё... мне?

— А каму ж! — спакойна сказала Люба. — Хіба ж ёсць яшчэ ў нас які дурань, якому даўно пара на пенсію, а ён праспацца не можа, белага свету з-за гарэлкі не бачыць?

— Не, няма, — пагадзіўся Мітук, падобраму шчыра ўсміхнуўся. — Але, Любка, заўваж: так я б не змог сабраць грошай, калі б даўно пенсію аформіў, каб дзень шахцёра для землякоў саарганізаваць. Кеміш?

— Калі так толькі.

— Шпарчэй, золатка. шпарчэй лічы.

— А што гэта людзі кажуць, бытта Верка брыгадзірава колькі разоў да цябе бегала? — хаваючы твар, нясмела мовіла Люба. — Ці няма ім чаго рабіць, людзям?

— Менш слухай. Абідзяць во толькі добрую бабу. Лічы, лічы, а то ў роце засмягла... к-хы.

— Па такому выпадку купіш мне каробку цукерак, — папляваўшы на пальцы, кінула кароткі позірк на Мітука Люба, а тады затрымала яго на сваім мужыку. — А ты ідзі, не мылься. Пачуў, паразіт, пах грошай. Кот шкодны!

— Ды ладна табе, махнуў рукой на жонку Пецька. — Ніхто рот на чужое не разяўляе. Адпускай чалавека хутчэй.

— Я табе, Любаша, не толькі самых лепшых цукерак куплю, якія ёсць у нашай краме, — заківаў лахматай галавой Мітук, — а і віна прынясу. У прыдачу. Прынесці?

— Прынясі, — ціха, але з задавальненнем пагадзілася загадчыца пошты.

— Будзе! Будзе! Шахцёры, сама разумееш, слоў на вецер не кідаюць. А... гэта... Пятру дазволіш капнуць грамульку, каб потым у нас з табой эксцэсаў розных не было? Як? — Мітук нецярпліва глядзеў на Любу, якая займалася грашыма, і чакаў, што яна скажа.

— Толькі пры мне, — нарэшце дазволіла.

— Пры табе дык пры табе, — засвяціўся твар у Мітука, ён глянуў на Пецьку, які таксама ўсміхаўся і лізаў сінім языком засмяглыя губы.

Мітук распіхаў грошы па кішэнях, частку засунуў пад сарочку, а што не ўлезла, трымаў у руцэ.

— Чакайце. Я зараз!

Крама і пошта побач, таму Мітук абярнуўся хутка — прынёс, як і абяцаў, загадчыцы каробку цукерак і вялікую пляшку віна, якую тут жа адкаркаваў, забулькаваў у пададзеную Пецькам шклянку.

— З цябе, Люба, і пачнём, — кіўнуў ён на поўную шклянку.

Люба зморшчылася:

— Вы што, падурнелі? Што я, столькі вып'ю?

— Пі, дзеўка, колькі хочаш, — адчуў сябе нават крыху ніякавата Мітук. — Твая справа. А цукеркі дамоў нясі. Дзеткам. Карапузікам сваім. А нам закусіць і так добра будзе. Праўда, Пецька?

— А то ж! — крэкнуў Пецька і кульнуў пітво ў рот. — Фу-у! А ёй трохі. Тады хварэе на галаву.

— Ага! — Мітук ліну ў у шклянку, падаў Любе.

Люба моўчкі выпіла.

— А я, калі дазволіце, так, — і Мітук, задраўшы дном угару бутэльку, забулькаў у рот, бы ў нейкае бяздонне, і было відаць, як яго твар святлеў, дабрэў, распрамляўся ад лагоды.

— Ты б, Міця, частку грошай у мяне пакінуў, а то згубіш, калі нап'ешся, — параіла Мітуку Люба. — Глядзі. Маё дзела прапанаваць.

— Праўду кажа, — падаў голас Пецька.

Мітук задумаўся, паглядзеў на грошы, што трымаў у руцэ, паляпаў па кішэнях, махнуў:

— Схаваю дома так, што ніякая падла не знойдзе.

— Ён-та не валяецца, — зноў сказаў Пецька. — Будзе носам чарціць па зямлі, але ідзе.

— Хай сам глядзіць.

У краме Мітук быў на першым плане. Частаваў кожнага, хто заглядваў туды:

— За дзень шахцёра! За мой дзень, Міхеевіч! Цётка Лёкса, вазьмі грам шахцёрскага зелля! Не пі дома — тут выпі! Выпі і ты, дзядзька Ахрэм! Не п'е толькі хворы! Частуйцеся-я-я!

Людзі, выпіўшы шклянку, весялелі і з крамы не спяшаліся, стаялі купкамі, гаманілі. Пра палітыку, пра новага старшыню калгаса, а больш хвалілі Мітука: бач ты, ён, аказваецца, анціхрыст, пенсіянер па шахце, а ўсе толькі кпілі з яго, п'яніца ды п'яніца. Які п'яніца столькі грошай заробіць? Дзе? А Мітук наш — чалавек заслужаны, калі такую добрую пенсію і так рана яму далі. Не абы-хто Мітук. Ведаць трэба...

Адкуль узяўся гармонік у краме, мала хто прыпомніць, але з ім стала яшчэ весялей — Мітук скакаў з рознымі выкрутасамі, падскокваў і выбрыкваў, зацягваў у танец кожнага, хто трапляўся пад руку. Ды і самі вяскоўцы, падагрэтыя ягоным частаваннем, гэцалі няблага.

— Танцуй, братва-а! — чулася Мітукова. — Сёння дзень шахцёра! Сёння я выдаю нагара! Я! Мітук! Што там не дакідаў, дакідаю тутака-а! Га? Смялей жа, смялей шавяліце батонамі, бабы! Мужыкі, а вы чаго загаруніліся? Ці мала выпілі? То давайце дабавім! Ёсць грошы! Капаў глыбока! Не думайце! Ёсць, маць іх за нагу!..

Мітук стомлена тупаў да прылаўка, дзе асалавелымі вачыма лыпаў на яго прадавец Зміцер, бязногі і пакорлівы, кідаў грошы на прылавак:

— Дзве. І цукерак зваж. Адкрывай і кансерву.

— Зразумеў, зразумеў, Міцька. І мне яшчэ капнеш?

— І табе. Гуляй, дзярэўня-я!

Калі пачало вечарэць, Мітук паклыпаў, хістаючыся, да хаты Шалабода. Ён толькі цяпер успомніў, што той не быў на свяце, і палічыў гэта за непарадак, амаль як за абразу. Брама ў брыгадзіра была ўжо на зашчапцы. Мітук загрукаў кулаком.

— Хто там? — пачуў халодны голас Шалабода.

— Свае, адчыняй!

— Што табе трэба? — незадаволена прабурчэў брыгадзір. — Чаго бryндаеш па начах? Ідзі праспіся! Пя'яны ж!

— А каб цвярозы быў, я б да цябе і не пайшоў! — сказаў Мітук. — Пад дулам не пайшоў бы! Ты хамло! Я табе зараз мінімум аддам, прынёс. Прынёс табе, Шалабод, мінімум. Дык адчыніш ці не? Адчыняй, сказаў! Ну-у! Дзе тут які адбойны малаток?

З-за брамы брыгадзір пагрозліва гаварыў няпрошанаму госцю:

— Па-харошаму, Міця, ідзі спаць. Будзеш ерыпеніцца, паклічу ўчастковага.

— Каго-каго? — хехекнуў і перапытаў Мітук. — Участковага? Гэта таго недакурка? Гэта таго аблезлага? Ды я на шахце пенсію ўжо зарабляў, а яго і ў праекце не было. І ты мяне тым недадзелкам палохаеш?..

— Ідзі, Міця, ідзі дахаты.

— Пайшоў ты! Дык што, мінімум мой не возьмеш? Адчыняй.Станаві на стол закуску і мы мой мінімум апрыходуем.

На здзіўленне брама прарыпела, і Шалабод дыхнуў у твар Мітуку цеплынёй:

— Праходзь ужо, ад цябе не адвяжашся.

Мітук набухторыў брыгадзіру поўную шклянку — да беражкоў, дыхні — расплешчацца, а сабе трошкі, бо ўжо, відаць, і так не ведаў, што рабіў.

— Жлукці мой мінімум! — загадаў Мітук.

Выпілі. Закурылі. Шалабод даканаў бутэльку, можна сказаць, адзін, сядзеў на зэдліку, дакараў сябе, што абяцаў Мітуку абрэзаць пляц і не даць каня.

— Хто ж знаў, ета самае, Міцька! Хто ж ведаў! — казаў ён, хітаючы лысай галавой. — А ты... вось хто ты. Мяне нат абскакаў.

— Абскакаў. І дзелаць нечага. А мог бы табе... а як ты думаў, міраед... і мыцельнік нацерці сёння — за тое, што дакучаў сваім мінімумам і страшыў ЛТП. Ды не буду. Не хачу марацца. Прашчаю.

— Хто ж ведаў-знаў? — адчуваў сябе мулка на зэдліку Шалабод, ёрзаў. — А і добра, што ўсё так кончылася. Цяпер у мяне да цябе прэтэнзіяў аніякіх.

— Яшчэ б!

— Ты вось толькі, Мітук, да Веры маёй больш не чапляйся. Хворая яна. У бальніцу зноў адвёз.

— Перадай прывет.

— Не чапляйся, Мітук! Пакінь нас у спакоі! У нас жа ўжо ўнукі.

Мітук устаў, узяў на стале кавалак хлеба, запіхнуў у кішэню:

— Куранёнку. Усіх накарміў і напаіў, а пра яго ледзь не забыўся.

— Дык ты чуеш, Мітук? Ці не? Наконт маёй жонкі ты чуеш? —Шалабод пацягнуў яго за рукаў.

— Паслухай, брыгадзір! — хістаючыся, Мітук паківаў непаслухмяным пальцам, ікнуў. — Ёй падабаецца, табе не... Ды разбярыцеся вы ў рэшце рэшт у сваёй сям'і. Самі. З вока на вока. Што за сям'я ў вас? Быццам бы інцялягентная. Ёй, значыць, падабаецца, што тады-сяды прыцісне Мітук, а яму, бачце вы, не. Разбярыцеся. А я — пайшоў. Больш мяне будзіць, Шалабод, не маеш права такога. Шахцёрскі пенсіянер я...

На вуліцы быў цёплы зорны вечар, недзе граў гармонік. Больш Мітук нічога не помніць — быццам праваліўся некуды. Прачнуўся ён назаўтра раніцай і доўга не мог зразумець, дзе знаходзіцца. На лбе намацаў гузак. Цікаў гадзіннік. Куранёнак латашыў хлеб. А грошай не было. Нават дробязі. Мітук сцяўся ад болю ў галаве і целе, паднёс да рота слоік з вадой і піў доўга, не адчуваючы ніякага смаку.

БЕНЕФІС ЗІНАІДЫ БРАВАРСКАЙ

Сёння ў тэатры імя Янкі Купалы адбудзецца бенефіс народнай артысткі Беларусі Зінаіды Браварскай. У праграме вечара — спектакль па п'есе Джона Марэла "Смех лангусты", якую на беларускую мову меў шчасце перакласці я, і віншаванні выдатнай артысткі. Да гэтай падзеі я напісаў верш "Смех лангусты" і ўдзячны рэдакцыі "ЛіМа" за тое, што яна знайшла месца для яго менавіта ў гэтым нумары. Хай дзень бенефісу пачнецца для Актрысы з прыемнага сюрпрызу — і добры настрой цэлы дзень не пакідае яе.

СМЕХ ЛАНГУСТЫ

Народнай артыстцы Беларусі Зінаідзе Іванаўне БРАВАРСКАЙ у дзень яе бенефісу

**У час бязвер'я і распусты,
Згрызот і дробязных уцех
Гучыць над светам "Смех лангусты" —
Аптымістычны, мудры смех.**

**Не падабаецца Браварскай
Ныццё нудлівае і плач.
Яе хадзе, паставе царскай
Зайздросціць малады глядач.**

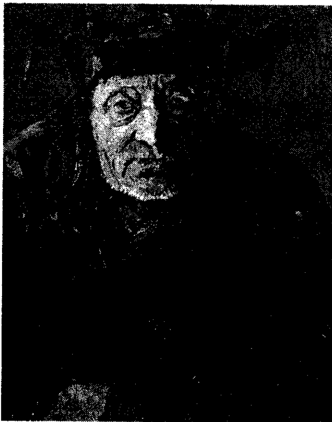
**Браварская не ад "бравады" —
Ад слова "бровы", з-пад якіх
Шугаюць веснія пагляды
І падбадзёрваюць усіх.**

**Браварская — ад слова "бровар".
Мацней ад брагі і віна
Сваёй ігрой невыпадкова
Галовы кружыць нам яна.**

**Браварская — ад слова "брава".
І я крычу штосілы "біс"
І зычу шчасця самай бравай
І самай маладой з актрыс.**

Уладзімір СКАРЫНКІН

ДАСТАТКОВА БЫЦЬ ШЧЫРЫМ



Сяргей Ткачэнка — расійскі мастак, лёс якога звязаны з Украінай і Беларуссю. Нарадзіўся ён ва ўкраінскай частцы Палесся. На Украіне прайшло ягонае юнацтва і маладосць. Вышэйшую мастацкую адукацыю атрымаў у Ленінградзе, у Інстытуце імя І. Я. Рэпіна. У Пецярбурзе ён жыве і працуе зараз. У яго пазнавальны почырк, ягоны стыль выразна адрозніваецца ад традыцыйнай "ленінградскай" школы рэалістычнага жывапісу. Відавочна, што на фармаванне светапогляду мастака паўплывала творчасць славутых майстроў класічнага імпрэсіянізму і расійскіх паслядоўнікаў гэтага напрамку ў жывапісе — І. Грабара, К. Каровіна, С. Жукоўскага.

Вялікую ролю ў творчасці Сяргея Ткачэнкі адыгрываюць беларускія матывы. Ён аўтар партрэтаў паэта Рыгора Барадуліна, мастака Алеся Марачкіна, даследчыка беларускай культуры Міколы Нікалаева. Асабліва хацелася б адзначыць партрэт Стэфаніі Станюты. Вялікую актрысу пісалі многія мастакі, але мне чамусьці найбольш блізкі вобраз, створаны пецярбургскім мастаком.

Сяргей Ткачэнка — ганаровы сябра суполкі "Пагоня", і пазалетась браў удзел у штогодняй выставе суполкі. Творы майстра знаходзяцца ў дзяржаўных і прыватных зборах Расіі, Беларусі, Украіны, Англіі, Канады, Польшчы, ЗША, Швейцарыі. Мастак не ганяецца за модай, не імкнецца быць сучасным. Ён разумее: каб мець свайго гледача, трэба быць самім сабою, каб быць сучасным — дастаткова быць шчырым.

Выстава твораў Сяргея Ткачэнкі экспануецца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі.

П. ВАСІЛЕЎСКІ

На здымку: С. Ткачэнка, "Дзед Юстын".

АЛЯКСАНДРА КЛІМАВА: "Я ТОЛЬКІ НАБЫВАЛА Ў ТЭАТРЫ"

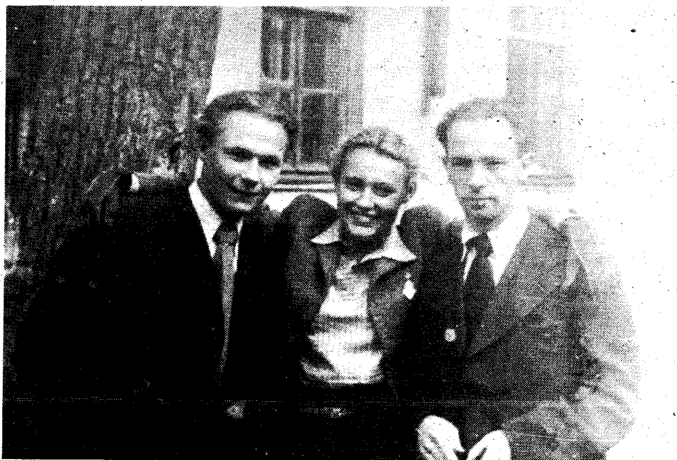
Акцёр мусіць быць малады. Да такога асабістага, вельмі выпакутаванага меркавання Аляксандра Іванаўна Клімава дайшла якраз на сваю 75-ую гадавіну. Таму што маладыя вочы, жывыя, бліскучыя; багатыя галасы, адметныя сілы, — абавязкова павінны быць у акцёра. Ён, дарэчы, можа быць і сталага веку, але — малады!.. Паспрабуйце з ёй, з Аляксандрай Іванаўнай Клімавай, паспрачацца...

А калі сур'ёзна, дык стары, дасведчаны артыст — не баласт для тэатра. Ён можа быць... ну хоць бы маяком, гледзячы на які маладыя акцёрскія караблікі стырнуюць праз хвалі — поспеху або няпоспеху... Калі ж чалавек на сцэне прарабіў пяцьдзесят гадоў і пераіграў усё лепшае, што ёсць у драматургіі, і нават атрымаў за сваю ігру самае высокае колішняе званне — народнай артысткі СССР... "наўрад ці ён на пяцьдзесят першым годзе адкрые штосьці новае сабе ды публіцы". Гэта Аляксандра Іванаўна паўтарыла двойчы. Мо і сябе самую пераконваючы.

"Я нічым не ахварывала, я толькі набывала ў тэатры", — казала яна і ўдакладняла пра глядацкую любоў, пра радасць жыцця, пра сваіх былых студэнтаў, — заняткі з імі папярэднічалі сённяшнім глядацкім адкрыццям. Таня Кавалеўская — адмысловая заглыбленасць, засяроджанасць, сур'ёз, з якім ставілася да прафесіі. Іграла Лізу ў "Дзецях сонца", Джулію ў "Альпійскай баладзе". Не спяшалася раскрывацца, не хутка кантактавала, была замкнёнай, нават натурыстай. На апошнім фестывалі ў Маладзечне ("Маладзечанская сакавіца") яна была занята ў "Чорнай нявесце" Жана Ануя, выконвала адну з цэнтральных роляў пад... наструненую цішу паўнюткае залы, і Клімава пазнавала яе сур'ёз, яе засяроджанасць, увачавідкі пераконвалася, колькі ж актрыса працавала над сабой. А Міша Краснабаеў у Віцебску (студэнцкая "Смерць Талеркіна", вострахарактарная роля!) ужо і спектаклі ставіць. Ігар Дзянісаў нездарма быў лідэрам курса, — працуе ў Купалаўскім тэатры, і такую ролю мае ў "Гаральдзе і Мод" са Стэфаніяй Міхайлаўнай Станютай, — лепш, напэўна, не сыграеш. І Сяргей Шырочын, — ён яшчэ не знайшоў свой тэатр, але Клімава ўпэўнена, што гэта тэатр Шырочына лянуецца шукаць... На гастролях у Віцебску Наташа Аладка (яна стала працуе ў тэатры імя Якуба Коласа) прывяла за кулісы сына і мужа. З Аляксандрай Іванаўнай знаёміць. А іграе Аладка ўсё больш і больш... Як ні дзіўна, але пры канцы сваёй сцэнічнай дзейнасці (Клімава так і кажа: пры канцы) яна раптоўна спазнала, што сэнс жыцця якраз у вялікай радасці — яшчэ і ад тых дзесяці чалавек, што працуюць сёння і кажуць: "Мяне вучыла Клімава".



Аляксандра Клімава на сходах тэлецэнтра па вуліцы Камуністычнай. 60-я гады.



У двары вучэльні Малога тэатра. Масква, 1947—1948. Злева — аднакурснік Юрый Сідарау.

— Аляксандра Іванаўна, а тыя, хто не вучыўся ў вас на курсе, але кажа, што вучань ваш па сцэне, тыя, каму цяпер пад сорак і за сорак?

— У Рускім тэатры, а менавіта там я працую з першага дня, як апынулася ў Мінску, і ні ў якім іншым тэатры сябе не ўяўляю — у Рускім тэатры яны мусяць ужо ззяць, блішчэць, палымнець. Даваць і перадаваць школу пачаткоўцам, — яны, Клебановіч, Кузьміна, Шэлестаў, Брухацкі, Быкаў, Ткачонак. На іх павінен прымацца й трымацца рэпертуар! А ў нас... Усё шукаць кагосьці. Зірнуць на іх па-гаспадарску! Я маю права гэта сцвярджаць. З 1956 года сцэна Рускага тэатра... уся пабітая маімі абцасікамі... Хоць мой рэпертуар даўно мінуўся. Цяперашні глядач, здаецца, мяне і не ведае, не памятае. Маё пакаленне гледачоў цяпер сядзіць ля тэлевізараў, а сустракаюся я з ім часцей у крамах. Стаім па чэргах... Мілыя, сівыя, далікатныя жанчыны (вядома, па-бальшыні жанчыны). Глядзяць. Думаю, вось зараз яна скажа, што бачыла мяне ў "Барабаншчыцы". Адварочваюся. Раптам: "Аляксандра Іванаўна! А я вас помню... у "Барабаншчыцы"..." Горад мне — родны. Па прозвішчы мяне, здаецца, не называюць, толькі "Аляксандра Іванаўна, добры дзень!" Сын пытае: "Мама, хто гэта?" А я не ведаю. Чалавек, глядач. Мяне спыняюць, са мной перамаўляюцца. І — памятаюць ролі, узлёты, правалы...

— Цікава, а што сама Клімава лічыць правалам?

— Каб сыграць Ранеўскую і вылучыцца ў гэтай ролі, я мела ўсё. І пароднасць, і інтэлект, і веданне жыцця, і шарм. Але ж чагосьці забракавала. Не знайшла сутнасці гэтай кабеты! Што такое яе чалавечая раскіданасць? Ранеўская такая самая недарэчная, як і я. Жыла эмоцыямі, не лічыла, не вылічвала, не рахавалася. І вінавачу ў гэтым правале толькі сябе.

— А каго за пяцьдзесят гадоў сыграць так і не выпала?

— Медэю. Падавала заяву, мастацкая рада адмовілася браць яе ў рэпертуар — што старажытнагрэцкую, што сучасную...

— А была такая роля, якую не хацелася пакідаць — да болю?

— Любы акцёр ведае, што такое поўнае зліццё з вобразам, калі нішто не паўстае між літаратурай і табой, але гэта бывае дватры разы ў жыцці. Такім быў для мяне спектакль "Двое на арэлях", такою была роля, у якой я старэла! Але любіла я ўсе ролі. Нават Ранеўскую. Хоць... Адзіная роля, якую, насуперак усяму, лічу няўдалай, і не люблю, і не шкадую — лэдзі Макбэт. Хай даруе мне Барыс Іванавіч (Луцэнка, рэжысёр-пастаноўшчык спектакля "Макбэт". — **Рэд.**), а я мяркую, што гэта быў ці не самы ўдалы, ці не самы варты ягоны спектакль, для мяне ўдзел у ім заставаўся... службаю. Сцэне — але службаю.

— Вы неаднойчы казалі, што не любіце кіно, але ж здымаліся багата...

— А я не пасябравала з камерай. Мне патрэбна жывое дыханне людзей, бо я ніколі не ведаю наперад, як сыграю, як патраплю правесці кавалак, сцэну, урывак. Я люблю імгненнасць і хуткаплыннасць тэатра. Сам працэс жыцця на сцэне.

— А як вы ацэніце сёння гэты працэс — на сённяшняй сцэне?

— Здаецца, тэатр страціў арыенцір. Маяк! Старога акцёра... Я не пра адзін беларускі вяду гаворку. Без сучаснасці на сцэне не абысціся. Без сучаснай, сённяшняй п'есы, без намацвання балючых месцаў рэчаіснасці (так можна сказаць?), без намагання вызначыць, чаму баліць, тэатр страчвае... нейкі крываток. Раней драматургі не баяліся важдацца з аднадзённымі п'есамі. Я не люблю вызначэнне "аднадзёнка", але па іх, па падобных п'есах, можна цяпер узнавіць... мовім так: падзейны шэраг нашага жыцця! Яны хвалявалі гледача не менш за Шэкспіра і Чэхава! Дарэчы... Каторы год еўрапейскі тэатр, мяркуючы па водгуках у прэсе, займаецца Чэхавым, — Чэхаў не дазваляе страціць прафесію! Чэхаў — гэта школа драматычнага мастацтва! Я... жыву ўжо без Чэхава. Сілкуюся тэлевізарам, не маю запрашэнняў на свежыя спектаклі. Ездзіць самастойна — дорага... Прафесія! Колькі яна вымагае, але так хутка губляецца!

— Але ж знайшлася ў тэатры для вас п'еса — менавіта цяпер...

— "Старая актрыса на ролю жонкі Дастаеўскага". Я ўдзячная за гэтую п'есу і Луцэнку, і Карпаву, рэжысёру спектакля. Жыццё яе, старой актрысы, — маё жыццё. Я хацела, каб гледачы зразумелі, на маю гераіню гледзячы: пакуль сэрца чалавечае тахкае, яно ўвесь час вымагае абнаўлення. А душа — лунання! Тое, што з сябе можна смяяцца — шчасце! Перабіраю жыццяпісы вялікіх, найвялікшых актрыс: ва ўсіх фінал аднолькавы. Жахлівы, цяжкі адыход... А я шчаслівая тым, што іграла ролі свайго ўзросту, што не бралася за Джульету ў семдзесят гадоў, — а былі ж майстрыхі, хоць бы Бабанава, і вачэй з яе не зводзілі! Як іграла! Я і сведчу цяпер, шмат што набыўшы ў тэатры, — геніяльна ігрыла...

P.S. Першага кастрычніка Вечарынай Аляксандры Клімавай Акадэмічны рускі тэатр Беларусі распачынае свой сезон.

З Аляксандрай КЛІМАВАЙ гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота з асабістага архіва Аляксандры КЛІМАВАЙ; рэпрадукцыя Аляксея ІЛЛІНА.

ПРА МНОГАЕ СКРЫПКА РАСКАЖА...

Нагодай для напісання гэтых нататак сталася падзея неардынарная — канцэрт-манаграфія са скрыпічных твораў Генрыха Вагнера.

Скрыпічная музыка ўяўляе сабою сферу, нязменна прыцягальную для нашага прызнанага майстра; яна — галіна яго нястомнай і пільнай кампазітарскай увагі. Будучы аўтарам чатырох сімфоній, манументальных паэм, вядомых твораў для музычнага тэатра ("Падстаўная нявеста", "Свята і цені", "Пасля балю", "Сцяжынаю жыцця"), мноства харавых партытур, Г. Вагнер пастаянна звяртаецца да стварэння скрыпічных сольных і ансамблевых опусаў, колькасць напісанага ім у гэтай сферы дасягае сотні.

Панарама скрыпічнай творчасці Г. Вагнера шырыцца ад дзіцячых п'ес-мініяцюр (зборнік "Прыступкі" для самых юных выканаўцаў і "Дзіцячы альбом") да буйных твораў канцэртнага плана, транскрыпцый з балетаў і, нарэшце, маштабных кампазіцый — такіх, як "Фантазія для скрыпкі з аркестрам" і Скрыпічны канцэрт (прэм'ера адбылася ў 1985 г., салістка — Вольга Пархоменка).

Ягоная прыхільнасць да сферы скрыпічнага мастацтва невыпадковая: першыя музычныя ўражанні Г. Вагнера былі звязаны з ігрой на скрыпцы яго бацькі, з "сімфоніяй" музычнага перадваеннага побыту ў родным Жырардаве, невялікім гарадку паблізу Варшавы; з мастацтвам народных музыкантаў, з хатнім граннем, працай тапёрам у кінатэатры... Усё гэта паўплывала на кола творчых інтарэсаў, вызначыла адметныя рысы ўласнага мастацтва.

Ці не з ранніх гадоў выявілася нязменная прыхільнасць майстра да фальклору? Успомнім тонка агранёныя, прыгожыя п'есы ў народным духу — "Аберэк" з яго раскаваный стыхіяй танцавальнасці або "Імправізацыю", дзе гучанне скрыпкі нагадвае народныя інструментальныя найгрышы.

Для Г. Вагнера не існуе ў мастацтве жанраў "высокіх" і "нізкіх": вось чаму ў сваёй нядаўна закончанай Чацвёртай сімфоніі "Пра Беларусь" (на вершы Канстанцыі Буйло) ён, поруч са складам вялікага сімфанічнага аркестра, выкарыстаў народны хор як яркую, незвычайную тэмбравую фарбу.

Генрых Вагнер заўсёды адчувае музычны тэмбр як адухоўленую матэрыю, персаніфікуючы "голас" кожнага інструмента. Зусім паразнаму гучыць тэмбр скрыпкі ў п'есе "Імправізацыя" з яе наіўнай немудрагелістасцю мелодыі і натуральнай прыгажосцю арнаментыкі, або — у "Фантазіі на іспанскія тэмы" з імпульсіўнымі, вострымі рытмамі і экзатычнымі рэзкімі інтанацыямі. Характарнасць скрыпічнага тэмбру па-рознаму ўспрымаецца ў "Старадаўнім танцы" з яго класіцысцкай ураўнаважанасцю або ў "Оргіі фанатыкаў" з балета "Свята і цені" з яе напружанай плыннію дысанансаў і гранічна экспрэсіўным гучаннем. Таму галоўная і найбольш складаная задача інтэрпрэтатараў музыкі Г. Вагнера — выявіць у кожным з твораў характарнасць, карцінnасць, шматаблічча вобразаў, акцэнтаваць спецыфіку тэмбравага гучання інструмента.

Успамінаю, як падчас падрыхтоўкі да беларускага конкурсу скрыпачоў мы са студэнтам (пазней лаўрэатам конкурсу) Робертам Смалінскім рэпеціравалі "Фантазію на іспанскія тэмы" Г. Вагнера. Нам пашчасціла атрымаць згоду аўтара на ўдзел у рэпетыцыі. Генрых Матусавіч сеў за раяль і гранічна выразна, рэльефна высвятліўшы асаблівы нацыянальны каларыт п'есы, бліскуча сыграў яе са студэнтам, магчыма, нават крыху гіпербалізаваўшы для большай наглядасці выяўленчыя сродкі выканання. Які выдатны, уражлівы ўрок інтэрпрэтацыі сваёй музыкі даў нам майстар у той дзень!

Здарылася так, што канцэрт, які адбыўся ў Вялікай зале Акадэміі музыкі і пра які ідзе гаворка, супаў па часе з горкай падзеяй у нашым музычным жыцці: не стала выдатнага скрыпача Льва Гарэліка. Ён быў, па сутнасці, першым выканаўцам усіх скрыпічных твораў Генрыха Вагнера (як і музыкі іншых беларускіх кампазітараў) і ўжо рыхтаваўся запісаць на радыё нядаўна закончаную кампазітарам Санату для скрыпкі і фартэпіяна і "Паэму". На жаль, зрабіць гэта яму не давялося... Супрацоўніцтва Генрыха Вагнера з Львом Гарэлікам можна параўнаць з прыкладам мастакоўскай садружнасці-сатворчасці вялікіх скрыпачоў з творцамі музыкі (Фелікс Мендэльсон — Фердынанд Давід, Іяганас Брамс — Ёзаф Іяхім, Бэла Бартак — Ёжаф Сігеці, Дзмітрый Шастаковіч — Давід Ойстрах). Льву Гарэліку, як нікто ўлюбёнаму ў беларускую музыку, больш за іншых удавалася выявіць тонкую эмацыянальнасць і характэрную маляўнічасць музыкі Г. Вагнера.

Якім высокім натхняльным прыкладам выканання новай музыкі павінна паслужыць мастацтва Першай Скрыпкі Беларусі — для новай генерацыі скрыпачоў!

Радуе, што моладзь беларускай скрыпічнай школы ўжо са студэнцкіх гадоў далучаецца да выканання нашай нацыянальнай музыкі. У канцэрце з твораў Г. Вагнера выступілі студэнты Надзея Артуганава, Дзіяна Збужыньская (клас прафесара В. Зяленіна), Ксенія Гераўкер, Аляксандр Афанасьеў (клас народнага артыста Беларусі Л. Гарэліка), Тацццяна Лявіцкая, Аляксандр Яканюк (клас прафесара А. Япольскага), Настасся Сычова (клас старшага выкладчыка Л. Умновай), Кацярына Малочкава (клас прафесара В. Чарныша), асістэнт-стажор Алег Подаў (клас старшага выкладчыка Р. Крывель). Была прадстаўлена праграма з твораў досыць разнапланавых па настроях, вобразах, часе стварэння і ступені складанасці.

Спачатку прагучала другая, павольная частка Скрыпічнага канцэрта з яе няспешнай апавядальнасцю і ўнутранай эмацыянальнай стрыманасцю. Стыхія народнага меласу раскрылася ў "Варыяцыях на беларускую тэму" і "Аберэку". Неакласіцысцкія рысы паўсталі ў "Старадаўнім танцы", "Гавоце", "Рондa". Розныя грані скерцознасці заззялі ў трох "Капрычыо" і "Гумарэсцы". Жывапісны яркасцю, павышаным эмацыянальным тонусам вылучалася "Оргія фанатыкаў" з балета "Свята і цені", а "Танга" з балета "Падстаўная нявеста" паланіла сапраўдным шармам.

Пачаўшыся са слоў памяці Льва Гарэліка (выступіў загадчык кафедры скрыпкі прафесар А. Япольскі), канцэрт закончыўся прысвечаннай гэтаму цудоўнаму музыканту і чалавеку натхнёнай "Паэмай" Г. Вагнера.

Кожны год філарманічныя афішы анансуюць прэм'еры твораў Генрыха Вагнера, нястомнага мастака, з-пад пяра якога выходзяць усё новыя і новыя творы. Будзем спадзявацца, што з'явіцца і нямала новай, арыгінальнай музыкі для скрыпкі — любімага інструмента Майстра.

Ігар ВЯДЗЕНІН,
кандыдат мастацтвазнаўства,
прафесар Беларускай акадэміі музыкі



На здымку: народны артыст Беларусі Генрых ВАГНЕР сярод юных выканаўцаў.

Фота А. ЕЛІСЕЕВА

НА ПАЧАТКУ ДАРОГІ...

Аматары музыкі Гродна і Ваўкавыска пазнаёміліся з ігрой маладой піяністкі Марыны Белашук. Яе выканаўчай манеры ўласцівы эмацыянальная адкрытасць, парывістасць. Яна валодае цудоўнай тэхнікай і бездакорным густам. У яе — добрая школа. Адным словам, мы пачулі музыканта вельмі высокага прафесійнага ўзроўню.

Марына нарадзілася ў Гродне. Вучылася ў Гродзенскай музычнай школе. Потым паехала ў Маскву, дзе прадоўжыла адукацыю ў музычным вучылішчы і ў Акадэміі музыкі імя Гнесіных, цяпер удасканальваецца ў асістэнтуры.

Сустрэча з таленавітым чалавекам — гэта амаль заўсёды свята. Але сустрэча з сур'ёзным і ўдумлівым мастаком — гэта ўжо нагода для размовы. Аднак я быў крыху расчараваны нешматслоўнасцю піяністкі. Пэўна ж, у сапраўдных прафесіяналаў свая логіка: яны аддаюць перавагу стварэнню мастацтва, а не гаворцы пра мастацтва.

— Марына, ці не ўспомніце сваю першую сустрэчу з музыкай — гэтую вызначальную для вашага жыцця падзею?

— Вельмі цяжка адказаць. Колькі сябе помню, заўсёды любіла музыку, хоць, вядома, розныя настроі бывалі...

— Многія гады аддадзены вучобе...

— Думаю, што мая ігра ўключае цэлы шэраг кампанентаў, унесеных маімі педагогамі. Я адчуваю гарачую ўдзячнасць да ўсіх, хто са мной працаваў. З кожным днём я ўсё ясней пачынаю разумець, як важна здолець навучыцца лепшаму, чым настаўнік валодае.



— Уяўляю, колькі сілы трэба маладому артысту, каб не згубіцца ў велізарнай прасторы такога мегаполіса, як Масква. Ці ёсць у вас апекуны? Да якога музычнага кола вы належыце?

— Пакуль я знаходжуся яшчэ "пад крылом" роднай Акадэміі. І толькі ажыццяўляю першыя спробы пачаць самастойную дзейнасць. На жаль, без саліднага патраната немагчыма колькі-небудзь паспяхова рэалізаваць сябе. Ёсць і ўнутраныя складанасці: дзеля таго, каб удасканальвацца і дасягнуць вяршыняў, трэба шмат працаваць. Таму сіл на барацьбу за існаванне пакуль не хапае. Але надзея жыве.

— Вы іграеце Скарлаці, Баха, Шапэна, Ліста, Равеля, Альбеніса. Ваш рэпертуар досыць шырокі. Ёсць, відаць, і любімыя аўтары?

— Я люблю іграць рамантычную музыку. Хоць лічу для сябе немагчымым цяпер прысвяціць усе сілы аднаму кампазітару або аднаму стылю: манаграфічнасць — гэта не мой падыход. Што да сучаснай музыкі... Яна (выключаючы бясспрэчныя шэдэўры, вядома) здаецца мне хутчэй цікавай, чым захапляючай. Кампазітары сёння не столькі ствараюць, колькі спрабуюць ствapыць вялікія творы.

— Дарога да Алімпа выбрукавана камянямі. Тым не менш я веру ў тое, што вас чакаюць прызнанне і вядомасць!

Віталь РАДЗІЁНАЎ

ЖЫНОВІЧ, ШУШКЕВІЧ І — ?



На жаль, нам амаль няма чаго сказаць пра гэты фотаздымак. Спадзёмся, што вызначыць хаця б нейкіх людзей у самавітым гурце дапамогуць нашы сталыя чытачы. Пэўная падказка для дапытлівых — у надпісе: "Вучнёўскі камітэт і актыў практ.-паказальнае школы пры Белпэдтэхнікуме імя У. М. Ігнатоўскага. (Чыйго імя — закрэслена чарнілам. — **Рэд.**). 20/XII-25 г. *Менск*".

Вядомая рупліўца народна-інструментальнага мастацтва Зоя Мікітаўна Насценка, якая прынесла гэтае фота ў аддзел музыкі "ЛіМа", звярнула ўвагу на твары двух чалавек, якіх удалося пазнаць. У другім радзе знізу, першы злева — малады Станіслаў Пятровіч Шушкевіч, цяпер ужо наш хрэстаматыйны пісьменнік. Непадалёк ад яго, трэці злева ў гэтым жа радзе — Іосіф Іосіфавіч Жыновіч, цяпер ужо хрэстаматыйны дзеяч музычнага мастацтва, цымбаліст-віртуоз, педагог... Але ж вакол іх — яшчэ два дзесяткі годных, прыгожых, маладых твараў! Мабыць, нашчадкі гэтых людзей маюць у сваіх сямейных альбомах гістарычны здымак 1925 года і маглі б паведаміць штосьці адметнае? Мабыць, ёсць апісанне здымка ў архівістаў, даследчыкаў? Мабыць, знойдзецца чытач, для якога наша фотазагадка — іскрынка памяці пра далёкае юнацтва?

НА ВОСТРАВЕ ДУШЫ

Прыхільнікі беларускай паэзіі добра ведаюць імя наваполацкага паэта Навума Гальпяровіча. Вядомы ён і як журналіст. І вось ужо другі сезон у рамках абанементных вечарынаў тэатра паэзіі "Зніч" адбываецца сустрэча з ім. Імпрэза мае назву "На востраве душы". У гэтым сезоне адбылася яна 19 верасня, у памяшканні Нацыянальнай бібліятэкі.

Пачалася вечарына з паэтычнага эпіграфа — кампазіцыі па творах паэта, якую выканаў артыст А. Шчараў, і ўступнага слова мастацкага кіраўніка тэатра "Зніч" Галіны Дзягілевай. А далей рэй павяла пачынаючая журналістка, дачка Навума Гальпяровіча Вольга Гальпяровіч. Яна мусіла даказаць прысутным сваё прафесійнае майстэрства і... правяла цікавую гутарку са сваім бацькам.

Далей у вечарыне бралі ўдзел гісторык Мікола Ермаловіч, крытык Пятро Васючэнка, паэтка, яна ж супрацоўніца бібліятэкі, Людка Сільнова, дырэктар бібліятэкі Галіна Алейнікава. Прыехалі на вечарыну і землякі паэта. Загадчык Наваполацкага аддзела культуры Людміла Касьянава з дачкой Люсяй цудоўна выканалі пад гітару песні на вершы Н. Гальпяровіча. Магілёўскі кампазітар Мікола Яцкоў таксама парадаваў слухачоў песнямі на вершы героя вечарыны.

Адбылася сустрэча не толькі з паэтам, але і з асобай. Нездарма гэты абанемент тэатра "Зніч" мае назву "Тайна знічнага святла" — бо кожны творчы чалавек, асабліва паэт, гэта неспазнаны свет. Шчырая, пранікнёная паэзія Навума Гальпяровіча дазволіла прысутным пабываць на "востраве паэтавай душы", але і пераканацца, што зніч паэзіі — таямніца.

Н. К.

ДЛЯ ЗЕМЛЯКОЎ



У раённым цэнтры Акцябрскі Гомельскай вобласці пастаянна дзейнічае выстава карцін. Значнае месца ў экспазіцыі займаюць работы земляка, ураджэнца вёскі Растоў Леаніда Дробава — аўтара многіх манаграфій па мастацтве, доктара мастацтвазнаўства. Мастак часцяком наведваецца ў родныя мясціны, прычым не з пустымі рукамі, а з падарункам — адной з апошніх работ. Сёлета, напярэдадні свайго 70-годдзя Леанід Дробаў перадаў для галерэі серыі сваіх работ, якія змогуць убачыць усе жыхары раёна.

На здымку: у выставачнай зале галерэі.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

ПЕРАБІРАНКІ



Так некалі называлі вырабы ткацтва, зробленыя ўручную ў хатніх умовах. Кожную ніточку, успамінае Вольга Лысак, трэба было некалькі разоў перабраць, перш чым атрымаецца прыгожы малюнак. А працавітасці і ўседлівасці Вольгу навучыла маці, прымушаючы кожную вольную хвілінку рыхтаваць сабе пасаг. Сёння для Вольгі Фёдараўны ткацтва — частка жыцця, без якой яна сябе не ўяўляе. Да пенсіі яна працавала ў саўгасе "Парэчча" Кастрычніцкага раёна, а цяпер, калі больш часу, з задавальненнем займаецца ткацтвам.

На здымку: Вольга Фёдараўна Лысак, неаднаразовая ўдзельніца конкурсаў народнай творчасці ў раёне, са сваімі перабіранкамі.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРЭМІІ

УСХОДЫ ЗЛА

Праблемы вёскі, сялянскага жыцця — традыцыйная тэма ў беларускай літаратуры. Дастаткова згадаць хаця б "Новую зямлю" Я. Коласа і "Палескую хроніку" І. Мележа, што з'яўляюцца нашым нацыянальным гонарам. Як жа няпроста пасля такіх папярэднікаў сказаць сваё адметнае слова пра свой народ, пра сваю зямлю! Задача больш складаная, чым узвесці ў абжытым, прыгожым гарадскім квартале новы дом, які б прыцягваў увагу не толькі ўтульнасцю для ягоных жыхароў, але і вабіў сваёй архітэктурнай адметнасцю.

Дом Генрыха Далідовіча — раман "Заходнікі" — пабудаваны на трывалым падмурку народнага жыцця. Маючы перад сабой узоры сапраўднай літаратуры, узбагачаны гістарычным вопытам грамадства і ўласнай творчай практыкай па напісанні трылогіі "Гаспадар-камень", "Пабуджаныя", "Свой дом", Генрых Далідовіч у рамане "Заходнікі" адлюстраваў жыццё беларускай вёскі першых пасляваенных гадоў, той пласт народнай псіхалогіі, маралі і этыкі, што нявечыўся ў працэсе ўтапічных эксперыментаў. Разам з тым, раман "Заходнікі" — гэта твор і аб сучаснасці, бо, выкарыстоўваючы арыгінальную форму (раман у рамане), пісьменнік даводзіць дзеянне ў творы да нашых дзён. Пад такім двайным вуглом гледжання — аўтара і ягонага героя, ці, лепш сказаць — антыгероя Кураглядава — усё, што адбываецца ў рамане, атрымлівае асаблівую напоўненасць і стэрэаскапічнасць.

Зрэшты, падзеі, аб якіх апавядае пісьменнік таксама асаблівыя. Гэта гістарычны пералом у лёсе беларускай вёскі, сялянства, што стала ахвярай вялікага здзеку ў сталінскія часы і прайшло праз жахі прымусовай калектывізацыі. Асаблівасць яшчэ і ў тым, што "заходнікі" ўжо ведаюць аб згубных выніках перабудовы вясковага ўкладу на "новы" лад там, на ўсходзе, дзе адпаведная ломка адбылася яшчэ ў пачатку 30-х гадоў.

Ужо на першых старонках твора Г. Далідовіч знаёміць нас са сваімі героямі — Францішкам Грыгарцэвічам і ягоным пляменнікам Сцяпанам, людзьмі сумленнымі, працавітымі, высокамаральнымі. Адметнасць жыцця гэтых персанажаў у тым, што яны народжаны і жывуць у эпоху вялікіх грамадска-сацыяльных катаклізмаў, іх апаліла вайна і гады пасляваеннага ліхалецця. Жыццё гэта не мае пэўнасці, людзі чакаюць новых (не лепшых) змен, хоць і спадзяюцца неяк перацярпець. Вёска яшчэ не акрыяла ад удару, нанесенага вайной, сяляне жывуць у зямлянках, прыдушаныя падаткамі і іншымі паборамі, з якімі цярпліва, як з аблажнымі зацяжнымі дажджамі, вымушаны лічыцца і Грыгарцэвічы. У героях твора бясконца адымаюць: то радасць шчаслівага кахання, то апошнюю капейку ці бульбіну, то дзялянку лесу, і трэба цяпер выпрошваць драўніны на столь і вокны, даючы хабар начальніку, аддаваць дзяржаве мяса, малако, яйкі і інш. На працягу раманнага часу і Францішак, і Сцяпан Грыгарцэвічы мужна абараняюць сваю чалавечую годнасць, застаюцца нязломнымі нават перад крымінальнікамі, у асяроддзе якіх трапляюць пасля таго, як па хлуслівым даносе іх арыштоўваюць, адрываюць ад усяго, што надавала іхняму жыццю сэнс.

Як вядома, крызіс калгаснай сістэмы надзвычай хвалюе сённяшняе грамадства. Г. Далідовіч сваім раманам "Заходнікі" ўступае ў дыялог з ужо выказанымі меркаваннямі пра лёс беларускай вёскі і выказвае сваю аб'ектыўную думку безадносна да пазіцый палітычных партый ці грамадскіх рухаў.

Сапраўдная творчая ўдача Г. Далідовіча, роўная мастацка-філасофскаму адкрыццю — гэта цэнтральны герой рамана, старшыня сельсавета, а затым калгаса Апанас Кураглядаў. Менавіта з ім так ці інакш звязаны і ўзаемадзейнічаюць усе астатнія персанажы. Характар гэты жывы і шматзначны. Варта адзначыць, што такога беларуская літаратура раней не ведала.

Кураглядаў — спараджэнне таталітарнага рэжыму, ягоны сын і абаронца. Ён вырас, сфарміраваўся ва ўмовах пастаяннай вайны дзяржавы з уласным народам. Бязлітаснасць як галоўная рыса таго часу вельмі выразна праглядвае ў паводзінах Кураглядава, які, паводле ягоных перакананняў, "павінен служыць дзяржаве, партыі", а найперш "бацьку народаў".

Г. Далідовіч з дапытлівасцю, уласцівай сапраўднаму майстру, паказвае вытокі гэтага характару. З застольнай размовы Кураглядава з ягоным земляком Сяргеевым, што быў у трыццатыя гады першым старшынёй калгаса ў далёкім расійскім Ветраве, а цяпер прыехаў да заходнікаў жабраваць, бачна, што Кураглядаў змалку ўхіляўся ад чорнай работы, але заўсёды стараўся ўварваць лепшы кавалак. "Змаладу цягнуўся да піянераў і камсамольцаў, тачыў зубы на чужое дабро". Людзі сталі баяцца гэтага актывіста, бо зразумелі, што дзеля ўласнай выгады ён гатовы ўтапіць роднага бацьку.

Кураглядаў рана зразумеў, як ён любіць гаварыць, "дыялектыку" жыцця: каб выжыць, трэба біць іншых. Такім Кураглядава зрабіла сістэма, бо не было ў яго ўнутранага рэгулятара — працавітасці, дабрыні, спагады да чалавека, якія б дапамаглі выстаяць перад наступам змрочных сіл, што далі волю самым прымітыўным чалавечым інстынктам. Таму Кураглядаў ахвотна ідзе за камсамольскім важаком Бяздомным, што прыехаў з горада, заўважыў і настроіў Апанаса на патрэбны лад. Якраз па падказцы камсамольца-сакратара Кураглядаў зжыў са свету свайго роднага дзядзьку Яўграфа, працавітага селяніна, дабіўся ягонага раскулачвання і тым самым перад начальствам засведчыў сваю свядомасць і адданасць. Семя зла, кінутае на прыдатную глебу, дало багатыя атрутныя ўсходы. Адвернуты сістэмай ад самога разумення дабра і справядлівасці, ад усяго таго, што замінала, на думку перабудоўшчыкаў, на шляху да ілюзорнай мэты, пачынае Кураглядаў паступовае прырастанне да наменклатуры. Ён адчуў: "Я — сіла, звязаная з вялікай вышэйшай сілай!.."

Кураглядаў без аглядкі ідзе за гэтай сілай, няўхільна трымае лінію партыі і бюракратыі, паспяхова ўжываецца з ёю і з цягам часу становіцца "сваім" у гэтай сістэме. Яшчэ да вайны Кураглядаў усвядоміў: той, хто чымсьці ўхіляецца ад генеральнай лініі ці не паспявае да яе зігзагамі, як гэта здарылася з ягоным земляком Сяргеевым, той тым самым сведчыць пра сваю адмоўнасць і ў рэшце рэшт паўстае як яўны ці замаскаваны класавы вораг. А таму ў Кураглядава выспела цвёрдае пераканане: "Цісні, даві ўсіх незадаволеных і няўгодных! Калі трэба, то — і свайго дзядзьку ды бацьку! Вось тады ты — кіраўнік!"

Якія яшчэ ступені "росту" прайшоў Кураглядаў, што вясковым хлопцам першы раз трапіўшы ў горад, баяўся цягніка? Шафёрскія курсы, праца ў калгасе, нядоўгая служба ў войску, а затым вайна. Зімой сорак другога года "хлопцы з Вялікай зямлі", з якімі "да трох не гавары", забралі ў партызаны. Як успамінае сам Кураглядаў, "на ражон не лез, бярог галаву, але і не філоніў. Дык і ў людзі выбіўся. Камандзірам узвода стаў, у партыю ўступіў, ордэн і некалькі медалёў атрымаў".

Аднак, прайшоўшы праз выпрабаванні партызанствам, Кураглядаў не стаў вышэй, святлей, не ачысціўся душой, наадварот, —ператварыўся ў яшчэ больш хітрую і жорсткую істоту, у якой адно за адным канчаткова адміраюць, здавалася б, невынішчальныя пачуцці, — забыўся нават на жонку і сына, якіх, як і іншых вяскоўцаў, па прызнанні Сяргеева, калгас "давёў да торбы".

Пасля вызвалення на фронт Кураглядаў не трапіў. Уладкавацца "далей ад перадавой, снарадаў і куль" дапамог партызанскі сябрук Уладароў, які зрабіўся сакратаром райкома і падбіраў сабе адпаведныя кіраўнічыя кадры. Пасля, зняты з пасады дырэктара мясакамбіната за амаральныя паводзіны, Кураглядаў тым не менш з ласкі Уладарова не выпадае з кіраўнічай абоймы. Чаму? "Бо ад лініі не адстаю, не збочваю, устойваю на нагах на ўсіх паваротах".

Не абцяжараны працай, выкарыстоўваючы рэальную ўладу над лёсам і жыццём вяскоўцаў, і на пасадзе старшыні сельсавета, а пасля калгаса Кураглядаў паводзіць сябе, як заваёўнік у чужой краіне, робячы стаўку ў сваіх дачыненнях з людзьмі на знявагу і пагрозы, данос, міліцыю і сілу зброі, з якой не расстаецца ні ўдзень, ні ўночы. З вялікім задавальненнем і асалодай старшыня "ганяе" сваіх сабутыльнікаў і падначаленых — начальніка пашпартна-ваеннага стала Навуменкава, фінагента Клопікава, дае ім накачку, загад — націснуць, "узмацніць меры". Як ажыццяўляць гэта, Кураглядаў падае асабісты прыклад у час бульбанарыхтоўкі, выклікаючы абурэнне, здавалася б, да ўсяго звыклых вяскоўцаў. Кураглядаў, як сапраўдны майстар "класавай барацьбы", умее адшукаць нават тое, чаго няма, але што патрэбна ў дадзены момант больш высокаму начальству, загадвае выкапаць і забраць ужо пасеяную жанчынамі бульбу, не забываючыся пры гэтым і на свой інтарэс.

Калі б Кураглядаў глядзеў на свет нармальнымі чалавечымі вачыма, ён бы ўбачыў, што ў вёсцы людзі як людзі, лаяльныя да ўлады, хочуць мірна жыць і працаваць на ўласнай зямлі, бо разумеюць, што ў калгасе селянін стане парабкам. Аднак справа ў тым, што ён глядзіць на ўсё праз бінокль сталінскай класавай барацьбы і бачыць у селяніне з ягонай верай у Бога ворага, якога неабходна знішчыць і як клас і як асобу. Гэта Кураглядаў паспяхова зрабіў у дачыненні да тых жа Грыгарцэвічаў.

Упэўненасць у сваёй беспакаранасці прыводзіць Кураглядава да звычайных крымінальных злачынстваў. Як ваўкі ў зграі, моцныя сваёй спайкай і звязаныя агульнымі карыслівымі інтарэсамі, Кураглядаў разам са старшынёй суседняга сельсавета Курловым і участковым міліцыянерам Лявонавым аб'ядноўваюцца ў банду і па начах рабуюць дзяржаўныя магазіны. Паказальна, што начальнік раённай службы бяспекі Мірзоеў настойліва ўгаворвае Сцяпана Грыгарцэвіча ўзяць "на сябе" рабаванне магазіна, абяцаючы ўзамен адправіць за краты на пяць год як крымінальнага злачынцу, а не на дваццаць пяць год — за міфічную антысавецкую агітацыю. Кола, як бачым, замкнулася: Кураглядаў са сваімі хаўруснікамі рабуе, а энкавэдыст дапамагае ім замесці сляды.

Драпежніцкая дзейнасць Кураглядава спалучаецца з парушэннем агульначалавечых маральна-этычных нормаў. Герой нясе ў сабе актыўную разбуральную сілу: усё, да чаго дакранаецца ён — дэградуе. Г. Далідовіч выдатна паказаў гэта праз лёс сельсавецкага конюха Мішкі Супраневіча, а таксама праз паводзіны шматлікіх палюбоўніц Кураглядава.

Знаходзячыся на пенсіі, Кураглядаў піша ўспаміны, у якіх імкнецца амніціяваць сваю былую дзейнасць. З дыстанцыі пражытых гадоў Кураглядаву і сёння свеціць дарагое яму мінулае. І ніякія сведчанні аб жахах сталіншчыны, таталітарнага рэжыму не могуць перайначыць гэтага "хранікёра", які і цяпер пераканаваны, што на чалавека патрэбен кій.

Г. Далідовіч у рамане "Заходнікі" выявіў смеласць у пастаноўцы важных грамадскіх праблем, узроўню сацыяльную відушчасць. Ён паказаў, што, вылучыўшы на камандныя вышыні нікчэмных людзей тыпу Кураглядава і Уладарова, сістэма тым самым раней ці пазней не магла не прыйсці да свайго ганебнага фіналу. Узгадаваныя партыйнай апекай, выхаваныя культам сілы і бяспраўя, гадамі беспакаранага глумлення над праўдай і справядлівасцю, яны непазбежна прыйшлі самі і прывялі саму сістэму да дэмаралізацыі і краху. У гэтым таксама праўда жыцця і значнасць рамана Г. Далідовіча. Невыпадкова ў сваёй "Хроніцы" Кураглядаў выступае настальгічным плакальшчыкам па сталінскім часе, даступнымі яму сродкамі хоча павярнуць назад кола гісторыі.

Генрых Далідовіч у рамане "Заходнікі" стварыў вобраз вялікай выкрывальнай сілы, тыповы не толькі для свайго часу. Пісьменнік убачыў і па-мастацку паказаў, што менавіта на такіх характарах многае трымалася ў каманднa-адміністрацыйнай сістэме. Яны не адышлі ў нябыт, не спісаны часам.

Раман "Заходнікі" напісаны ў лепшых традыцыях беларускай рэалістычнай прозы. Кожная мастацкая дэталь (спашлюся хаця б на адну красамоўную і сімвалічную — вытканая фашысцкая свастыка, якую не заўважае сакратар райкома Уладароў на трафейным дыване ў сваім службовым кабінеце і дома), кожная карціна, учынак героя, жэст, інтанацыя, міміка — усё пісьменнікам выверана і сацыяльна і псіхалагічна. І ўсё гэта арганічна звязана з клопатамі і трывогамі сённяшняга дня, з высвятленнем тых прычын і наступстваў, якія спарадзілі цяперашні стан спраў у нашым грамадстве.

Несумненна, што аўтар рамана "Заходнікі" Генрых Далідовіч мае ўсе падставы быць удастоеным Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь.

Анатоль МАЙСЕЕНКА,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт Беларускага універсітэта культуры

У канцы жніўня 1939 года над светам быццам выбухнула бомба: СССР і Германія, якія яшчэ нядаўна люта ненавідзелі адно аднаго, нечакана для ўсіх падпісалі дагавор аб ненападзе. Ніхто яшчэ не ведаў, што да яго прыкладаўся сакрэтны пратакол, у якім быў зафіксаваны падзел Усходняй Еўропы на сферы ўплыву паміж Масквой і Берлінам.

Праз тыдзень германскія войскі ўступілі ў Польшчу, а праз 17 дзён савецка-польскую мяжу перайшла Чырвоная Армія. Як і прадугледжвалася ў сакрэтных пратаколах, Польшча была падзелена паміж СССР і Германіяй па лініі рэк Нараў—Вісла—Сан.

Дагэтуль робяцца спробы растлумачыць гэтую акцыю Сталіна толькі "клопатам аб бяспецы нашай краіны", яго імкненнем "адсунуць заходнія межы СССР" перад гітлераўскай агрэсіяй, "прыйсці на дапамогу беларускім і ўкраінскім братам" у Польшчы. Тут — толькі частка праўды. Другі, ценявы бок гэтай праўды доўгія гады проста не афішыраваўся...

"Вялікі вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Заходнюю Украіну і Заходнюю Беларусь" быў забыты ўжо праз два гады пасля свайго ажыццяўлення, а дакладней, 22 чэрвеня 1941 года. Замоўчванне ваенных падзей 1939 года дасягнула мэты: поўную панараму той восені мы ўжо не ўзновім. Паспрабуем аднавіць хоць бы фрагменты.

ВЕРАСЕНЬ 1939-ГА

Калі пасля Гляйвіцкай аперацыі танкі Гудэрыяна рушылі да Варшавы, савецкая прэса амаль не адрэагавала на гэту падзею. Газеты былі запоўнены рэпартажамі пра грандыёзнае свята фізкультурнікаў на стадыёне "Дынама", пра фестываль у Сакольніках, урачыстае свята Міжнароднага дня моладзі ў Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Мінску.

У эйфарыі суцэльных святаў савецкі народ проста не заўважыў пачатку другой сусветнай вайны. Пахаваныя на апошніх старонках газет маленькія нататкі са стандартным загалоўкам "Да германапольскага канфлікту" стварылі ўражанне дробязнай лакальнай вайны, якая не мае ніякага значэння ні для СССР, ні для астатняга свету.

У пачатку вайны ў Берліне Гітлер, прымаючы вярыцельныя граматы ў новага савецкага пасла Аляксандра Шкварцава, быў змрочны і задуменны. Заканчваўся тэрмін англа-французскіх ультыматумаў, якія патрабавалі неадкладнага вываду нямецкіх войск з тэрыторыі Польшчы. Гітлера мучылі сумненні: ці не падвядзе ў апошні момант ягоны маскоўскі сябар? Сталін прыслаў Шкварцава ў той момант на вакантнае месца савецкага пасла, каб падбадзёрыць фюрэра і запэўніць яго, што ўсё будзе, як дамовіліся.

Гітлер асабліва цікавіўся, калі савецкія войскі ўвойдуць у Польшчу. Ён меркаваў, што гэта акцыя аўтаматычна зробіць СССР яго саюзнікам, бо Англія і Францыя вымушаны будуць аб'явіць вайну і Савецкаму Саюзу. Нават такому вопытнаму палітыку, якім быў Гітлер, яшчэ не раз давядзецца здзіўляцца і захапляцца сталінскімі метадамі захопу чужых тэрыторый.

Між тым, вайна ў Польшчы ішла не зусім так, як яе распланавалі ў Берліне. На ўсіх участках фронту палякі аказвалі яраснае супраціўленне. Рассечаныя танкавымі клінамі Гудэрыяна польскія войскі, навязаўшы немцам бітву на Дзуры і стварыўшы пагрозу выхаду буйных кавалерыйскіх часцей у тыл танкавым групоўкам, здолелі пазбегнуць акружэння і адвесці асноўныя сілы сваёй арміі за Віслу, дзе польскае камандаванне разлічвала, перагрупаваўшы сілы, перайсці ў контрнаступленне.

Уся прэса свету, уключаючы і нямецкую, адзначала гераічнае супраціўленне польскай арміі. Абарона Вестэрплятэ, Хела, Гдыні, Варшавы выклікала захапленне свету, а бітву на Дзуры нават "Фолькішэр Беабахтэр" назвала "найбольш жорсткай у гісторыі". Савецкі друк пра ўсё гэта маўчаў. Наадварот, з нумара ў нумар усе савецкія газеты са здзіўленнем адзначалі, што палякі не аказваюць немцам ніякага супраціўлення, што Польшча фактычна акупавана і невядома, дзе знаходзіцца яе ўрад.

"Можа ўзнікнуць пытанне, — пісала "Праўда" за 14 верасня ў рэдакцыйным артыкуле, — чаму польская армія не аказвае немцам ніякага супраціўлення? Гэта адбываецца таму, што Польшча не з'яўляецца аднанацыянальнай краінай. Толькі 60 працэнтаў насельніцтва складаюць палякі, астатнюю ж частку — украінцы, беларусы, яўрэі... Адзінаццаць мільёнаў украінцаў і беларусаў жылі ў Польшчы ў стане нацыянальнага прыгнёту... Польскі ўрад праводзіў палітыку гвалтоўнай паланізацыі...

Пакуль за мяжой гадалі, што азначае хлусня, змешчаная ў "Праўдзе", разгадка не прымусіла сябе чакаць. 17 верасня польскі пасол у Маскве Вацлаў Гжыбоўскі быў тэрмінова выкліканы ў наркамат замежных спраў. Намнаркома Пацёмкін, які прыняў яго, зачытаў ноту з наступным тэкстам: "Германа-польская вайна паказала ўнутранае банкруцтва польскай дзяржавы... Варшава, як сталіца Польшчы, не існуе больш. Польскі ўрад распаўся і не праяўляе прыкмет жыцця. Гэта азначае, што польскі ўрад і польская дзяржава фактычна перасталі існаваць. Тым самым спыніліся свае дзеянне дагаворы, заключаныя паміж СССР і Польшчай... Савецкі ўрад не можа таксама абыякава ставіцца да таго, каб адзінакроўныя ўкраінцы і беларусы, якія жывуць на тэрыторыі Польшчы, кінутыя на волю лёсу, засталіся безабароннымі. З прычыны такой абстаноўкі Савецкі ўрад аддаў распараджэнне Галоўнаму камандаванню Чырвонай Арміі даць загад войскам перайсці мяжу і ўзяць пад сваю абарону жыццё і маёмасць насельніцтва Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі".

Кожнае слова ў гэтай ноце прасякнута хлуснёй. Польскі ўрад знаходзіўся ў мястэчку Куты паблізу румынскай мяжы. Што тычыцца Варшавы, то сталіца Польшчы была захоплена немцамі толькі 27 верасня. Аднак, імкнучыся хутчэй атрымаць дапамогу з усходу, немцы ўжо 9 верасня аб'явілі аб узяцці Варшавы.

З гэтай прычыны ў той жа дзень Молатаў накіраваў віншавальную тэлеграму Рыбентропу: "Я атрымаў Ваша паведамленне аб тым, што нямецкія войскі ўвайшлі ў Варшаву. Калі ласка, перадайце мае віншаванні і прывітанні ўраду Германскай імперыі".

У 2 гадзіны ночы ў Крэмль быў выкліканы германскі пасол граф фон Шэленбург. Сталін прыняў яго ў прысутнасці Молатава і Варашылава. Пасля узаемных прывітанняў паслу аб'явілі, што сёння, 17 верасня 1939 года, у 6 гадзін раніцы Чырвоная Армія пяройдзе польскую мяжу на ўсім працягу ад Полацка да Камянец-Падольска. Каб пазбегнуць магчымых інцыдэнтаў паміж савецкімі і нямецкімі лётчыкамі, была перададзена просьба, каб нямецкая авіяцыя не залятала на ўсход ад лініі Беласток—Брэст—Львоў.

На мяжы з Польшчай было засяроджана 54 стралковыя і 13 кавалерыйскіх дывізій, 18 танкавых брыгад і 11 артылерыйскіх палкоў рэзерву Галоўнага камандавання агульнай колькасцю каля 600 тысяч чалавек. Іх баявыя дзеянні падтрымлівалі 4 тысячы танкаў, 5500 гармат і 2 тысячы самалётаў. Гэтыя сілы былі падзелены на два франты — Украінскі пад камандаваннем камандарма 1-га рангу С. Цімашэнкі і Беларускі пад камандаваннем камандарма 2-га рангу М. Кавалёва.

Уварванне савецкіх войск польскае камандаванне не чакала. Ніхто спачатку не зразумеў, што адбылося. Што гэта: прыход саюзнікаў ці ўварванне? Аднак адказ на гэтае пытанне далі савецкія бомбы і снарады, якія абрынуліся на польскія пазіцыі. Адыграла сваю ролю і дырэктыва камандуючага польскімі войскамі маршала Рыдз-Шміглова, які загадаў не ўступаць у бой з часцямі Чырвонай Арміі і адыходзіць на тэрыторыю Румыніі і Венгрыі.

Пераважная большасць польскіх баяздольных часцей была нацэлена для ўдару па немцах. Чырвонай Арміі аказалі супраціўленне галоўным чынам часці корпуса пагранічнай аховы. І тым не менш, разгарнуліся моцныя баі пад Гароднямі, Шацкам і Аранам. Пад Перамышлем два пяхотныя палкі былі начыста высечаны ўланамі генерала У. Андэрса. Цімашэнка паспеў увесці ў бой танкі, прадухіліўшы прарыў польскай конніцы на тэрыторыю СССР.

Гераічны польскі гарнізон Брэсцкай крэпасці пад камандаваннем генерала К. Плісоўскага адбіў усе атакі Гудэрыяна. Гудэрыян нерваваўся. Выручыла цяжкая артылерыя камбрыга Крывашэіна, якая абстрэльвала крэпасць на працягу двух сутак несупынна. Разгарачаныя боем, абдымаліся на тыраспальскім мосце праз Буг "браты па зброі" — салдаты Кавалёва і Гудэрыяна.

З выпадку слаўнай перамогі ў Брэсце тут неўзабаве адбыўся грандыёзны ваенны парад. Пад ваяўнічыя гукі Брандэнбургскага марша маршыравалі савецкія і нямецкія салдаты. Прымаючы парад, на трыбуне плячо ў плячо стаялі генерал Гудэрыян і камбрыг Крывашэін, чыя цяжкая артылерыйская брыгада памагла Гудэрыяну выканаць задачу па захопе Брэсцкай крэпасці.

"Дружба, змацаваная крывёй!" — скажа пазней Сталін у тэлеграме Гітлеру.

Чырвоная Армія ўзяла ў палон 240 тысяч польскіх вайскоўцаў. Транспарту, турмаў і лагераў, вядома, не хапала, таму адразу ж пачаліся масавыя расстрэлы ваеннапалонных. Брацкія магілы — сляды "вызваленчага паходу" — знаходзяцца пад Гароднямі, у Ашмянах, Вілейцы, Маладзечне, Сарнах, Навагрудку, Курапатах, Рагатыне, Косаве-Палескім, Ваўкавыску і многіх іншых месцах.

Афіцыйна былі аб'яўлены і уласныя страты: 737 забітых, 1862 параненых. Усяго: 2599 чалавек. (Сапраўдныя страты склалі 5327 чалавек, у тым ліку забітых — 1386. — І. К.).

25 верасня 1939 года фон Шэленбург тэлеграфуе ў Берлін:

"Сталін заявіў: у канчатковым урэгуляванні польскага пытання трэба пазбягаць усяго, што ў будучым магло б выклікаць сутыкненне паміж Германіяй і Савецкім Саюзам. З гэтага пункту погляду ён лічыць памылковым пакідаць незалежную польскую дзяржаву. Ён прапануе наступнае рашэнне: з тэрыторый на ўсходзе ад дэмаркацыйнай лініі да нашай часткі павінны быць далучаны ўсё Люблінскае ваяводства і частка Варшаўскага ваяводства, якая прасціраецца да Буга. Узамен мы павінны адмовіцца ад нашых прэтэнзій на Літву..."

Паследаваў хуткі адказ з Берліна, што фюрэр змяніў сваю першапачатковую думку і лічыць пункт гледжання Сталіна больш рэалістычным.

27 верасня 1939 года "Праўда" паведаміла: "Па запрашэнні ўрада СССР 27 верасня г.г. у Маскву прыбывае міністр замежных спраў Германіі пан фон Рыбентроп для абмеркавання з урадам СССР пытанняў, звязаных з падзеямі ў Польшчы".

Рыбентроп прыбыў у Крэмль на начныя перамовы. Гітлер пагадзіўся са сталінскім планам абмену польскіх зямель на Літву. "Гітлер ведае сваю справу", — задаволена заўважыў Сталін і ў прыліве велікадушнасці падараваў Рыбентропу вялікае паляўнічае ўгоддзе ў Белавежскай пушчы, заўважыўшы, што гэтаму падарунку, відаць, больш за ўсіх узрадуецца Герынг, вядомы сваёй страсцю да палявання.

У нязмушанай абстаноўцы паважлівай гутаркі і жартаў быў падпісаны новы савецка-германскі дагавор, які атрымаў назву "Дагавор аб дружбе і мяжы". Дагавор быў кароткі і складаўся ўсяго з чатырох артыкулаў.

На прыкладзенай да дагавора сакрэтнай карце была старанна выведзена дэмаркацыйная лінія чацвёртага падзелу Польшчы з паправкамі, якія асабіста зрабіў Сталін, саступаючы паляўнічыя ўгоддзі Рыбентропу. Адпаведна гэтаму Сталіну давялося двойчы падпісваць карту. Другі раз яго росчырк з тэрыторыі Заходняй Беларусі прарэзаў Украіну і адыходзіў у Румынію.

Перад ад'ездам з Масквы Рыбентроп даў інтэрв'ю карэспандэнту ТАСС, адзначыўшы наступныя палажэнні:

"1. Германа-савецкая дружба цяпер устаноўлена канчаткова.

2. Абодва бакі ніколі не дапусцяць умяшальніцтва трэціх дзяржаў ва ўсходнееўрапейскія пытанні.

3. Абедзве дзяржавы жадаюць, каб мір быў адноўлены і каб Англія і Францыя спынілі абсалютна бессэнсоўную і бесперспектыўную барацьбу супраць Германіі.

4. Калі, аднак, у гэтых краінах возьмуць верх падпальшчыкі вайны, то Германія і СССР будуць ведаць, як адказаць на гэта".

Што і казаць, Сталін быў задаволены. Тэрыторыі, уключаныя ў склад СССР у выніку разгрому і падзелу Польшчы, мелі плошчу каля 200 тысяч квадратных кіламетраў з насельніцтвам у 13,4 мільёна чалавек.

Неадкладна пачалося правядзенне зноў набытых тэрыторый да агульнасаюзных. Мясцовыя аддзелы НКУС БССР атрымалі сакрэтны загад наркома ўнутраных спраў Л. Берыі N 001223 ад 11 кастрычніка 1939 года, паводле якога належала арганізаваць тэрміновы ўлік "контррэвалюцыйных элементаў і варожых катэгорый насельніцтва" незалежна ад таго, удзельнічалі яны ў антысавецкай дзейнасці або не. Хутка складзеныя спісы ўключалі ў сябе не толькі былых ваеннаслужачых польскай арміі, жандармерыі і паліцыі, але і служачых дзяржаўных устаноў, грамадскіх і рэлігійных дзеячаў, членаў украінскіх, беларускіх і польскіх культурных і нават спартыўных таварыстваў.

На працягу кастрычніка—лістапада 1939 года з савецкіх лагераў было адпраўлена па дамах 42000 беларусаў, украінцаў, палякаў, якія пастаянна жылі ў Навагрудскім ваяводстве, Палессі, на Валыні і ў іншых раёнах Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны. 19 лістапада 1939 года выйшла ўказанне Берыі аб зборы пакінутых (або не прынятых Германіяй) афіцэраў польскай арміі ў Старабельскім, Асташкаўскім і Козельскім лагерах.

Непасрэдны прысуд аб расстрэле больш за 23 тысячы афіцэраў польскай арміі быў вынесены Асаблівай нарадай НКУС СССР на падставе рашэння Палітбюро ЦК ВКП(б) у красавіку 1940 года.

Следства, праведзенае ў 1990—1992 гадах следчай групай Галоўнай ваеннай пракуратуры, выявіла, што не толькі ў рвах Катыні ляжаць афіцэры польскай арміі. Прынамсі, афіцэры — паняцце занадта агульнае, яно не дае поўнага ўяўлення аб тым, хто быў прызначаны да ліквідацыі. Дзве трэція інтэрніраваных складалі афіцэры запасу польскага і беларускага паходжання: інжынеры, настаўнікі, адвакаты, урачы, выкладчыкі, ліцэісты, студэнты, святары.

Прычым у Катыні пахаваны толькі тыя афіцэры, якія знаходзіліся ў Казельскім лагеры. Дзе закончыўся крыжовы шлях іх таварышаў з іншых лагераў, не было вядома да нядаўняга часу. Сёння ўстаноўлены і месцы іх пакарання, і месцы пахавання — лесапаркавая зона ў Харкаве і пасёлак Меднае ў Цвярской вобласці. Ёсць усе падставы сцвярджаць, што больш за 3 тысячы былых грамадзян Польшчы было расстраляна ў Курапатах. Аб гэтым сведчаць дакументы і матэрыялы, сабраныя беларускім журналістам Яўгенам Гарэлікам у кнізе "Курапаты. Польскі след", якая выйшла летам 1996 года ў Варшаве.

Вернемся да падзей 1939 года. Менавіта тады "любоў" паміж ярым антыфашыстам Сталіным і заклятым антыкамуністам Гітлерам павергла людзей усяго свету ў стан шоку. На самай справе нічога дзіўнага ў гэтай з'яве не было. Крайнасці заўсёды зыходзяцца, да таго ж было нямала і падабенства ў сталінізме і фашызме...

18 жніўня 1940 года Гітлер падпісаў дырэктыву N21, больш вядомую як план "Барбароса". Да пачатку Вялікай Айчыннай заставалася паўгода...

Ігар КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных навук

А ДУШЫ ХОЧАЦЦА ПРЫГАЖОСЦІ...



"Мастацтва, культура — гэта другі свет, які дапамагае чалавеку ўтульна адчуваць сябе ў першым", — сказаў філосаф нашага стагоддзя Артэга-І-Гасет.

Тое, што гэта сапраўды так, адчуваецца адразу, калі ўваходзіш у майстэрню Мікалая Аўчыннікава. Усё тут няўлоўна незнаёмае, і, здаецца, вабіць магчымасцю пранікнення ў нейкую тайну: утульнасць невялікага пакойчыка, фарбы, рамкі, халсты, нават загаворніцкі выгляд кошкі, што насцярожана пазірае на гасцей з падваконніка. І карціны, карціны. Іх шмат. Кожная — маленькая выява хуткаплыннасці чалавечага жыцця побач з велічнай неўміручасцю Сусвету.

"Вечар над старажытным Мсціславам". Вечарэе. Сонца кідае апошнія жоўтыя прамені скрозь шэрыя хмары на зямлю, на белую цэркаўку. І правады высакавольтнай лініі, што пакрываюць сеткай зморшчын адвечнае неба... "Друца. Туманны ранак", "Світанак над Падніколлем", "Беразіна. Надыход новага дня" — усе яны выклікаюць успаміны дзяцінства і думкі пра тое, што і пасля многіх стагоддзяў вывучэння прырода ўсё ж з'яўляецца загадкай для чалавека — той, якую наўрад ці калі-небудзь дзе здольны разгадаць. Але цікава: карціны М. Аўчыннікава не пакідаюць сум на душы. Наадварот, узнікае разуменне, што кожнаму з нас, людзей, пашанцавала жыць, адчуванне дакранання да вялікай таямніцы быцця.

М. Аўчыннікаў выкладае жывапіс у сярэдняй агульнаадукацыйнай школе мастацтваў г. Маладзечна. Не ўсе з маленькіх навучэнцаў прысвецяць сябе мастацтву. Але мэта школы — выхаваць гледача, адукаванага чалавека, які будзе здольны тонка разумець жывапіс, музыку, тэатр.

У Мікалая Аўчыннікава ёсць карціна "Замак у Полацку". Яна пранізвае холадам. Зіма. Ноч. На ўзгорку — замак. Цёмныя дрэвы вакол яго. Агульнае ўяўленне змрочнасці, старажытнасці. Халодныя, вострыя зоркі над царквой. Усё напамінае чалавеку пра няўтульнасць жыцця, над якім навісаюць драпежныя ледзяныя стагоддзі, якія праглынуць не толькі нас, людзей, але і самы след наш, успамін пра існаванне на зямлі...

Так, патлумачыў мастак, але ж царква стаіць на ўзгорку.

Тут, на зямлі, холадна і паныла, а храм — ён бліжэй да неба. Мабыць, у гэтым паратунак? Мабыць, свет стаў бы чысцей і прыгажэй, калі б кожны з нас усвядоміў, што над намі — зоры? Нават тады, калі дзень і мы іх не бачым. Серыя карцін "Старажытныя валуны" — напамін пра гэта. Сівыя, мудрыя камяні былі тут задоўга да з'яўлення першага чалавека: хто ведае, колькі часу прагрукатала над імі. І паўсцёртыя надпісы на іх — як пасланне з мінуўшчыны, у якім зашыфравана формула шчасця. "Калі хочаш жыць шчасліва — жыві шчасліва. Калі хочаш жыць — жыві, — казалі ўсходнія мудрацы. — Глядзі на зоры, заўважай змену чатырох сезонаў, кранай зямлю, удыхай пах дрэў і траў. Памятай, што жыццё нам толькі пазычана"...

Мастак Мікалай Аўчыннікаў любіць маляваць пераломныя моманты ў прыродзе, калі начная цемра саступае месца святлу, і ўсё напружана чакае, ці ўзыдзе сонца, як было тысячагоддзі да гэтага. Або таямнічы час надыходу ночы, змену часін года, калі адна з іх ужо пачынае свой шлях у нябыт, а другая яшчэ не нарадзілася. Гэта — моманты прадчування, моманты, з якімі можна зліцца душою, калі мастак ведае і адначасова не ведае, што атрымаецца ў выніку. Ён проста раствараецца ў творчасці, забываючыся на час і абставіны. Рэчаіснасць — прымітыўная, жорсткая — не можа суіснаваць з душой чалавека. Душы хочацца прыгажосці, таямніцы, гармоніі.

... Ёсць у мастака работа, якая мае назву "Пелька". На карціне — толькі белы лёд, у сярэдзіне пелька, якая бывае на рацэ зімой, і ў ёй — цемра. Незразумеласць заўсёды палохае чалавека. Але вельмі хочацца ўсё ж зазірнуць у гэтае вакно...

А. АНЦЭЛЕВІЧ

На здымку: вечар у Крэве.

ЦІ БУДЗЕ Ў МАЛАДЗЕЧНЕ ПОМНІК ЯНКУ КУПАЛУ?

АДКРЫТЫ ЛІСТ НАМЕСНІКУ СТАРШЫНІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСІ, БЫЛОМУ СТАРШЫНІ МАЛАДЗЕЧАНСКАГА ГАРВЫКАНКАМА ПАНУ КАРПЕНКУ Г. Д.

Першым такое пытанне не толькі паставіў, але і стварыў падставы для яго ажыццяўлення, больш 10-ці гадоў таму назад. Народны мастак Беларусі, выдатны скульптар Анатоль Анікейчык. А пачыналася гэта так. Улетку 1984 года Беларусь панесла вельмі вялікую і цяжкую страту — мы пахавалі аднаго з выдатнейшых творцаў, цудоўнага паэта, пісьменніка і драматурга Уладзіміра Караткевіча. А калі праз 40 дзён у доме літаратара ішла балючая і сумотная гаворка пра ўшанаванне яго памяці — нехта прыгадаў, што Уладзімір Караткевіч, яшчэ пры жыцці, убачыўшы недзе вялікі і прыгожы камень-валун, сказаў, што хацеў бы каб, калі яго напаткае смерць, падобным быў яго надмагільны помнік. І тады народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль выказаўшы сваё глыбокае засмучэнне, што сярод нас, жывых, няма такога яшчэ маладога і таленавітага песняра зямлі беларускай, прапанаваў каб яго сябры, я і другі сябра Валодзі — скульптар А. Анікейчык і падабралі менавіта такі камень — твор прыроды і космасу. Сярод мноства знаёмых мне такіх камянёў я ведаў, дзе ляжыць адзін з найбольш падыходзячых. І мы з Анатолем Мікалаевічам, як кажуць "па гарачаму следу", паехалі ў Маладзечанскі раён. І на мяжы паміж палёў калгасаў "Усход" і імя Дзяржынскага Маладзечанскага раёна Анатоль Анікейчык убачыў той камень і сказаў, калі і куды даставіць яго ў Мінск, што я праз некалькі дзён і зрабіў пры дапамозе тагачаснага старшыні калгаса імя Дзяржынскага Мікалая Шумскага. А калі мы з Анатолем Анікейчыкам вярталіся назад, ён спыніў свой "жыгулёнак" каля помніка "Дарозе", што пры вёсцы Міясата, чытаючы напісаныя на камяні радкі Янкі Купалы:

Мінск, Маладзечна, Вільня,
Як жа знаёмы шлях гэты!
Змерыў яго я калісьці,
Як шукаў шчасця па светах...

"А чаму б на гэтай дарозе ў Маладзечне не ўстанавіць помнік песняру? Я сам гатовы дапамагчы". Тады ж ён расказаў, як ствараў, а ў 1972 годзе разам з Андрэем Макаёнкам устанаўліваў у Нью-Йоркскім Ароу-Парку на алеі карыфеяў сусветнай культуры помнік Янку Купалу. Пасля таго ён стварыў копію гэтага помніка для мінскага літаратурнага музея Янкі Купалы. Ён параіў мне звярнуцца да дырэктара музея Жаны Казіміраўны Дапкюнас і зноў паабяцаў сваю дапамогу, калі яна патрабуецца. Але Жана Казіміраўна сама прапанавала мне ўзяць хадайніцтва Маладзечанскага гарвыканкама і прыехаць да міністра культуры Міхневіча Ю. М., з якім яна сама ўжо дамовілася аб усім. А тады горад Маладзечна рыхтаваўся да свайго 600-годдзя, а наша раённая арганізацыя беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры паставіла на парадак дня: дабівацца ўстанаўлення помніка песняру на адной з яго сцяжынак. Тады я паехаў з пісьмом-хадайніцтвам, падпісаным тагачасным старшынёй гарвыканкама Буянавым У. М., да міністра. І ён на ім жа напісаў дазвол дырэктару музея Янкі Купалы аб безаплатнай перадачы гэтай скульптуры гораду Маладзечна. У. М. Буянаў выдзеліў нам з дырэктарам сярэдняй школы NI імя Я. Купалы Марозам А. І. транспарт і мы гэты дарагі дар атрымалі з музея і даставілі ў школу, якая носіць імя народнага песняра. Гэтаму найбольш за ўсё былі рады дырэктар гэтай школы Анатолій Іванавіч Мароз. Не

ТРЫВАЛЫ ГРУНТ РАЗВІЦЦЯ НАЦЫІ

ЗАКАНАДАЎСТВА ПРА АХОВУ СПАДЧЫНЫ

Відавочнай прыкметай адносін людзей да свайго мінулага з'яўляецца стан спраў на ніве зберажэння гісторыка-культурнай спадчыны. Як і ў іншых сферах дзейнасці, важным арганізацыйным момантам у правядзенні мерапрыемстваў па зберажэнні вартасных сведчанняў мінуўшчыны бачыцца наяўнасць адпаведнага заканадаўства і здатнасць кожнага падпарадкавацца яго патрабаванням.

У 1967 г. у Беларусі быў прыняты Закон "Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры". Вызначаўся ён немалой дэкларатыўнасцю. Заканадаўства амаль не бараніла помнікі не толькі ад пашкоджанняў, але і ад знішчэння. Дзеянні ў сферы зберажэння спадчыны не мелі дастатковай скаардынаванасці. Грамадскасць не раз выказвалася за кардынальныя змены ў справе зберажэння спадчыны. Перамены насталі ў сярэдзіне 80-х гадоў, калі была распачата рэканструкцыя сталічнага Траецкага прадмесця і калектыў прафесіяналаў падрыхтаваў да зацвярджэння канцэпцыю рэгенерацыі Вярхняга горада, што, пасутнасці, і ўратавала гістарычны цэнтр Мінска ад далейшага разбурэння.

Стварэнне ў 1991 г. службы спецыялізаванага дзяржаўнага заказчыка на выкананне рэстаўрацыйна-ўзнаўленчых работ, якім вызначана Галоўнае ўпраўленне па рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў гісторыі і культуры пры Савеце Міністраў БССР (з верасня 1994г. — Камітэт па рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь), стала істотным крокам, скіраваным на ўдасканаленне сістэмы зберажэння спадчыны. У лістападзе 1992 г. быў прыняты Закон Рэспублікі Беларусь "Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны", у адпаведнасці з якім утворана і дзейнічае Дзяржаўная інспекцыя Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны (ДзІнАС).

Змены ў сферы аховы і рэстаўрацыі гістарычных аб'ектаў адбыліся, але ж паранейшаму не сціхаюць нараканні на хібы ў заканадаўстве і, што горш, адзначаецца невыкананне яго асобных палажэнняў. Заканадаўчая тэматыка не раз абмяркоўвалася за апошнія колькі месяцаў спецыялістамі ў справе захавання культурнай спадчыны і актывістамі Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры.

У сферы захавання спадчыны, як, дарэчы, і ў іншых, асаблівай увагі патрабуе дакладнае вырашэнне пытання ўласнасці на помнікі старасветчыны. У Законе Рэспублікі Беларусь "Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны" не існуе абмежаванняў форм уласнасці на каштоўнасці (арт. 66, 68). Але пэўныя складанасці ўзнікаюць з-за вызначэння ў заканадаўчым акце двума паняццямі суб'ектаў дачыненняў з каштоўнасцямі — "ўласнік" і "карыстальнік". Пры гэтым, калі артыкулам 69 акрэслены абавязкі абодвух, у тым ліку і неабходнасць кожным падпісаць ахоўнае абавязацельства, то ў адпаведнасці з арт. 84 яго падпісвае толькі ўласнік каштоўнасці. Атрымалася, свайго роду, узаемавыключаючая норма. Само ж паняцце "карыстальнік" выглядае занадта агульным. У ролі такога суб'екта могуць выступаць і арандатар, і балансатрымальнік, і іншыя, каму ўласнік перадаў аб'ект у карыстанне на пэўных умовах. Дзеля стварэння больш дакладных прававых падстаў для вырашэння любых пытанняў, звязаных з каштоўнасцямі, было б мэтазгодна патлумачыць паняцце "карыстальнік" праз арт. 87 і 87. 1 Грамадзянскага кодэкса.

У сувязі з вызначэннем правоў і абавязкаў суб'ектаў дачыненняў з каштоўнасцямі памылковым стала ўжыванне ў тэксце злучніка "або": "ўласнік або карыстальнік абавязаны..." Такая двухсэнсоўнасць з'яўляецца адной з прычын невыканання сваіх абавязкаў абодвума вызначанымі ў законе суб'ектамі. Варыянт напісання артыкулаў Закона аб ахове спадчыны, прынамсі, арт. 84, мог бы выглядаць наступным чынам: "Ахоўнае абавязацельства падпісваецца ўласнікам каштоўнасці і ў выпадку перадачы каштоўнасці іншым юрыдычным асобам або грамадзянам у розныя формы поўнага або часковага валодання — непасрэдным карыстальнікам каштоўнасці". Пры гэтым у ахоўным абавязацельстве, падпісаным уласнікам каштоўнасці, варта адзначыць яго абавязак інфармаваць ДзІнАС у выпадку змены непасрэднага карыстальніка.

Не апошняе месца ў працэсе заканатворчасці займае ўзаемаўвязка розных заканадаўчых актаў і нарматыўных дакументаў. Адзначым хаця б некаторую супярэчнасць паміж Законам аб ахове спадчыны і Законамі аб прыватызацыі жыллёвага фонду і аб асновах архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці. Апроч ужывання ў розных заканадаўчых актах уласнай тэрміналогіі пры вызначэнні гістарычнага аб'екта, ёсць разыходжанні сутнаснага парадку. Законам аб прыватызацыі жыллёвага фонду забараняецца прыватызаваць "дамы і кватэры, што з'яўляюцца помнікамі гісторыі і культуры". Для забеспячэння дзейнасці ў рамках прававога поля ў адпаведнай часткі арт. 5 заканадаўчага акта неабходна запісаць, што "прыватызацыя дамоў і кватэр, уключаных у Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь, праводзіцца з улікам палажэнняў Закона Рэспублікі Беларусь" Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны". Такая, на першы погляд, механічная папраўка дазволіла б зняць шэраг непрыемных калізій пры прыватызацыі кватэр, напрыклад, размешчаных на праспекце Скарыны ў Мінску, дзе нямала жылых будынкаў надзелена статусам гісторыка-культурнай каштоўнасці.

Не выклікае сумненняў вызначэнне работ з нерухомымі матэрыяльнымі гісторыка-культурнымі каштоўнасцямі ў адпаведнасці з арт. 1 Закона аб асновах архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці ў кантэксце агульных архітэктурных і горадабудаўнічых працэсаў. Улічваючы вартасць старасвецкіх архітэктурных аб'ектаў згодна з арт. 7 гэтага закона, "тэрыторыі помнікаў гісторыі, культуры і архітэктуры" падлягаюць "асобнаму дзяржаўнаму рэгуляванню ў частцы архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці". Але з мэтаю канкрэтызацыі рэгламенту дзейнасці ў іх межах, на што скіроўвае арт. 10, было б мэтазгодна адзначыць, што "пры правядзенні архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці ў межах зон асаблівага дзяржаўнага рэгулявання першаснымі з'яўляюцца заканадаўчыя акты Рэспублікі Беларусь, якімі вызначаецца іх прававы статус".

Не лішнім будзе і ўдакладненне ў звязцы з арт 22, 23, якімі вызначаецца кампетэнцыя органаў кіравання архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасцю розных узроўняў, што "ў межах зон асобага дзяржаўнага рэгулявання пытанні архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці рэгулююцца адпаведнымі органамі рэспубліканскага, рэгіянальнага і мясцовага тэрытарыяльнага ўзроўняў, вызначанымі асобным заканадаўствам аб гэтых зонах рэгулявання".

Унясенне такіх паправак у "архітэктурнае заканадаўства" вымагае неадкладнасць захадаў органаў кіравання архітэктурнай дзейнасцю і інспекцыі па ахове спадчыны Закона аб ахове спадчыны, калі "з мэтай паляпшэння каардынацыі работы архітэктурна-горадабудаўнічай службы і органаў па ахове гісторыка-культурнай спадчыны пры размяшчэнні і праектаванні аб'ектаў у гістарычным цэнтры г. Гродна" насуперак патрабаванням арт. 44, 47, 50, 60, 61 функцыі ДзІнАС у частцы ўзгаднення і рэалізацыі рэстаўрацыйных праектаў перададзены Гродзенскаму гарвыканкаму або службам дзяржбуднагляду. Такое рашэнне Галоўнага ўпраўлення архітэктуры, горадабудаўніцтва і тэрытарыяльнага планавання Гродзенскага аблвыканкама, узгодненае з кіраўніцтвам Дзяржінспекцыі па ахове спадчыны, пярэчыць таксама і Палажэнню аб Дзяржбуднаглядзе ў Рэспубліцы Беларусь, дзе адзначана, што кантроль ім здзяйсняецца на ўсіх аб'ектах будаўніцтва, "за выключэннем падкантрольных другім органам нагляду ў адпаведнасці з заканадаўствам Беларусі". У той жа час

прымусіў сябе доўга чакаць, каб зрабіць прывязку помніка да месца ўстаноўкі, і Анатоль Мікалаевіч Анікейчык. У прысутнасці тагачаснага галоўнага архітэктара Юрыя Беланові ча ён параіў падабраць да пастамента камень 2-метровай вышыні, даў другія парады, а яшчэ параіў падабраць, акрамя таго, 2—3 камені, на якіх размясціць купалаўскія тэксты. Пры наступнай сустрэчы ён азнаёміўся і адобрыў змяшчэнне на тых камянях наступных тэкстаў:

Пачнем збіраць зярно к зярняці,
Былое ў думках ўваскрашаць,
Каб быт на новы лад пачаці
І сеўбу новую пачаць.

Мне мудрасці кніжнай не даў бог пазнаці,
Мой бацька не мог даць раскошаў такіх, —
Наўчыўся я слоў беларускіх ад маці
І дум беларускіх без школы і кніг.

Мы, гордыя сваёй доляй, воляй
І добрай славаю паміж людзей,
Імкнемся з поглядам вакол саколлім
Ды сочым бег тварэння і падзей.

Камяні тыя знайшлі і даставілі да школы. Праўда, А. Анікейчык прасіў: "Камень, які пойдзе на пастамент, апрацоўваць не больш як з трох бакоў, а тыльны — пакінуць такім, як стварыла яго прырода". Камень гэты быў вельмі прыгожым. Але потым школа і ўся Беларусь панеслі вялікія ўтраты. У пачатку 1989 года раптоўна памёр А. Анікейчык, які з самага пачатку марыў адкрываць свой чарговы помнік песняру. Працуючы на рамонце сваёй школы, трагічна загінуў і заслужаны настаўнік, дырэктар школы У. М. Мароз. Прайшоў 600-гадовы юбілей горада, адгрымелі ўжо тры Маладзечанскія фестывалі, я двойчы звяртаўся пісьмова з напамінкам, што беспадстаўна забыліся пра перадсмяротныя завяшчанні выдатнага скульптара А. Анікейчыка і заслужанага настаўніка У. Мароза. Двойчы былая ваша газета "Наш дзень" і наша "Маладзечанская газета" ўзнёсла паведамлялі аб Вашай высокай патрыятычнай ініцыятыве — устанавіць у горадзе Маладзечне помнік Янку Купалу. Але ён і сёння не ўстаноўлены. Ляжыць на палігоне адшліфаваны камень, пушчан ў распыл мільёны рублёў. Школа не мае сродкаў, каб выкупіць той камень-пастамент, хаця калгас "За ўладу Саветаў" аддаў тую гранітную глыбу без ніякага выкупу, нават дарогу прасек у лесе за вёскай Пажарышчы, каб вывезці яе. Зніклі са школьнага двара, хоць школа і ахоўваецца, тыя два камяні, якія былі прызначаны для размяшчэння купалаўскіх тэкстаў. Таму я прашу Вас прыпомніць свае абяцанні і выканаць іх. Бо ў Маладзечне ўжо загаварылі, што нехта баіцца ўстанаўліваць гэты помнік — неацэнны дар гораду, зроблены Купалаўскім музеем, Міністэрствам культуры, аўтарам і заслужаным настаўнікам У. Марозам. За гэтым помнікам памяць не толькі народнага песняра, а і народнага мастака А. Анікейчыка і дырэктара школы імя Янкі Купалы. Тое ж Вы абяцалі і народнаму паэту Беларусі Ніле Сямёнавічу Гілевічу, які ў той час узначальваў Камісію Вярхоўнага Савета дванаццатага склікання па культуры і гістарычнай спадчыне. Выканайце свае абяцанні, і маладзечанцы будуць удзячны Вам.

Вячаслаў ЛЯШКОВІЧ,
заслужаны работнік культуры Беларусі

Сцяпан КРЫВАЛЬ



На 62-м годзе жыцця раптоўна памёр беларускі пісьменнік Сцяпан Антонавіч Крываль.

Нарадзіўся Сцяпан Крываль 1 ліпеня 1935 года ў вёсцы Гутка Івацэвіцкага раёна на Брэстчыне. Пасля заканчэння Крайскай дзесяцігодкі і службы ў арміі сумяшчаў вучобу на факультэце журналістыкі Белдзяржуніверсітэта з працай у розных раённых газетах рэспублікі, на Брэсцкай абласной тэлестудыі і абласным радыё, рабочым чыгункі станцыі Брэст-Паўночны. Па стане здароўя (інваліднасць другой групы па зроку) часта перапыняў службу ў дзяржаўных установах і займаўся хатняй гаспадаркай.

Першае апавяданне надрукаваў у брэсцкай абласной газеце "Заря" ў 1962 годзе. Пасля пачаў друкавацца ў часопісах "Полымя", "Маладосць", "Беларусь", "Вожык", газеце "Літаратура і мастацтва". Часта яго апавяданні, вершы, гумарыстычныя мініяцюры гучалі па радыё. Шмат твораў апублікаваў у калектыўных зборніках "Перасветы", "Осел на именинах", у "Днях паэзіі". У 1990 годзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла кніга апавяданняў "Аднойчы летам", якая была заўважана крытыкай і прыхільна сустрэта чытачамі. Пісьменнік добра ведаў народны побыт, герої яго апавяданняў — калгаснікі, вясковая інтэлігенцыя — своеасаблівыя, неардынарныя асобы са сваёй філасофіяй жыцця, са сваёй жыццёвай праўдай.

Напісанае ім застанецца з намі. Постаць пісьменніка і чалавека Сцяпана Крываля надоўга захаваецца ў памяці яго сяброў і сучаснікаў.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

пры здачы ў статыстычныя органы справаздач аб завяршэнні будаўніцтва, да разраду якога аднесена і рэстаўрацыя, патрабуецца акт і органаў буднагляду.

У Законе аб ахове спадчыны асобныя артыкулы закранаюць пытанні распрацоўкі і ўзгаднення "праектна-каштарыснай дакументацыі", выдачы дазволу на яе рэалізацыю, навуковага кіраўніцтва на аб'ектах рэстаўрацыі. Аднак па-за ўвагаю заканадаўчага акта застаўся механізм падрыхтоўкі дакументацыі, вызначэнне яе складу і этапаў. Практычная дзейнасць у сферы захавання спадчыны не раз засведчыла, што маюцца прыклады адступлення ад метадычных патрабаванняў пры падрыхтоўцы праектаў рэстаўрацыі. Упамінанне ў арт. 60, 61, 62 Закона аб ахове спадчыны паняцця "праектна-каштарысная дакументацыя" без яго раскрыцця і вызначэння рэгламенту дзеянняў не ставарае для зацікаўленых суб'ектаў прававога поля, чым наносіцца часам непапраўная шкода гістарычным аб'ектам. Па аналогіі з Законам аб асновах архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці ў Законе аб ахове спадчыны не лішнім было б вызначыць характар і склад у цэлым навукова-праектнай дакументацыі на выкананне рэстаўрацыйна-ўзнаўленчых работ і асобных яе раздзелаў: папярэднія работы, комплексныя навуковыя даследаванні, праект і рабочая дакументацыя, а таксама адзначыць, якая са стадый і ў якіх інстанцыях падлягае ўзгадненню. Патрэба такога заканадаўчага замацавання рэстаўрацыйнага праектавання звязана з пэўнай яго спецыфічнасцю і праз гэта недастатковым досведам адносна складу праектаў рэстаўрацыі нават у асяроддзі спецыялістаў. Да таго ж значная колькасць выдадзеных ліцэнзій на права работ з аб'ектамі рэстаўрацыі, што істотна ўскладняе кантроль за дзейнасцю іх уладальнікаў, таксама вядзе да невыканання патрабаванняў па складу і характары праектаў рэстаўрацыі.

Дарэчы, недастаткова акрэслены ў законе парадак выдачы дазволаў на выкананне работ на каштоўнасцях, сертыфікатаў на права правядзення работ з каштоўнасцямі. Сталася так, што на сённяшні дзень ліцэнзаваннем рэстаўрацыйных работ займаецца не вызначаны законам спецыялізаваны дзяржаўны орган аховы гісторыка-культурнай спадчыны, а падраздзяленне Міністэрства архітэктуры і будаўніцтва. Зрэшты, рэгламентацыя дзеянняў у адпаведнасці з патрабаваннямі заканадаўства можа быць праведзена і на падставе нарматыўных дакументаў. У прыватнасці, работа навуковага кіраўніка магла б рэгламентавацца адпаведным палажэннем. Для вырашэння пытанняў падрыхтоўкі навукова-праектнай дакументацыі на аб'екты рэстаўрацыі, магчыма, дастаткова было б таксама распрацаваць нарматыўны дакумент нават ведамаснага характару. Не лішнім было б мець нешта падобнае і ў адносінах рэгламентацыі ўмоў допуску да работы з каштоўнасцямі спецыялістаў розных катэгорый, выходзячы з іх прафесійнай падрыхтоўкі вопыту работы і ведаў аб гісторыка-культурнай спадчыне.

Можна было б гаварыць пра неабходнасць зняць некаторую ўскладнёнасць асобных палажэнняў Закона аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны. Дакумент павінен быць напісаны дастаткова простай для прачытання і ўспрымання мовай. Магчыма, патрабуе ўдакладнення пералік відаў работ, "якія маюць адносіны да каштоўнасцей" (арт. 48). У прыватнасці, такі від работ як рэканструкцыя ў адносінах да помнікаў мінуўшчыны адрозніваецца ад выканання рэканструкцыі аб'ектаў сучаснага капітальнага будаўніцтва. На практыцы ж пры рэгламентацыі дзейнасці адпаведных кантрольных і статыстычных органаў у нарматыўных дакументах сутнасная розніца не вызначана, з прычыны чаго рэстаўрацыя ўлічваецца ў раздзел будаўніцтва і разглядаецца ў адпаведнасці з яго характарам. Без увагі на спецыфіку выканання рэстаўрацыйных работ, асобную метадыку іх правядзення і выкарыстання матэрыялаў праводзіцца таксама планаванне і выдаткаванне бюджэтных сродкаў, што адмоўна сказваецца на захаванні аб'ектаў сто-, трыста- і больш гадовай даўнасці.

Патрабуе канкрэтызацыі ў Законе аб ахове спадчыны і такі від дзеяння, як знос, катэгарычна забаронены ў дачыненні да помнікаў старасветчыны. Сёння складана адназначна вызначыць мерапрыемствы, калі з-за тэхнічнага стану гістарычнага аб'екта патрабуецца частковая ці нават і поўная яго разборка? Ды і да якой ступені дапускаецца правядзенне такіх работ, каб не назваць іх зносам каштоўнасці?

Я не стаўлю тут мэтай ахапіць усю праблематыку сферы захавання спадчыны. Нават аналіз Закона аб ахове спадчыны патрабуе больш аб'ёмнай гаворкі. Хацелася б спадзявацца, што ў ходзе заканатворчай дзейнасці дэпутаты Вярхоўнага Савета звернуць увагу на адсутнасць артыкулаў, якія б пры вырашэнні пытанняў аховы і рэстаўрацыі вызначалі ролю органаў мясцовай улады і грамадскасці. Такія палажэнні, дарэчы, існавалі ў законе 1967 г. Стварэнне адпаведнага прававога поля дзейнасці ў сферы захавання спадчыны павінна спрыяць актывізацыі работы не толькі органаў дзяржаўнага кіравання, але і ўсіх зацікаўленых гэтай справай суб'ектаў, як зараз прынята казаць, "незалежна ад іх форм уласнасці".

Выкананне мерапрыемстваў па захаванні каштоўнасцей варта разглядаць увогуле як няспынны працэс, што будзе садзейнічаць напрацоўцы і ўдасканаленню нарматыўна-метадычнай базы рэстаўрацыйна-ўзнаўленчых работ. З увагі на значны аб'ём і вызначальны характар у іх складзе навукова-даследчага этапу будзе правільным суаднесці рэстаўрацыйную дзейнасць з працэсам пазнання, які, як вядома, не мае мяжы. Але асабліва важным у справе захавання спадчыны з'яўляецца ўсведамленне грамадскасцю вартасці і важнасці захавання адметных сведчанняў мінуўшчыны як трывалага грунту развіцця нацыі, асновай чаго з'яўляецца стан агульнай прававой культуры і, у прыватнасці, успрыманне старасвецкага набытку народа ў кантэксце прававога аспекту.

Ігар ЧАРНЯЎСКІ,
першы намеснік старшыні Камітэта па рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь

ДА ТАІНСТВА ВЕРАВАННЯ НЕ ДАЛУЧАНЫ...

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Словам, аднолькавыя яны грузам на шалях вагаў, аргументы ЗА і СУПРАЦЬ веравання. Столькі ж можна выставіць да ўслаўленне, колькі ў зъэшчанне. Таму да яго я і розны на рознаўзроўневых прыступках лесвіцы свайго жыцця.

Помню сябе школьнікам, які ў гадзіны святочнага ранішніка экзальтавана са сцэны дэкламуе (паэма ж яркая, эмацыянальная!) "Смерць піянеркі" Багрыцкага. Горды за хворую, але непахісную дзяўчынку-гераіню, якую адсталая маці марна ўпрошвае:

Не противься ж, Валенька,
Он тебя не съест,
Золоченый маленький
Твой крестильный крест...

І помню сябе сівым падарожнікам па Ізраілі, у Іерусаліме перад Сцяной плачу. Нязрушны, непрабойны, сказана ўжо, бязверац, які не трымае ў памяці ніводнай малітвы, я бясслоўна і бязадрасна, не ведаючы, да каго звяртаюся, са сціснутым спазмам горлам горача малюся.

4.

Чаго ніяк не магу прыняць, дык гэта спекуляцыі на пачуцці, якое прыродай сваёй не сумяшчальнае з "мирской суетой", пранізліва інтымнае, да прыдбання зямных даброт-выгод не павінна мець дачынення.

Як ва ўсіх самастойных дзяржавах, на якія рассыпалася нядаўняя маналітная серпамолатная шостая частка планетнай сушы, і ў нас у Беларусі на змену агрэсіўнаму атэізму прыйшоў працілеглы яму не менш агрэсіўны тэізм. На вялікдзень і ў хрыстовы нарodзіны тэлебачанне транслюе ўрачыстыя багамоллі, і наўкорныя багамольцамі — на тварах замілаванне, у руках запаленыя свечкі, — на экранах чынавенства, якое памніцца гледачам заўзята багаборніцкай партнаменклатурай. Дзе толькі выпадзе, распінаюцца ў хваласпеве Заступніку ўчарашнія арганізатары антырэлігійных імпрэзаў і складальнікі папевак для тых імпрэзаў (між іншым, дама з Дома друку, ад якой паймеў некалі ўшчуванне за "папоўшчыну" перад мікрафонам, цяпер таксама як не выходзіць з царквы). Калі раней слова "бог" у друку і ў эфіры лічылася крамольным, небяспечным — з гэтага я пачаў нататкі, — цяпер яно ўсоўваецца тут да месца і не да месца. Калі ў сваім рукапісе ты напісаў гэтае слова з літары малой — "бог", не здзіўляйся на газетнай ці часопіснай старонцы ўбачыўшы яго з вялікай — "Бог". І самае брыдкае: тое, што н а д у сі м, да чаго прыходзяць (прыходзяць па-сапраўднаму!) як да рубяжа духоўнага перараджэння, у пошуках, часта драматычных, ісціны, спекулятыўна выкарыстоўваецца разменнай манетай у палітычных звадках.

Вось чытаю ў "Народнай газеце" хвацка напісаную публіцыстыку журналісткі, імя якой заўсёды прыцягвае маю ўвагу: неадноўчы бачыў яго пад нестандартнымі, узрушлівымі, бездакорна сумленнымі публікацыямі. Падставай і для гэтага яе выступлення такое, да чаго мала хто можа застацца абыякавым: невядомыя паскуднікі ўчынілі ў Мінску святатацтва — глумна распісалі сцены праваслаўнага кафедральнага сабора. Артыкул нема, роспачна крычыць аб нізасці ўчыненага. Але от жа выкрут! Хто былі мярзотнікі-святатацтнікі, паўтараю, не ўстаноўлена. На падазрэнні секта так званых сатаністаў, почырк у ліхадзействе як быццам іхні. Ды разважанні ў артыкуле строяцца так, што цэнь абвінавачання — не ў самім здзяйсненні злачынства, дык у падбухторванні на яго, — кідаецца і на людскую грамаду, якая блізка пад той дзень, калі прыстойнае, паводле разважанняў, гарадское жыхарства жахалася каля сабора, сабралася непадалёк на мітынг з нагоды Дня незалежнасці Беларусі.

Быўшы на мітынгу, я сам чуў: не ў адным гурце грамады са скрухай і абурэннем гаварылася і аб ганебнасці таго, што надоечы здарылася ў храме. І, выступаючы ў ліку першых, Генадзь Бураўкін прачытаў свой верш "Малітва". Верш, які ўжо стаў песняй і які гэтак адпавядаў высокай настроенасці людзей, што сабраліся:

Божа,
Не дабаў майму народу
Пошасці,
Няпраўды
І пакут...

Але мітынг быў пратэстны, адкрыта антыўладны, антыпрэзідэнцкі. А пазіцыя журналісткі і газеты з мітынговай не супадае, уладзе яны старанна служаць. Таму мітынганты выстаўляюцца бязбожнай чорнай сілай, што, нацкаваная Захадам (так у артыкуле — "с подачи Запада"), замінае ўсеміласціва дадзенаму нябёсамі ціхмянай Беларусі мудраму кіраўніцтву рупліва выконваць нялёгкія абавязкі, дбаць аб народзе, усцерагаць краіну ад злыбедаў. Тыя, хто мітынг арганізаваў, хто ўсхвалявана звяртаўся да тысяч прысутных, залічаюцца такім чынам у агентуру д'ябальскага Захаду, усюдыіснага злавеснага ЦРУ. І такой бяды, што ярлык наймітаў зарубежных спецслужб наклейваецца, выходзіць, на кагорту найпаважаных у рэспубліцы асоб, якія на мітынгу выступалі. Дагаджаць уладзе, дык дагаджаць!..

Ці слухаю па радыё другую журналістку. Гутарыць яна перад мікрафонам з пісьменнікам, выдавецкім работнікам. Гутарка — як гутарка, ды на адну пачутую думку разъюшваюся. Інтэрв'юерка выказваецца, што беларуская інтэлігенцыя спрадвеку, хоць дэкларавала іншае, ад народа свайго была ўсё-такі адарваная. Ці бачыце, яна, інтэлігенцыя, заўсёды хілілася да Захаду, пачаць можна са Скарыны, з Буднага, дойдзешь да сённяшніх сцяганосцаў нашых творчых саюзаў, — народ жа спаконвечна мкнуўся сэрцамі на Усход, да Расіі, бо Беларусь — край праваслаўны.

Радыёкалежанцы, якую чую, не сумняваюся, са школы вядома, што беларусам інтэлігенцыю не дасылалі з-за мораў, на роднай зямлі і вырастала. Не верыцца, што яна сур'ёзна так думае, быццам моладзь з сялянскіх хат, шляхецкіх фальваркаў, дамоў святароў, дварову гарадской галоты, становячыся настаўнікамі, фельчарамі, каморнікамі, пазней навукоўцамі, мастакамі, песнятворцамі, ад бацькоў-дзядоў адрывалася, таго, што тым было дарагое, адцуралася. Не сумняваюся і ў дасведчанасці размоўцаў, што Беларусь была і ёсць не толькі праваслаўная, а таксама каталіцкая, уніяцкая, не кажучы пра іншыя ў яе межах канфесіі. Ды, разумею, да інтэлігенцыі ці не найбольш сёння недавер на паверхах улады. Асабліва да інтэлігенцыі творчай: гэта ёй не так, тое не гэтак. Вось і прыдумляюцца-запускаюцца абразлівыя пра яе міфы. Вось і шукаюцца-мабілізоўваюцца на гэтую справу журналісты-аўтаматчыкі.

Да таінства веравання не далучаны, я глыбока да яго паважлівы. Рэлігійнасць — найдалікатнае ў чалавечым быцці. Лямант і клікунства тут звычайна насцярожваюць. Шчырае то, ці фарысейства? Той, хто лямантуе, болей шануе што — рэлігію ў сабе або сябе на фоне рэлігіі? Закатваючы вочы да нябёсаў, ці не казырыцца тым дзеля цяплейшага ўладкавання на грэшнай зямлі? І становіцца прыкра. Бо ёсць мудрае старадаўняе павучанне: богу — богава, кесару — кесарава.

...Выснова з узгаданага патрэбна? Памойму, і так усё ясна.

Вандроўкі

ДАРУЙ, САНКТ-ПЕЦЯРБУРГ...

Калі стала ясна, што чарговы летні адпачынак, як і папярэднія, змарнаваны, я набрала нумар экскурсійнага бюро і ўжо назаўтра глядзела на абшары з акна цягніка. Ехала я ў Санкт-Пецярбург.

Гэты горад увесь са штампаў і міфаў, замацаваных у грамадскай свядомасці. Белыя ночы, пецяргофскія фантаны, разводныя масты, медны коннік... А якія імёны, якія людзі стваралі яго аўру — Пушкін, Гогаль, Блок, паэты срэбранага веку, Чайкоўскі, Шаляпін, Паўлава... Не пералічыць. Там і зараз людзі не абы-якія. Дзе інтэлект, вытанчанасць і густ — так і ведай, што спрычыніліся пецярбуржцы.

І вось я крочу гэтымі вуліцамі, азіраю масты і набярэжныя, палацы і сучасныя банкі. Першае ўражанне — манументальнасці. Гэты горад цісне на чалавека, прымушае яго адчуваць сябе нікчэмнай мурашкай. Калі плошча, дык вокам не акінуць, калі сабор, то ў яго памесціцца дзесяць тысяч чалавек (Ісакіеўскі, напрыклад), калі калона, то ў сто з лішнім тон. Шмат пазалоты, якая выглядае недарэчнай на фоне граніту. Усе рэкі аднолькавыя — прамыя, як стрэлы, і нічым не адрозніваюцца ад каналаў. Трэба мець вялікую фантазію ці вялікую любоў да роднага горада, каб назваць, скажам, Мойку "красавицей". Ці, можа, рэкам надаюць адметнасць і свой "твар" карункавыя чыгунныя парапеты, заўсёды розныя і па-сапраўднаму прыгожыя? Як ні дзіўна, менавіта мастацкае ліццё падалося мне самай жывой, непаўторнай дэталлю сярод архітэктурнага пантэона.

Гэта не проста горад з гісторыяй (хоць і адносна малады). Гэта былая царская сталіца, дзе не шкадавалі сродкаў на будаўніцтва і куды сцякаліся таленавіцейшыя творцы як з самой Расіі, так і з Еўропы. Абагрэты дзяржаўнаю ўвагаю талент здольны на многае...

Заснавальнік Санкт-Пецярбурга Пётр І, які стажыраваўся, кажучы па-сучаснаму, за мяжой, не проста хацеў зрабіць "як у людзей", а пераўзысці сусветныя ўзоры. Уражаны Версалем, ён закладвае Летні сад, дзе сам жа і пасяліўся. Каб не дзівосная агароджа і старыя скульптуры, то гэта звычайны сквер. У атачэнні сваіх персанажаў сядзіць дзядзька Крылоў, абсалютна пазбаўлены ўсялякай важнасці. Шпілем Петрапаўлаўскай крэпасці цар-рэфарматар уздумаў "пераплюнуць" саму Маскву — спрадвечную саперніцу. І "новая Галандыя" ў яго была свая. Здаецца, ён зайздросціў нават прыродным дзівосам далёкіх краін. І вось у яго летняй рэзідэнцыі пракопваецца спецыяльны канал, падводзіцца вада, наймаюцца замежныя ўмельцы — усё дзеля таго, каб стварыць штучныя гроты са штучнымі, са штук зробленымі сталактытамі і фантанамі. Несумненна, усе штучкі з нечаканымі абліваннямі разлічаны на тое, каб дамы пішчалі і каб было весела. Менавіта ў Пецяргофскі сад прыязджаюць зараз вясельныя пары фатаграфавацца, як у нас, дапусцім, да Вечнага агню.

Што горад марскі, відно па пранізлівым ветры з брудна-шэрага заліва, па сілуэтах далёкіх караблёў, па марской сімволіцы і малюнках з корцікамі, па той жа "Аўроры" на прыколе і камарах, якія насуперак усім законам прыроды тут разводзяцца у жніўні і залятаюць на шосты паверх гасцініцы. Адчуваецца, што мясцовыя жыхары — вялікія патрыёты свайго горада і выхаваны ў адпаведным духу: экскурсаводы ўсяляк падкрэсліваюць значэнне расійскіх вайсковых перамог, імёны военачальнікаў увекавечаны ў гарадской геаграфіі, а іхнімі партрэтамі завешана цэлая галерэя Эрмітажа.

Дамінанта пяцідзённай паездкі — Эрмітаж. Пышнасці Зімняга палаца адпавядае унікальнасць незлічоных мастацкіх экспанатаў. Падараванае і створанае сваімі майстрамі, знойдзенае, купленае, нарабаванае падчас войнаў, "перемещенное" з прыватных калекцый пасля другой сусветнай, трапіўшае невядома якімі шляхамі з Усходу, з усяго свету — усё гэта ашчадна сабрана, спарадкавана і часткова выстаўлена на ўсеагульны агляд. Вялікімі групамі па высачэзных залах снуюць замежныя госці. Каб яны не згубіліся (у прамым сэнсе) сярод усёй гэтай раскошы, экскурсаводы ўзнімаюць над галовамі таблічкі з нумарам альбо што прыйдзецца — кнігу, шалік. Малахітавая гасціная з вокнамі на Няву. 41 карціна Рубенса. "Мадонна Літа" Рафаэля, нахіленым тварам дзіўна падобная на маю знаёмую Лілю з Грозава. "Сад" Клода Манэ, перад якім я надоўга застыла і адкуль не хацелася адыходзіць... 8—10 тысяч наведвальнікаў штодзень. Скарбніца сусветнага значэння. І калі, зняможаная і агаломшаная ўсім пабачаным, я апусцілася на кушэтку ў фае, дык ужо не шкадавала, што наведала горад Пятра, не пыталася ў сябе: "А што, уласна кажучы, я тутака раблю?"

Яшчэ тры моманты наблізілі да мяне гэты горад-музей, які вядомы ў свеце не толькі культурнымі каштоўнасцямі, але і духоўнай сілай блакаднікаў. Гэта памяць пра тое, што тут у Сяменаўскім палку служыў мой дзед; сустрэча з зычлівай зямлячкай, беларускай паэткай Аўгінняй Кавалюк і самаадданасць нашага гіда Наталлі, якая апекавала нас — групу ў 9 чалавек — як малых дзяцей.

Падзялюся і побытавымі ўражаннямі — на прадмет таго, як жывуць ленінградцы-піцерцы. Жывуць, мяркуючы па ўсім, цяжка. Горш, чым мы. На цэтліках большасці прадуктовых тавараў цана такая ж, як і ў нас. Гэта значыць, што яны — у зліках розніцы курса — утрая даражэй. Верхняя вопратка менш мільёна там не каштуе (на іхнія). Зарплата, між тым, не нашмат большая за нашую. Настаўніца вышэйшага разраду атрымлівае 500 тысяч. Дапамога на дзіця — 50 тысяч. Універмагі літаральна завалены прывазнымі імпартнымі рэчамі, што робіць праблематычным існаванне айчыннай лёгкай прамысловасці.

Ёсць прыкметы крымінагеннасці. У Летнім садзе, напрыклад, дзяжурыць амонавец. "Сілавікі" там больш задзейнічаны: ахоўваюць школы ад тэрарыстаў і "чыкацілаў", дапамагаюць леснікам зберагаць лес ад высечак. Дзеці, расказваюць, не гуляюць ужо вольна па вуліцах, і толькі моладзь, ігнаруючы страхі бацькоў, па-ранейшаму скарыстоўвае рытуал разводзення мастоў для начных пагулянак. Называецца гэта "пайсці на масты".

Жабракі там, у адрозненне ад нашых алкаголікаў, дужа інтэлігентныя (нават з медалямі) і просяць з выдумкай: каткоў, сабак выкарыстоўваюць. Каля Казанскага сабора (такога ж неабдымнага, як і ўсе) мне трапілася на вочы істота, якіх у нас яшчэ — цьфу, цьфу — бачыць не даводзілася: гэта была дзяўчынка гадоў 16 у шчыльна завязанай хустцы і з неймаверным сіняком вакол вачніцы. Гаротнае, басое і бруднае стварэнне грэлася на сонцы разам з чародкай вераб'ёў. Вераб'і там смелыя, бо прыкормленыя: яны, як верталёцікі, садзяцца на далонь з крошкамі. Дасюль памятаю дотык чэпкіх кіпцюркаў...

Калі сыходзіш з Неўскага праспекта, то, здаецца, трапляеш у Полацк ці якое забытае Богам мястэчка. Шмат вокнаў пустых — ідзе рамонт. За некранутымі фасадамі былых даходных дамоў — шматлікія камунальныя кватэры.

Такой мне запомнілася "паўночная сталіца" — увасабленне дзяржаўнай велічы і моцы. Іх складнікі, пампезнасць і гігантызм, звычайна носяць іншыя, больш мілагучныя для расійскага вуха найменні. Горад, вядома ж, мае не толькі сваю гісторыю, але і сваю паэзію, інакш яго не апявалі б пакаленні паэтаў. Паэтэсай аказалася нават экскурсаводка, і вершы яе, як відно, з падараванага буклеціка, — пра горад белых начэй.

Даруй, Санкт-Пецярбург, што пры святле дня я не разгледзела тваёй паэзіі і што твая агульнапрызнаная прыгажосць падалася мне халоднай і адчужанай ад чалавека, а твая веліч відавочна патрабуе капітальнага рамонту. Я і надалей хацела б наведваць цябе госцяю з іншай дзяржавы. Пажадана было б толькі не долары мяняць на рублі, а паўнацэнную беларускую валюту. Калі Бог дасць, я зноў прыйдуся па Неўскім, завітаю ў "Кацькін садок", пабачу пушкінскія мясціны, музей Ахматавай і многае іншае, з чым пакуль не давялося спаткацца.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Беларусчына

КАРАНІ РОДУ — НА БЕЛАРУСІ

Сёлетні год юбілейны для Мечыслава Карловіча, вялікага польскага кампазітара, які нарадзіўся 11 снежня 1876 года і трагічна загінуў у лютым 1909 года. Якая ж у гэтага выдатнага чалавека повязь з нашай беларускай старонкай? Давайце зазірнём у "Энцыклапедыю літаратуры і мастацтва Беларусі".

"Карловіч Мечыслаў (11.12.1876. в. Вішнева Смаргонскага раёна — 8.2.1909), польскі кампазітар, дырыжор, музыкант. Сын Я.Карловіча... Па прызнанню самога К., ён з дзяцінства палюбіў бел. нар. песню. У 1900 запісаў некалькі ўзораў бел. муз. фальклору, асобныя запісы цытатна і ў распрацоўцы выкарыстаў у сімф. трыпціху "Адвечныя песні" (1904—06) і ў "Літоўскай рапсодыі (1906, уключана ў рэпертуар сімф. аркестраў Бел. тэлебачання і радыё)".

Бацька Мечыслава — Ян Карловіч, польскі мовазнавец, этнограф, фалькларыст, музыказнавец. Працаваў выкладчыкам музыкі ў маёнтках Падзітва (Воранаўскі раён) і Вішнеў (Смаргонскі раён). Вывучаў духоўную і матэрыяльную культуру беларускага народа. Быў цесна звязаны і перапісваўся з Э.Ажэшкай, А.Гурыновічам, М.Доўнар-Запольскім, А.Ельскім, М. Сумцовым, І.Франко, М. Янчуком. Сябраваў з Ф. Багушэвічам, якому дапамог выдаць зборнікі яго паэзіі.

Месца Карловічаў у гісторыі беларускай культуры выключнае. Яшчэ дзед Мечыслава — Аляксандр Карловіч (1788—1862) сябраваў з вялікім Міцкевічам, з Антоні Адынцом.

У свой час рускае музыказнаўства прыклала шмат намаганняў для даследаванняў гісторыі польскай музычнай культуры. Шмат пісалі і пра Мечыслава Карловіча. У 1951 годзе ў Ленінградзе выйшла нават асобная кніга "Мечыслаў Карловіч" Ігара Бэлзы. Праўда, менш за ўсё даследчыкаў цікавіла повязь кампазітара з Беларуссю. Таму і застаецца спадзявацца, што айчыннае музыказнаўства яшчэ "прачытае" музычную спадчыну Карловічаў з беларускага пункту гледжання. Падставай на тое з'яўляецца і сёлетні юбілей вялікага кампазітара.

Хаця і пражыў М. Карловіч усяго толькі трыццаць з нечым гадоў, паспеў ён зрабіць вельмі шмат. У 1890 годзе Мечыслаў пачаў сістэматычна займацца ігрой на фартэпіяна. Да наступнага года адносіцца першы вядомы твор юнага кампазітара — "Вячэрняя песня", прысвечаная бацьку. Услед за гэтай п'есай кампазітар напісаў песню "Цудоўная кветка", на тэкст Чэслава Янкоўскага, з якім Карловіча пазнаёміў бацька.

У першай палове дзевяностых гадоў, акрамя ранніх рамансаў, былі створаны і іншыя юнацкія творы Карловіча — прысвечанае маці "Скерцандо" для фартэпіяна, напісанае зімою 1891—1892 гадоў, фа-мажорная "Песня мая" (1894) і соль-мажорны вальс (1895) для фартэпіяна, два вакальныя дуэты (1895) і створаны ў сакавіку 1895 года соль-мінорны менуэт для струннага квартэта.

Кола творчых зацікаўленняў становіцца ўсё шырэйшым. У 1896 годзе дваццацігадовы кампазітар напісаў каля дваццаці песняў і рамансаў на словы польскіх паэтаў, некалькі фартэпіянных п'ес і серэнаду для віяланчэлі і фартэпіяна. Два наступныя гады прынеслі яшчэ шэраг вакальных твораў, тры фугі і санату для фартэпіяна, серэнаду для струннага аркестра і пахавальны марш для духавога аркестра.

Акрамя музыкі, М. Карловіч меў яшчэ адно велізарнейшае захапленне. Кампазітар быў апантаным альпіністам. Татры — вось той горны масіў, што вабіў яго душу, сэрца. Незвычайнай прыгажосці Татры — гэта і матыў натхнення для нашага земляка. Яшчэ падлеткам кампазітар ажыццявіў першыя ўзыходжанні на снежныя вяршыні Татр. І быў нават прыняты ў члены "Татранскага таварыства". Дарэчы, дзякуючы Татрам, М.Карловіч праявіў сябе і як літаратар. У 1892 годзе сумесна з Янушам Хмялеўскім ён надрукаваў у "Кур'еры закапанскім" свае першыя "татрынскія" артыкулы. Захопленасць гарамі нарадзіла і захапленне фатаграфіяй.

Доўга адвандраваўшы па Еўропе, у вясну 1901 года М.Карловіч вярнуўся ў Варшаву. Творчая дзейнасць кампазітара на радзіме набыла небывалы размах. У ліпені 1902 года Мечыслаў закончыў вялікую, з чатырох частак, сімфонію "Вяртанне". У тым жа годзе малады кампазітар завяршыў і партытуру аднаго з лепшых сваіх твораў, які напісаў у адначассе з сімфоніяй, — канцэрта для скрыпкі з аркестрам. Хутка па прыездзе ў Варшаву пачаліся і дырыжорскія выступленні Карловіча, звязаныя з адкрыццём Варшаўскай філармоніі.

Адзін з цікавейшых твораў ураджэнца Смаргоншчыны — "Літоўская рапсодыя". Над ёю кампазітар працаваў летам і восенню 1906 года ў Татрах. І, пэўна ж, на мелодыю гэтага твора паўплывала і веданне Карловічам беларускага фальклору.

Вечарам 28 студзеня 1909 года М.Карловіч разам з маці выехаў з Кракава ў Закапане. Раненька 8 лютага ён выйшаў з дому. Папярэдзіў маці, што на цэлы дзень сыходзіць рабіць здымкі. А палове сёмай адзін з лясніч бачыў кампазітара, які ішоў у напрамку да даліны. Адтуль шлях ляжаў да Чорнага возера. Там, ля падножжа Малога Касцельца, пад паўтараметровым снежным пластом выратавальная група і знайшла цела Мечыслава Карловіча.

Імя М.Карловіча зараз згадваецца зрэдку, а, між іншым, творы кампазітара — яркая старонка ў гісторыі еўрапейскай музычнай культуры пачатку стагоддзя.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА: Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара*, Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП — *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фотакарэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-660

Пры передруку просьба спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4449
Нумар падпісаны 26.9.1996 г.
Заказ 6331/Г

П 123456789101112
М 123456789101112